

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Şükrü Gürkan ŞALCI**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK**

Ankara - 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Şükrü Gürkan ŞALCI'ya ait Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI

Üye

Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK (Danışman)

Üye

Doç. Dr. Hakan TAŞDEMİR

ÖNSÖZ

Bölgesel Entegrasyonlar'ın en başarılı örneği olan Avrupa Birliği, günümüze kadar sağladığı ekonomik başarıyı siyasal platforma da taşıma çabası içerisinde. Bir "dünya devi" olması belki de bu alanda sağlayacağı başarıya bağlıdır. Bu bağlamda özellikle ABD'ye olan muhtaçlığını bağımsız bir güvenlik politikası oluşturarak gidermek arzusundadır. Her ne kadar bu süreç yavaş işlese de AB, kendi güvenlik politikasının oluşum temellerini atmış ve bu yönde ilerlemeye başlamıştır. Aynı zamanda bir egemenlik sorunu da olan siyasal bütünleşme AB için zor bir adımdır. Ancak, Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası altında uygulanmaya başlayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, AB'nin hem siyasi alanda hem de güvenlik alanında attığı önemli bir adımdır.

Bu noktadan hareketle bu çalışmada, Avrupa güvenliğinin gelişim aşamaları tarihsel süreç içerisinde ele alınmış ve çalışma Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın ayrıntılı incelenmesiyle tamamlanmıştır.

Bu çalışma esnasında bana her türlü yardımda bulunan tez danışmanım Gazi Üniversitesi öğretim üyesi sayın Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK'a ve bana değerli fikirleri ile yol gösteren Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Jeopolitik ve Jeostratejik Güvenlik Araştırmaları Başkan Danışmanı Sayın Em. Kur. Alb. Yılmaz AKLAR'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR CETVELİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA GÜVENLİK ANLAYIŞI'NIN GELİŞİMİ

1.1 19. Yüzyıla Kadar Olan Dönem.....	6
1.1.1 Ağır Sabanın Bulunması ve Sonuçları.....	12
1.1.2 Feodalizm.....	13
1.1.3 Ticaretin Doğuşu ve Kent Yaşamı.....	14
1.1.4 Siyasal Yetki Mücadelesi.....	15
1.2 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönem.....	23
1.2.1 1815 – 1871 Devresi.....	24
1.2.2 1871 – 1914 Devresi.....	30

1.2.2.1 Avrupa'da Alman Üstünlüğü ve Üçlü İttifak (1871 – 1890).....	31
1.2.2.2 Avrupa'da Denge ve Üçlü İtilaf (1890 – 1914).....	34
1.3 İki Savaş Arası Dönem ve İkinci Dünya Savaşı.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA TOPLULUKLARINDA GÜVENLİK, SAVUNMA VE DIŞ POLİTİKA ALANLARINDA İŞBİRLİĞİ OLUŞTURMA GİRİŞİMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1 Soğuk Savaş Döneminde Dünya ve Avrupa Güvenlik Yapısı.....	46
2.2 Birleşik Avrupa Düşüncesi.....	49
2.3 NATO'nun Kurulması.....	50
2.4 Pleven Planı Çerçevesinde Avrupa Savunma Topluluğu'nu ve Avrupa Siyasal Birliği'ni Oluşturma Girişimleri	53
2.5 Batı Avrupa Birliği'nin Kurulması.....	56
2.6 Fouchet Planları.....	58
2.7 Davignon (Lüksemburg) Raporu İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Kuruluşu.....	62
2.8 1972 Paris Zirvesi ve Kopenhag Raporu.....	64

2.9 Kopenhagen Zirvesi.....	65
2.10 1974 Paris Zirvesi.....	65
2.11 Tindemans Raporu.....	66
2.12 Genscher – Colombo Raporu.....	67
2.13 Stuttgart, Fontainebleau ve Milano Zirveleri.....	69
2.14 Tek Avrupa Senedi.....	71
2.14.1 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Amacı.....	72
2.14.2 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği Sürecinde Üye Devletlerin Yükümlülükleri.....	73
2.14.3 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği Süreci'nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi.....	73
2.14.3.1 Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Organları.....	73
2.14.3.2 Avrupa Siyasi İşbirliği Sürecinde yetkili Olan Avrupa Topluluğu Organları.....	74
2.14.4 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği Çerçevesindeki Avrupa Güvenliği'ne İlişkin Konular.....	75
2.14.5 Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Değerlendirmesi.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ORTAK DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK POLİTİKASI İLE GÜVENLİK VE SAVUNMA ALANINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

3.1 Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Algılamaları ve Avrupa	
Güvenliği'ni Etkileyen Faktörler.....	79
3.2 NATO'daki Değişim ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği.....	86
3.2.1 Londra Deklarasyonu.....	87
3.2.2 Roma Zirvesi ve Yeni NATO Stratejisi.....	89
3.2.3 NATO'nun Genişlemesi, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi ve Barış İçin Ortaklık.....	94
3.3 Maastricht Antlaşması ve Avrupa Birliği'nde ODGP'nin Gelişimi.....	101
3.3.1 BAB'ın Avrupa Birliği Sistemine Dahil Edilmesi.....	107
3.3.2 Petersberg Görevleri.....	108
3.3.3 Yugoslavya Bunalımı.....	109
3.4 Amsterdam Antlaşması.....	112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ODGP'NİN YENİ BOYUTU : AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

4.1 Saint Malo Deklarasyonu.....	116
4.2 Helsinki Zirvesi ve “Avrupa Ordusu”.....	118
4.3 Feira Zirvesi.....	120
4.4 Nice Zirvesi.....	122
4.5 Laeken Zirvesi.....	125
4.6 Sevilla Zirvesi.....	126
4.7 Brüksel Zirvesi.....	127
4.8 AGSK – AGSP Ayrımı.....	127
4.9 AGSP'nin İşleyişi ve Yapısı.....	129
4.9.1 Yüksek Temsilci.....	130
4.9.2 Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC).....	131
4.9.3 Avrupa Birliği Askeri Komitesi (EUMC).....	133
4.9.4 Avrupa Birliği Askeri Personeli (EUMS).....	134
4.9.5 Avrupa Birliği Uydu Merkezi (SATCEN).....	136

4.9.6 Avrupa Birliği Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (EUISS).....	137
4.10 AGSP Operasyonları.....	137
4.10.1 Askeri Operasyonlar	
4.10.1.1 Concordia Operasyonu (EUFOR Concordia).....	137
4.10.1.2 Artemis Operasyonu.....	139
4.10.1.3 Athea Operasyonu (EUFOR Althea).....	140
4.10.2 Sivil Operasyonlar	
4.10.2.1 Bosna-Hersek AB Polis Misyonu (EUPM).....	141
4.10.2.2 Proxima Operasyonu ve AB Polis Danışma Timi (EUPOL Proxima and EUPAT).....	142
4.10.2.3 Gürcistan Hukuk Egemenliği Misyonu (EUJUST Themis).....	143
4.10.2.4 Kinşasa AB Polis Misyonu (EUPOL Kinshasa).....	144
4.10.2.5 Irak Hukuk Egemenliği Misyonu (EUJUST LEX).....	145
4.10.2.6 Batı Balkanlar AB Denetim Misyonu (EUMM).....	146
4.10.2.7 Moldova ve Ukrayna'ya AB Sınır Destek Misyonu (EUBAM).....	146
4.10.2.8 AB Aceh Gözlem Misyonu (AMM).....	147
4.10.2.9 Filistin Polisi'ne Destek İçin Oluşturulan "Avrupa Koordinasyon Ofisi" (EU COPPS) ve Filistin AB Polis Misyonu (EUPOL COPPS).....	148

4.10.2.10 Rafah Geçiş Noktası AB Sınır Yardım Misyonu (AB SYM).....	149
4.10.2.11 Darfur Afrika Birliği AB Sivil ve Askeri Destek Hareketi.....	150
4.10.2.12 Kongo Demokratik Cumhuriyeti Güvenlik Alanında İşbirliği Misyonu (EUSEC DR Congo).....	151
4.11 AGSP ve ABD.....	152
4.12 AGSP ve Rusya Federasyonu.....	154
4.13 AGSP'nin Temel Sorunları.....	157
4.13.1 Askeri Yetersizlikler ve NATO'ya Bağımlılık.....	157
4.13.2 Üye Ülkeler Arasındaki Görüş Farklılıkları.....	159
4.13.3 AB Bütçesi ve Genişlemesi.....	160
4.13.4 Siyasi İrade Eksikliği.....	161
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA.....	167
ÖZET.....	174
ABSTRACT.....	176

KISALTMALAR CETVELİ

AAOK	: Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
AMM	: AB Aceh Gözlem Misyonu
APRC	: Rafah Geçişİ İçin Anlaşmaya Varılan Prensipler
ASİ	: Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
AU	: Afrika Birliği (African Union)
BM	: Birleşmiş Milletler
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO / PFP	: Barış İçin Ortaklık
BST	: Hudut Destek Timi (Border Security Team)
CENTO	: Merkezi Antlaşmalar Örgütü
CJTF / BMGG	: Birleşik Müşterek Görev Gücü
CNAD	: Ulusal Silahlanma Konferansı
COREPER	: Daimi Temsilciler Komitesi
EDF	: Avrupa Geliştirme Fonu
EU BAM	: Moldova ve Ukrana AB Sınır Destek Misyonu
EU COPPS	: Filistin AB Koordinasyon Ofisi
EUFOR	: Avrupa Birliği Barış Gücü
EUISS	: Avrupa Birliği Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü

EUJUST LEX	: AB'nin Irak Hukukun Egemenliği Misyonu
EUMC	: AB Askeri Komitesi
EUMM	: Batı Balkanlar AB Denetim Misyonu
EUMS	: AB Askeri Personeli
EUPM	: Bosna-Hersek AB Polis Misyonu
EUPOL	: AB Polis Misyonu
EUPOL COPPS	: Filistin AB Polis Misyonu
EURATOM	: Atom Enerjisi Topluluğu
EUROCORPS	: Avrupa Birliği Kolordusu
EUROJUST	: Avrupa Adalet Ağı
EUROPOL	: Avrupa Polisi
EUSEC DRC	: AB-Kongo Demokratik Cumhuriyeti Güvenlik Alanında İşbirliği
EUSR	: AB zel Temsilciliği
GAERC	: AB Dışışleri Bakanları Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi
IPU	: Birleşik Polis Birimi
İİG / ICI	: İştanbul İşbirliği Girişimi
KAİK / NACC	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KFOR	: Kosova'da Barışı Korumak İçin Oluşturulan NATO Askeri Gücü
MAP	: yelik Eylem Planı (Membership Action Plan)
MDA	: Merkez ve Doğu Avrupa
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması rgt
NBC	: Nkeer Biyolojik ve Kimasal Silahlar
NRF	: NATO Müdahale Gücü (NATO Response Force)
ODGP	: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
PA	: İsrail ve Filistin Yetkilileri
PSC	: Siyasi ve Güvenlik Komitesi
SATCEN	: Avrupa Birliği Uydu Merkezi
SBS	: Devlet Hudut Hizmetleri
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşmalar rgt (Southeast Asia Treaty Organization)

SITCEN	: Durum Merkezi
SIPA	: Devlet Enformasyon ve Koruma Ajansı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SFOR	: NATO'nun Barış Gücü
TAS	: Tek Avrupa Senedi
UNPROFOR	: Yugoslavya'daki Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

GİRİŞ

Avrupa’da güvenlik arayışına bağlı ittifaklar kurulması ve stratejiler geliştirilmesi Antik Yunan’a kadar uzanan bir süreci ifade etmektedir. Antik Yunan’da şehir devletleri politik federasyonlar ve dinsel birliktelikler tesis ederlerken, İtalya Latin şehir devletleri Roma İmparatorluğu altında birleşmeden önce savunmacı amaçlarla birliktelikler meydana getirmişlerdir.¹ Avrupa ülkeleri tarih boyunca bu kıtada egemen güç olmak için savaşmışlar ve yine bu uğurda aralarında çeşitli askeri ittifaklar kurmuşlardır. Ayrıca kurulan bu ittifaklar sadece birbirlerine karşı olmamış aynı zamanda tarihsel düşmanları olan İslamiyet’e/Türkler’e karşı da birlik olarak Haçlı Seferleri düzenlemişlerdir. Her ne kadar Kıta dışı güçler zaman zaman Avrupalılar’ın birlik halinde hareket etmelerini sağlamışsa da asıl düşman hep Avrupa’nın kendi içinden çıkmıştır.

Avrupa, Roma İmparatorluğu’nun çöküşünden itibaren, ardı ardına gelen, çok uzun süreli savaşlara mekan olmuştur. Kısa süreli barış dönemleri dışında, Avrupa’nın önce feodal soyluları, sonra ulus devletleri Avrupa kıtasını denetimini ele geçirmek için devamlı mücadele içerisinde olmuşlardır. Bu çatışma süreci, Avrupalı düşünürleri kıtada barışın sağlanması için ittifak modelleri aramaya itmiştir. Bu mekanizmalar ulusal yapılanmalar üzerine kolektif güvenlik mekanizmaları öngörmektedir. Dolayısıyla bu yapılanmalar Maastricht Antlaşması ile ortaya çıkan ortak savunma ve güvenlik yapılanmasına benzememektedir. Bu yapılarda Avrupa kıtasının bütünüyle tehlikeye düştüğü durumlarda, devletlerin ulusal orduları ve çıkarlarına göre kurdukları veya kurmayı düşündükleri yapılanmalar ifade edilmiştir.

Avrupa ile ilgili barış tasarıları arasında Fransıız Kralı Henry’e (1533-1610) ait olan “Grand Dessein” önemli bir modeldir. O modele göre, Avrupa, 15 devlet arasında hiçbirisi diğerinden korkmayacak şekilde paylaştırılacaktı.² Bu model, Avrupa’daki devletlerin eşit güce sahip olmasını, caydırıcılık

¹ Muharrem GÜRKAYNAK: Avrupa’da Savunma ve Güvenlik, (Asil Yayınları, Ankara, 2004), 8-9.

² Çınar ÖZEN: Uluslarüstü Bir Bütünleşme Deneyimi: Avrupa Birliği, (Ankara, 2000), 38.

unsurunun da etkisiyle Avrupa'da barış ve güvenliğin sağlanmasını öngörmüştür; ancak uygulama imkanı bulamamıştır.

Avrupa'da barış ve güvenliğin sağlanması için çabalardan biri de Otuz Yıl Savaşları'nı sonlandıran 1648 Westphalia Antlaşması'dır. Bu antlaşma ile Avrupa'da egemen devletler sistemi kurulmuştur. Sistemin en güçlü devleti olarak Fransa öne çıkarılırken, Alman İmparatorluğu ise üç yüz kadar prensliğe bölünmüştür. Bu antlaşma sonrasında kurulan sistem, dönemin aktörleri arasında rekabeti artırmıştır. 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi, Amerikan Devrimi ve Fransız İhtilali ile beraber ortaya çıkan değişimler, Avrupa kıtasını etkilemiş sistemi koruyanlar ile değiştirmeye çalışanlar arasında ciddi ayrılıkların doğmasına neden olmuştur. Bu değişim süreci, Avrupa güvenlik stratejileri içerisinde Westphalia düzenini kırmıştır. Sonuçta aktörler arası güç mücadeleleri şiddetlenmiştir.³

Charles Irenee de Saint Pierre 1712, 1713 ve 1717 yıllarında yayınlanan eserlerinde, Avrupa devletleri arasında bir teşkilat kurulmasını ve bu teşkilatın üye ülkelerdeki ihtilal ve isyanların bastırılmasına yardım etmesini, Avrupa toplumunun düşmanı olarak nitelendirilen devletlere karşı zor kullanılmasını öngörüyordu. Jean Jacques Rousseau ve Imanuel Kant gibi düşünürler de Avrupa'da tek bir devlet ya da federasyon kurulmasını ve savunma ve güvenliği, oluşturulacak bu yapının üstlenmesi fikirlerine sahiptiler.⁴

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Avrupa ulusları, barışı güç dengesi politikası, (Balance of Power) Avrupa Ahengi ve genel işbirliği çerçevesinde korumuşlardır. Napolyon Savaşları ertesinde yapılan Viyana Kongresi sonrası 1815-1914 arasındaki dönem genel olarak Avrupa tarihinin en barışçı dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bu dönem 1856 Paris ve 1878 Berlin kongreleri ile ve 1899 ve 1908 La Haye Konferansları ile bağlantılı bir şekilde tekrar tekrar gözden geçirilmiştir.⁵

³ Arif BAĞBAŞLIOĞLU: "Avrupa Güvenlik ve Savunma Yapılanmalarının Tarihsel Arkapları ve Son Gelişmeler", Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Avrupa Birliği Uzmanlık Programı 4ncü Dönem, Yayınlanmamış Bitirme Çalışması, (Ankara, 2004), 5.

⁴ Çınar ÖZEN: a.g.e., 40.

⁵ Willard N. HOGAN: International Conflict and Collective Security, (University of Kentucky Press, Lexington, 1955)'den naklen Muharrem GÜRKAYNAK: Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, (Asil Yayınları, Ankara, 2004), 9.

Milletler Cemiyeti ise uluslararası örgütler yönündeki ilk resmi işbirliğinin örneğidir. Bu örgüt uzun bir gelişim süreci içerisinde bir aşamayı oluşturmaktadır. Fakat bu örgütün kurulmasıyla ortaya çıkan değişimin boyutu uluslararası anlaşmazlıkların çözümüne yönelik daha önceki tutumlardan ayrılmakta ve devrimci bir nitelik arz etmektedir. Böylece uluslararası dayanışma tesis edilmiştir. Tek taraflı savaş ile ilgili egemenlik hakkı koşullara bağlanmıştır. İşbirliği aracılığıyla korunma fikri, değişken *ad hoc* ittifakların oluşturduğu bir sistemden kolektif güvenliğe doğru genelleştirilmiştir. Yani “birilerine karşı diğerleri” fikrinden “barışı bozana karşı herkesin olduğu” bir sistem oluşturulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kolektif güvenlik düzenlemelerinin ortaya çıkması uluslararası ilişkiler tarihinin köşe taşlarından birine işaret etmektedir. Bu çağa özgü koşulların ortaya çıkmasıyla, bu düzenlemeler uluslararası politika içerisinde yeganelik niteliğini kazanmışlardır. Bu düzenlemeler çerçevesinde oluşturulan temel örgütler Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Varşova Paktı, Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) ve Merkez Antlaşma Örgütü (CENTO) gibi örgütlerdir.⁶

Avrupa ise İkinci Dünya Savaşı sonrası birlikte hareket ederek önce Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM), sonrasında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Topluluğu (AT) ve en sonunda da Avrupa Birliği (AB) adını alan bir sistem oluşturmuştur. Ekonomik yönden başarılı sayılabilecek AB, özellikle Maastricht Antlaşması’ndan sonra siyasal alanda da birlik kurmayı hedeflemiş ve bu amaçla da bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) oluşturma çabası içerisine girmiştir.

Giriş ve sonuç bölümleri hariç dört bölümden oluşan çalışmamız esas olarak, AGSP’nin oluşumuna kadar olan sürede Avrupa güvenliği ile ilgili gelişmeleri ve sonrasında da AGSP’nin yapısı, işleyişi, uygulamaları ve etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Birinci bölüm Avrupa’daki güvenlik anlayışının

⁶ Muharrem GÜRKAYNAK: a.g.e., 9-10.

gelişim aşamalarını ilk çağlardan itibaren almakta ve İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar getirmektedir. Konuyu bu kadar eski zamanlardan itibaren ele alarak işlememizin nedeni, Avrupa kıtasının bugünkü durumunu tarihsel arkaplanıyla beraber daha iyi kavramaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümü, Avrupa Toplulukları'nda güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında işbirliği oluşturma çabalarının tarihsel gelişimi ele almaktadır. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi dünya güvenlik yapısı ve NATO'nun oluşum aşamaları konuları anlatıldıktan sonra, Avrupa'daki, yukarıda saydığımız konulardaki işbirliği çabaları tarihsel sıralama ve önemli köşe taşları dikkate alınarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümde anlatılan Tek Avrupa Senedi çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan "Avrupa Siyasi İşbirliği" (ASİ) konusu önemi itibariyle özellikle ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Üçüncü bölümde, Soğuk Savaşın bitimine rastlayan dönemde dünya güvenlik yapısının değişimi ve bu bağlamda temel savunma örgütü olan NATO'daki gelişmeler, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) konusuna ağırlık verilerek, ele alınırken; Avrupa Birliği'ndeki özellikle Maastricht Antlaşması sonrası yaşanan siyasal bütünleşme çabaları titizlikle incelenmeye çalışılmıştır. Antlaşma sonrası oluşturulan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) gelişimi, daha sonra bu sütun çerçevesinde hayat bulan AGSP konusuyla beraber anlatılmıştır. Avrupa'nın bu dönemde yaşamış olduğu güvenlik bunalımları ve savunma alanında almış olduğu kararlar, yine bu bölüm kapsamında incelenen konulardır.

Çalışmamızın son bölümünde ise AGSP; gelişim aşamaları, yapısı, işleyişi, operasyonel kapsamdaki uygulamaları ve bu politika ile yakından ilgili olduğunu düşündüğümüz ABD ve Rusya Federasyonu açılarından incelenmiştir. AGSP ve AGSK kavramlarının sık sık birbirine karıştırılması dolayısıyla dördüncü bölümümüzde bu konu da bir başlık altında açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölüm sonunda AGSP'nin bugünkü durumu ve temel sorunları da irdelenmiştir.

AGSP konusu elbette ki Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bir konudur. Ayrı bir başlık altında vermesek bile, ayrı bir çalışma konusu oluşturabilecek

AGSP ve Türkiye konuları ilgili bölümlerde ayrıntılarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Bu konu ayrıca sonuç bölümünde de irdelenmiştir.

Çalışmamızın ortaya koyduğu temel yaklaşım, AB'nin özellikle Soğuk Savaş sonrasında giderek karmaşıklaşan bir güvenlik ortamına doğru yol aldığı ve Birliğin bu çerçevede kendi güvenliğini düzenleyecek önlemlere yöneldiğidir. Her ne kadar AGSP konusu henüz yüksek ve istenilen oranda bir başarı sağlayamamışsa da Avrupa'nın bu konudaki çabaları da dikkate değerdir. Aslında konu sadece güvenlik ve savunma alanıyla sınırlı değil genel olarak AB'nin belki de geleceği ile ilgilidir. AB'nin Savunma ve güvenlik konularına vereceği önemin derecesi bize Birliğin geleceği ile de ilgili ipuçları verecektir. Sorun, AB'nin sadece ekonomik bir "çıkarlar birliği" olarak mı kalacağı yoksa kabuklarını kırarak bir "Avrupa Birleşik Devletleri" olarak dünya devi haline mi geleceğidir. Bu konu için gerçekçi tespitler yapmak her ne kadar zor ise de günümüz gelişmeleri göstermektedir ki; Birlik içerisinde henüz bu bağlamda ortak bir tutum söz konusu değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA GÜVENLİK ANLAYIŞI'NIN GELİŞİMİ

1.1 19. Yüzyıla Kadar Olan Dönem

İnsanoğlunun yeryüzündeki yaşamını tüm yönleriyle değiştiren, temelinden etkileyen ve belki de gerçekten “devrim” diye nitelendirilebilecek en önemli iki olgu, tarım ve endüstrinin bulunuşudur. İnsanoğlunun günlük yiyip içtiğini, oturduğu yeri, kurduğu siyasal ve toplumsal kurumları, yakın ve uzak çevre ile ilişkilerini; kısaca mutluluk ya da mutsuzluğunu belirleyen bu iki temel olgu, tarihin anlaşılır dönemlere bölünmesinde de başlıca rolü oynar.

İnsanın tarım ve endüstri ile yarattığı uygarlık, tarım insan yaşamında başat geçim kaynağı olduğu sürece, genel ya da belirli coğrafi bölgelerle sınırlı kalmıştır. Uygarlık, endüstrinin ilkel biçimiyle de olsa başlamasıyla birlikte genişlemiş, modern teknolojinin ortaya çıkmasıyla evrensel ya da global bir nitelik kazanmıştır. Zaten, 7000 yıllık insan tarihinin, bir bakış açısına göre, en önemli özelliği, uygarlığın belirli ve sınırlı merkezlerden çevreye doğru genişlemesidir. Örneğin, MÖ 5000'lerdeki Sümer kent-devletlerinin yerelliği ile tam bir zıtlık halinde, bugünkü dünya toplumu global bir nitelik göstermektedir.

Bu düşüncelerin ışığı altında insanoğlunun tarihini, çok kaba bir biçimde, üç ana bölüme ayırıp incelemek mümkündür.

1. Tarıma dayalı uygarlıklar ya da Ortadoğu bölgesinin üstünlüğü dönemi. Bu dönem, MÖ 5000'lerden MÖ 500'lere kadar olan 4500 yıllık süreyi kapsamaktadır ve temelde Mezopotamya bölgesi uygarlığının öyküsüdür.
2. Uygarlığın global bir nitelik almaya başladığı dönem. Bu dönem, MÖ 500 ile MS 1500'lere kadar olan süreyi kapsar ve üç ayrı alt bölüme ayrılabilir: (a) Grek Uygarlığı ve bu uygarlığın Makedonyalı İskender tarafından "Helenizm" adıyla genişletildiği dönem, MÖ 500 ile MS 500 arasındaki 1000 yıllık süreyi kapsar. (b) İslamiyet'in doğuşu ve dünya üstünlüğünü sağladığı 600-1000 yılları arasındaki dönemden sonra, (c) Steplerin dünya üstünlüğünün tarihi başlar ve 1000-1500 arasında Moğol ve Türklerin başat güç haline gelişleri dünya tarihinin ana teması olur.
3. İnsanoğlunun tarihinin üçüncü dönemi 1500'lerde başlar ve içinde bulunduğumuz bugünlere kadar sürer. Bu modern ve global dünyaya geçiş, başka bir deyişle Avrupa'nın dünya egemenliğinin sağlanması dönemidir. Önce, Avrupa denizlerde üstünlüğü sağlamış (1500-1700), sonra dünya dengesi sarsılarak uygarlığın globalliğine geçiş başlamış (1700-1850), sonunda da Avrupa kesin dünya üstünlüğü sağlamıştır (1850-1950). İnsan tarihinin bu en son dönemine tarihin genel akış sürecinin mantığına uygun biçimde, "global kozmopolitanizm" adı da verilmektedir. 1950'den bugüne kadar olan dönem, Avrupa'nın dünya üstünlüğünün sarsıldığı ama temel niteliği bugünden tam belli olmayan bir tarih kesimidir.⁷

MÖ 5000'lerle birlikte Sümer kent-devletlerinin kurulduğunu ve ilk uygarlığı yarattıklarını görüyoruz. Bu dönemde Sümerler akarsuların sularını denetimleri altına almak için kanallar ve setler yapmışlardır. Yaşamsal öneme sahip olan kanallar sisteminin kurulması ve bakımı, çok sayıda insanın düzenli çalışmasını gerektirmiştir. Bu ise ancak mutlak bir siyasi bağlılık, gelişmiş bir bürokrasi ve yönetim teknikleriyle sağlanmıştır. Yerleşik toplulukların dışında yaşayan göçebe kavimlerin, zengin kent-devletlerine karşı giriştikleri yağmaya yönelik saldırılara karşı savunma ihtiyacı Mezopotamya'da düzenli ordu kurulmasını gerektirmiştir. Bunun da kent-

⁷ Oral SANDER: Siyasal Tarih, İlkçağlardan 1918'e, (Ankara, 1999), 27-28.

devlet içinde merkezi otoriteyi güçlendirici etkisi olmuştur. Sümer kent-devletlerinden başka 2500'lerde Akad'lar, 1700'lerde Asur kent-devletleri Babil ve Anadolu'da Hitit Devleti bu döneme damgasını vuran diğer birliklerdir. Ayrıca Mısır Devletleri ve uygarlığı da Ortadoğu'nun dünya üstünlüğü çerçevesi içerisinde değerlendirilebilir. Mezopotamya'da tahıl karşılığında, ağaç, taş ve değerli madenleri elde etme çabası ticaretin gelişmesini sağlamış, ayrıca takvim, hiyeroglif ve çivi yazısı, rakamlar sistemi, ağırlık ve uzunluk ölçüleri gibi buluşlar ilk kez Mezopotamya uygarlıkları tarafından yapılmıştır.

Mezopotamya uygarlığının geliştiği dönemde Avrupa'da durum çok farklıydı. Burada, büyük taş bloklarının birbiri üstüne konmasıyla oluşan tapınaklarıyla hala ilkel bir "megalit" kültürü yaşanmaktaydı. Bu kültürü yaşayanlar, dönemin ilkel tarım aletleri göz önüne alınırsa, verimsiz sayılabilecek Avrupa topraklarında (fazla yağışın yol açtığı çamur tabakasının yarılamaması) ancak çok küçük çaplı tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorlardı.

MÖ 1700'lerde, doğudan gelen, İndo-Avrupa dillerini konuşan ve bronz yapmayı öğrenmiş bulunan barbar⁸ kavimler, Atlantik Okyanusu kıyılarına kadar yayıldılar ve buradaki barışçı ve megalit yapan insanları denetimleri altına aldılar. Zamanla İndo-Avrupa dili, kıtaya egemen olacak ve Hitit insanının yarattığı iki tekerlekli savaş arabasını yapıp kullanmayı öğrenmiş olan bu barbar kavimler, bugünkü Avrupalının ilk çıkış noktasını oluşturacaklardır. Böylece, uygarlığın yarattığı teknik ile göçebeliliğin cesaret ve atılganlığını birleştirecek olan Avrupa insanı, belki de bugüne kadar süren, savaşkan değerlere sahip atılgan özelliğini kazanacaktır.⁹

MÖ 500 ve MS 1500 yılları arasında yani Batı'nın (Avrupa'nın) yükselişe geçmeye başlamasına kadar yine birçok uygarlık ön plana çıkmıştır. Bunlar

⁸ "Barbar" sözcüğü burada orijinal, yani Yunanca konuşmayan ve Atina dünyasının dışında yaşayan göçebe topluluk ve insan anlamında kullanılmıştır.

⁹ SANDER: a.g.e., 33-34.

içinde İyon, Grek uygarlıkları, Büyük İskender'in Helen İmparatorluğu ve Roma İmparatorluğu dikkat çekenlerdir. Bu dönemde uygarlık alanının genişlemesi Çin ve Hint dünyalarında da görülmektedir. Bu süre içerisinde Mezopotamya, Anadolu ve Mısır kültürü Grek dünyasına, Helen kültürü Hindistan'a kadar uzanmış, Çin'de Hun İmparatorluğu Hindistan ile temasa geçmeye başlamıştı. Ayrıca yine bu dönemde İslamiyet ortaya çıkmış MS 600-1000 arasında üstün konuma geçmiş ve yayılmıştır. Emeviler ve özellikle Abbasiler döneminde İslam uygarlığının gerçek dünya üstünlüğü her yönüyle vurgulanmıştır. Türklerin yükselişe geçmesi de yine bu döneme rastlar. Orta Asya'da göçebe halinde yaşayan Türklerin Batı'ya yönelmesi, İslam'ı kabul etmeleri, Anadolu'ya girmeleri, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devletini kurmaları dünya ve Avrupa güvenlik yapısını/oluşumunu derinden etkilemiştir. Avrupa'nın birlik halindeki ilk hareketleri (haçlı seferleri)¹⁰ Türklerle (ve İslamiyet'e) karşı olmuştur. Dolayısıyla, özellikle Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa güvenlik anlayışının gelişiminde büyük bir role sahiptir.

16. yüzyıla kadar Avrupa'daki siyasal yapıya bakıldığında, siyasal örgütlenmelerin oldukça geri olduğu görülmektedir. Ulus devletler mevcut olmadığı gibi, etnik-ulus kavramı da henüz gelişmemişti. Krallar tahtlarında oturmakta ve bunların pek azının sınırları belirlenmiş bir toprak parçası bulunmakta ve bunun üzerindeki halkı yönetmekteydi. Bunun yerine Avrupa'da hakim olan, hiyerarşik bir yapı ve buna uygun ilişkilerdi. Kralların yanında yüzlerce egemen ve etrafı duvarlarla çevrilmiş şehirler ve feodal lordlar bulunmaktaydı.

Bunların yanında kilisenin de kendi içinde hiyerarşik bir yapısı vardı ve bunlar bağımsız bir konuma sahip olmalarından dolayı, gerek halk gerekse yöneticiler üzerinde belirli bir etkiye sahiptiler. Bu kilise ve manastırların özel ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları vardı.

¹⁰ Haçlı Seferleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz : Işın DEMİRKENT : Haçlı Seferleri, (Dünya Yayıncılık A.Ş., 1997), Steven RUNCIMAN : Haçlı Seferleri Tarihi, Çev: Prof. Dr. Fikret İŞİLTAN, Cilt 1-2-3, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989), Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, İstanbul 25-27 Haziran 1997, (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999).

Gerek krallarla lordlar arasında gerekse lordların kendi aralarında, ilişkileri düzenleyen bir takım anlaşmalar yapılmaktaydı. Özellikle lordlar arasında yapılan bu tür anlaşmalar kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemenin yanında, krallara karşı yürütülecek politikaları belirlemekteydi. Kısacası Avrupa, bu yüzyıla kadar, yarı egemen birimlerin devlet içinde devletçiklerin ve içi içe geçmiş hiyerarşileri oluşturduğu çok renkli bir mozaiği andırıyordu.¹¹

MS 476 yılında Avrupa'nın güçlü imparatorluğu ve barışın saylayıcısı Roma İmparatorluğu yıkılınca, Avrupa'da birlik önce Charlmagne İmparatorluğu tarafından sağlanmış ancak imparatorluk 843 yılında Verdun Antlaşması'yla yıkılınca bunun yerine Avrupa'da birliği Kutsal Roma – Germen İmparatorluğu yıkılışına kadar sağlamıştır. 843 yılında Charlmagne İmparatorluğu yıkıldıktan sonra günümüzde de varlığını sürdüren İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya gibi irili ufaklı ülkeler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Avrupa'da bu tarihten sonra papanın ve kralların Avrupa'yı birlik halinde tutma arzuları ve politikaları geçerliliğini kaybetmiştir. Kutsal Roma – Germen İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ise Avrupa daha fazla karışmıştır. Zira, çok sayıda feodal beylik kurulmuş ve derebeyler birbirleriyle mücadele etmeye başlamışlardır. Bu, Avrupa güvenliğinin o tarihte dahi ne durumda olduğu konusunda bir fikir verebilir.¹²

Avrupa, politik açıdan her zaman bölünmüşlük içinde olmuştur; Ren ve Tuna'nın kuzeyinden daha ötesini fethetmeyi başaramayan Romalıların üstün çabalarına rağmen bile. Roma'nın yıkılmasından sonraki bin yıl boyunca temel politik güç birimi, Hristiyan dininin ve kültürünün kesintisiz olarak genişlemesiyle ters orantılı biçimde ufak ve yerel bir birimdi. Batıda Charlemagne ya da doğuda Kiev Rusyası örneklerinde olduğu gibi, otoritenin ara sıra bir noktada toplanması geçici bir durumdu ve hükümdarın değişmesi, iç ayaklanmalar ya da dıştan gelen istilalarla sona eriyordu.¹³

¹¹ Tayyar ARI: Uluslararası İlişkilere Giriş, (İstanbul, 1996), 59.

¹² Haydar ÇAKMAK: Avrupa Güvenliği, (Ankara, 2003), 31.

¹³ Paul KENNEDY : Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev: Birtane KARANAKÇI, (İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Aralık 2002), 43.

Avrupa, bu politik çeşitliliği coğrafyasına borçluydu; atlıları sayesinde kurulan bir imparatorluğun egemenliğini hızla kabul ettirebileceği kocaman ovalar yoktu; Ganges, Nil, Dicle ve Fırat, Sarı Irmak ve Yangtze çevresinde olduğu gibi zor koşullarda çalışıp çabalayan ve kolayca fethedilebilir olan köylü yığınlarına yiyecek sağlayan geniş ve bereketli akarsu bölgeleri de yoktu. Avrupa'nın doğal görünümü, vadilerdeki dağınık nüfus merkezlerini birbirinden ayıran sıradağlar ve geniş ormanlarıyla çok daha kesintiliydi; iklimi de kuzeyden güneye, batıdan doğuya doğru bir hayli değişiyordu. Bunun çeşitli önemli sonuçları olmuştur. Her şeyden önce, hem güçlü ve kararlı bir diktatör tarafından bile olsa birlik sağlamış bir denetimin kurulmasını zorlaştırıyor, hem de kıtanın Moğol göçebe aşiretleri gibi dıştan gelen bir kuvvet tarafından hızla istila edilme ihtimalini en alt düzeye indiriyordu. Tersine, çeşitlilik gösteren doğal toprak yapısı, gücün merkeziyetçi olmadan gelişmesini ve sürmesini teşvik etmiş ve yerel krallıklar, sınır boyu lordlukları ile dağlık bölge klanları ve ovalardaki kent konfederasyonları, Roma'nın çöküşünden sonraki herhangi bir zamanda çizilen Avrupa haritasını yamalı bohçaya benzetmişlerdi. Bu bohça üzerindeki desenler bir yüzyıldan öbürüne değişebilirdi, ama birlik sağlamış bir imparatorluğun varlığına işaret eden tek bir renk hiçbir zaman kullanılamazdı.¹⁴

Batı'nın dünya üstünlüğünü ele alması çok uzun bir süreç içinde gerçekleşmiştir. Batı'nın yükselmesinin temel nedenleri 10. ve 11. yüzyıllarda, yukarı ortaçağda bulunabilir ve çok çeşitli ve karmaşıktır. Ama bunlara altı ana kategoriye bölerek incelemek mümkündür.

¹⁴ H. D. DARBY : "The Face Of Europe On The Eve Of The Great Discoveries", New Cambridge Modern History, Cilt 1, (Cambridge, 1961), 20-49.

1.1.1 Ağır Sabanın Bulunması ve Sonuçları

Kuzey Avrupa düzlüklerinin iklimi çok yağışlıdır. Toprağa düşen su miktarının fazlalığı ve drenaj sisteminin de bilinmemesi, ekilebilecek alanları çamur yığını içinde bırakmaktaydı. Bu durum, uzun süre, Akdeniz'in görelî olarak kuru ikliminde kullanılan tarım yöntemlerinin Kuzey Avrupa da uygulanmasına olanak vermemiş ve bu bölgede yeterli nüfus birikememiştir. Bir iki yüzyıl öncesinde bulunan, ama 10. ve 11. yüzyıllara kadar yaygın bir biçimde kullanılamayan ağır saban drenaj sorununu çözdü. Toprağın derinine giden bu saban, iki yana ayrılıp biriktirdiği büyük toprak yığınlarıyla, en düz arazide bile suyun belirli yerlerde toplanmasını ve dolayısıyla kuru kalan yerde tarım yapılabilmesini sağladı. Bunda ağır saban kadar, sabanın çekilmesi için dört tane öküzün sabana koşulması tekniğinin bulunmasının da katkısı olmuştur.

İnsan gücünden başka enerji kaynağının bilinmediği o zamanın dünyasında bu yolla sağlanan gücün önemi açıktır. Ayrıca, bugün Hollanda ve Belçika'nın bulunduğu Flander düzlüklerinde ve hemen hemen aynı zamanlarda yel değirmeninin bulunması da mevcut enerji kaynaklarını arttırmıştır. İşte Avrupa ya da geniş anlamda Batı üstünlüğünün çıktığı nokta budur.

Hayvan gücü ile çalışan ağır sabanın ve ürünün öğütülmesi için rüzgar gücünün kullanılması, Kuzey Avrupa düzlüklerinde gıda maddelerinin hızla artmasına ve bu da doğal olarak nüfusun birikmesine yol açmıştır. 11. ve 14. yüzyıllar arasında Avrupa'da ekilebilir alan son derece genişledi. Tarım alanlarının genişlemesi ile ortaya çıkan ürün fazlası, eski Akdeniz uygarlık merkezlerini çok aşacak olan Batı zenginliğinin, gücünün ve kültürünün temeli olacaktır.

1.1.2 Feodalizm

Avrupa'nın askeri bakımdan gelişmesi de, bir bakıma, ağır saban ve hayvan gücünün sağladığı tarım ürünleri fazlasına dayanır. Çünkü, şimdi görece olarak zenginleşen köylülerden alınan vergi ve kira ile güçlü bir profesyonel ordu kurulabilmiştir. Bunun en tipik örneği zırhlı süvari, yani şövalyedir. Daha önce Roma ve Bizans, step akıncılarına karşı benzer askeri güçler oluşturmuşlardı ama şövalyeliğin ortaya çıkışı, Latin Hristiyanlığı'nın durumunu komşularına karşı temelinden değiştirdi. Güçlü bir köylü sınıfına sırtını dayayan şövalyelere karşı step insanı eski üstünlüğünü yitirdi. Böylece, bundan önceki dönemin ana teması olan, Avrupa'yı birbirine katan step istilaları, bu yeni askeri güç sayesinde çok azaldı. Avrupa, temel ekonomik ve siyasal kurumlarını kuracak enerji ve zamanı kazanmış oldu.

Şövalyeliğin ortaya çıkmasının bir başka nedeni üzenin bulunmuş olmasıdır. Bu küçük ve ilk bakışta önemsiz gibi görünen aygıt, tüm savaş tarihini değiştirmiştir. Çünkü, atın üzerinde şimdi çok daha rahat ve dengeli bir biçimde oturan süvari, ellerini savaşmak için daha etkili kullanmaya başlamıştır.

Tarımın gelişmesi için gerekli olan barış ve güvenlik, etkili merkezi otoritelerin henüz kurulamamış bulunduğu Avrupa'da, kısaca "feodalizm" denen kurumların gelişip güçlenmesi ile sağlandı. Feodalizmin özü, örgütlenmiş devletin bulunmadığı yerel düzeyde, bir çeşit hükümet görevini yürütmesiydi. 500-1000 km² bir toprak parçası üzerinde en önemli ve güçlü kişi, daha az toprağa sahip olanların koruyuculuğunu üstlenmiş ve onlar da bu kişiye bağlılık sözü vermişlerdir. Böylece, feodal "lord", "vassal" ve toprağa bağlı (serf) köylüleri ile feodalizm ortaya çıkmıştır.

Feodal sistem, Avrupa'da hızla yayıldı ve gelecek yüzyılların güçlü merkezi devletlerinin de çıkış noktası oldu. Feodalizmde hiç kimse tam anlamı

ile hükümrân değildi. Kral ile halk ve lord ile vassal bir cins “mukavele” ile birbirlerine bağıydılar. Bu mukaveleye aykırı hareket edilirse, karşılıklı hak ve görevler sona ermekteydi. Bu durum, sık sık karışıklıklara, siyasal istikrarsızlıklara ve hatta savaşlara yol açmışsa da gelecek çağların “Anayasal Hükümet” anlayışı, işte feodalizmin bu mukaveleye dayanan niteliğinden doğacaktır.

1.1.3 Ticaretin Doğuşu ve Kent Yaşamı

Avrupa’da, görelî de olsa, yerel güvenliğın sağlanmasının çok önemli sonuçları oldu. O zamana kadar Avrupa’daki yerleşik toplulukların karabasânı haline gelen, karada haydut saldırıları ile deniz ve kıyılarda korsanlık, çekici meslekler olmaktan çıkmaya başladı. Yerel güvenliğın sağlanmasıyla, değer verilen maddelerin ele geçirilmesinde zora başvurma geçerli yol olmaktan çıkınca, bunların ticaretle sağlanması seçeneğine başvuruldu. Böylece, etkili yerel savunmanın gelişmesiyle, korsan gemileri yerini ticaret gemilerine, haydutlar da tüccarlara bıraktı. Hatta çoğu haydut ve korsan, meslek değiştirerek, tüccar oldular.

Kentlerin sayılarının artması ve genişlemeleri, doğal olarak, gıda ihtiyacını da arttırdı. Bunun üzerine lordlar ekim alanlarını genişletmeye başladılar. Eskiden köyler birbirlerinden çok uzakken ve aralarında hemen hemen hiç etkileşim yokken, ekim alanlarının genişlemesi ve yeni köylerin kurulması bunları birbirlerine yakınlaştırarak, haberleşme ve etkileşimi hızlandırdı. Bu faaliyetlere nezaret eden lordlar, köylülerin yeni açılan ekim alanlarına gitmeleri için özendirici tedbirler almaya başladılar. Bunların başında da köylüye özgürlüğünü vermek geliyordu. Bir iki saatlik mesafede halkın özgür olduğu bir köy varken belli bir köyün lordunun kendi köylüsünü serflik içinde tutması, giderek zorlaştı. Üstelik, şimdi köylüler ürettiklerinin bir kısmını

kentlerde satarak biraz para da kazanıyorlardı. Ayrıca, kentler paranın satın alabileceği mallar üretmeye başladığından, lordların da paraya ihtiyacı doğmuştur. Böylece, lorda yıllık olarak verdiği para karşılığında kişisel özgürlüklerini kazanan ve kendi topraklarına sahip olan köylüler hızla artmaya başladı. 12. yüzyılda Kuzey Fransa ile Güney İngiltere’de, 15. yüzyıla gelindiğinde ise hemen hemen tüm Avrupa’da serflik kurumu, fiilen olmasa bile, hukuken ortadan kalktı.

1.1.4 Siyasal Yetki Mücadelesi

10. ve 11. yüzyıllarda, yerel düzeyde güvenlik göreceli olarak kurulmuş ve barbar istilalarına bir son verilmiş olmakla birlikte, Avrupa genelinde barış ve düzen sağlanamadı. Dış baskının azalması, yerel lordların bu kez birbirlerine düşmelerine yol açtı. İşin aslına bakılırsa 11.yüzyılı izleyen dönemin karışıklık ve sürekli savaflara, siyasal bütünleşme düzeyleri, yani bir bakıma yetki alanları çatışan dört temel birimin birbirleriyle giriştikleri siyasal yetki mücadelelerinin ürünüdür: (a) Gücü giderek azalmakta olan Kutsal Roma İmparatoru ve/veya papa tarafından yönetilen hristiyanlık; (b) bu geniş yetki alanına karşı çıkan ulusal monarşiler; (c) ister dini, ister laik nitelikte olsun; feodal lord ya da prensler ve (d) uyanan ticaretin doğurduğu kent-devletler.

Büyük dinsel saygınlığı ve “afroz” gibi manevi bir silahı olmasına rağmen, papalığın kendine ait önemli bir askeri gücü yoktu. Papalığın buyrukları monarşilerin uygulamaları ile çatışınca, uzun vadede kazanan askeri güçleriyle monarşiler oldu. 13. yüzyılda Fransa ile İngiltere’de göreceli olarak homojen ve güçlü ulusal krallıklar kurulurken, Almanya ve İtalya’da Kutsal Roma İmparatorluğu’nun mirası üzerinde küçük kent-devletler kuruldu; daha önce kurulmuş olanlar ise bağımsızlıklarını sürdürdüler.

15. yüzyıla gelindiğinde, Avrupa'nın batısında ortaya çıkan ulusal devletler, gelecek yüzyıllarda parlak ve uzun bir gelişme ve güçlenme potansiyeline kavuşmuşlardır. İtalya ve Almanya bölgesinin kent-devletleri ise, 14. ve 15. yüzyıllarda kültürel ve ekonomik önderliği ellerine geçirmişlerdir. Yani 1300-1500 yılları arasında Avrupa'nın siyasal dengesi, çevrede ekonomik bakımdan geri olan ulusal devletlerle, Batı Hristiyanlığı'nın ortasında küçük ama canlı ve gelişmiş kent-devletleri arasında oluşmuştur.¹⁵

15.yüzyılda Rönesans İtalyası Avrupa'nın geri kalan bölgeleriyle karşılaştırıldığında istisnai bir durum oluştuyordu; zira bir karşılaştırma yapıldığında özellikle Kuzey İtalya'da oldukça ileri bir yapının olduğu gözlenmektedir.

15. yüzyılın başından itibaren Rönesans İtalyası'nda, özellikle Kuzey İtalya'da sınırları kesin olarak belirlenmiş siyasal birimler gelişmeye başlamıştı. Bunlardan en gelişmiş olan Venedik Cumhuriyeti, kendine özgü bir idari yapı geliştirmiş ve diğer devletlerle ilişkilerinde diplomasiyi ve diplomatik yöntemleri kullanmaktaydı. Kuzey İtalya'nın geri kalan bölgelerinde de benzeri durum hızlı bir şekilde yayılmaktaydı.

Avrupa'nın geri kalan bölgelerinde böyle bir durum söz konusu değilken, İtalya'da daha 14. ve 15. yüzyılda bu tür gelişmelerin olmasının temel nedenleri İtalya'nın, Avrupa'nın geri kalan bölgelerinden coğrafik engellerle özellikle Alp Dağları ile ayrılması, ayrıca Avrupa'nın bu yüzyılda yüzlerce küçük ünitelere ayrılmış olması ve özellikle Yüzyıl Savaşları'ndan dolayı bunların hakimiyetlerini güneye, yani İtalya'ya yayacak ne güçlerinin ne de zamanlarının bulunmamasıydı.

Papalık dışında, diğer siyasal birimler, Venedik, Milan, Florensa, Cenova ve Napoli'ydi.

¹⁵ Oral SANDER: a.g.e., 63-71.

Rönesans İtalyası'nda uluslararası sistemin yapısı, esas itibariyle güç dengesi sistemini andırıyordu. Venedik, Milan ve Florensa 1454'te Kutsal İttifak adıyla,güç dengesinde statükonun korunmasına yönelik bir birlik oluşturdular. Böylece sistemde herhangi bir devletin güçlenerek başat bir duruma geçmesini önledikler gibi sistemin hiyerarşik veya iki kutuplu bir sisteme dönüşmesini de önlemiş oldular.

Mevcut olan uluslar arası sistemde, ittifaklar sık sık değişmekteydi. Devletlerin çıkarlarına hizmet ettiği sürece tarihsel düşmanlar bile ittifakların oluşturulmasını engellemiyordu. Diğer taraftan Venedik, Milan ve Florensa, kutsal ittifaka sonrada diğer devletleri de davet ettiler ve böylece sistem bütün devletlerin üye olduğu bir konfederasyon görünümü kazandı. Öte yandan Rönesans İtalyası uluslar arası ilişkiler tarihinde, özellikle dış politikanın yürütülmesinde sürekli olarak iş gören diplomasi kurumlarının geliştirilmiş olmasından dolayı da önemlidir. Meslekten diplomatlardan oluşan elçilikler salt prestij amacıyla oluşturulmakla beraber, günümüzdeki elçiliklerin yürüttükleri pek çok görevi de yerine getirmekteydi. Sağlıklı bir dış politikanın oluşturulması açısından, diplomatların raporlarına çok önem verilmekteydi; zira diplomatlar gerek müttefikler gerekse düşmanlar hakkında en önemli bilgi kaynağıydı.¹⁶

15. ve 16 yüzyıllarda Avrupa insanının din alanındaki düşüncelerinde ortaya çıkan değişiklikler, bir yanda Batının üstünlüğünün temel nedenlerinden biri olmuş öte yanda daha sonraki yüzyılların siyasi tarihi üzerinde çok önemli etkide bulunmuştur.

Dini reform, katolik kilisesine muhalefet olarak ele alınırsa, bu iki kaynaktan gelmiştir. Kilise, 15. yüzyıla gelindiğinde monarkların ve zenginlerin vicdanlarında sahip olduğu önemli yeri yitirmeye başlamıştı. Ama, aynı zamanda sade vatandaşın da güven ve inancı sarsılmıştı. Monarklar ve zenginler üzerinde ruhani gücünün azalmasının etkisi, kendi iç işlerine

¹⁶ Tayyar ARI: a.g.e., 59-61.

karışmasına, manevi sınırlandırmalarına, iddia ettiği genel hükümlanlığa ve koyduğu vergilere karşı çıkılmasıydı. Kilisenin güç ve mülküne itibar etmemeye başlamışlardı. Prenslerin kiliseye baş kaldırmaları, Ortaçağ'ın da önemli temalarından biriydi. 16. yüzyılda kilise, Kutsal Roma İmparatoru ile açıkça işbirliği yapmaya başladığı zaman, kiliseden ayrılmayı ciddi ciddi düşünmeye başladılar. Monarkların bu isyanı, gerçekte, kilisenin dünya yönetimine ve Kutsal Roma İmparatorunun üzerlerindeki siyasal hükümlanlık iddialarına karşı dini olmayan bir hareketti.

Sade vatandaşın kiliseye karşı isyanı ise, temelde dini nitelikteydi. Kilisenin gücüne yönelik değil zayıflığına karşı çıkıyorlardı. Güçlülerin kötülüklerine karşı olanları örgütleyecek ve onlara yardım edecek dürüst ve korkusuz bir kilise istiyorlardı.

Bu monarklara ve sade halka bir de kilise içinde reform isteyenleri katarsak, Avrupa'da 14. yüzyıldan sonra ortaya çıkan mücadelenin üç yönlü bir nitelik gösterdiği anlaşılır. Bu mücadelenin ortaya çıkardığı değişikliklere topluca "Reformasyon" adı veriliyor.¹⁷

Reformasyon hareketinin önemli bir sonucu, 16. yüzyılda kilisenin hemen hemen bugünkü biçimini almasıdır. Papalık bu tarihten sonra devlet yönetiminden ayrı dinsel bir örgüt olarak faaliyet gösterecektir. Bir başka önemli sonucu ise, Avrupalıların, ister devletler arasında ister devlet sınırları içinde olsun, Hristiyan dininin gerçeği üzerinde anlaşamamalarının, laiklik ve modern bilime giden kapıyı açmasıdır. Din ve devlet görevlilerinin işbirliği yapıp mükemmel bir dinsel uyum sağladıkları devletlerde ise, entelektüel bir durgunluk hüküm sürecektir. Rönesans ile Reformasyon arasındaki karşılıklı etkileşim, Avrupa kültürünün özünde bulunan pagan Helen ile Hristiyan geleneği arasındaki temel çelişkiyi çok belirgin bir hale getirerek, çeşitliliği ve

¹⁷ Oral SANDER: a.g.e., 74-75.

Avrupa insanının yaratıcılık potansiyelini arttırmış, kısaca Avrupa'nın entelektüel ve manevi enerjisine yükseltmiştir.¹⁸

Avrupa'da rönesans ve reform hareketlerinden sonra kilisenin aşırı baskıcı tutumu nedeniyle 1517'den itibaren din ve kilise tartışılmaya başlanmış ve protestanlığın doğuşuyla sonuçlanmıştır. Ama, Avrupa'da milli devletlerin ortaya çıkması Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra olmuştur. Bu savaşlar Avrupa'nın gördüğü en kanlı savaşlardır. Bu savaşlarda Avrupa kentleri yıkılmış, yakılmış, harabe haline gelmiştir. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sonrasında 1648'de ünlü Westphalia Barış Antlaşması yapılmıştır. Bu uluslar arası antlaşmaya Osmanlı İmparatorluğu, Moskova Knezliği, Polonya ve İngiltere hariç bütün Avrupa devletleri çağırılmıştır. Bu antlaşmanın özelliği her devletin sınırları belli bir ülkenin ve bu ülke üzerinde her devlet yetkilerini kullanma hakkına sahip olmasıdır. Ayrıca, ilk defa savaşın verdiği ekonomik ve sosyal zararlar konuşulmuş, savaş esnasında konulan ticaret yasağının kaldırılması, sorunların barışçıl yollarla çözülmesi ve saldırganlara karşı ortak tedbir alınması gibi hükümler getirilmiştir. Westphalia Barışı öncesi papa ruhani, imparator ise dünyevi liderdi, ama antlaşma sonrası eski itibarlarını ve güçlerini kaybetmişlerdir. Antlaşma sonunda ortaya çıkan yeni bağımsız devletler önceki hiyerarşik düzeni tanımamışlardır. Ülke sınırları belli, dış kontrollerden uzak, egemenlik haklarını kendileri kullanan bağımsız devletler birbirleriyle eşit statüde devletler konumuna gelmişlerdir.¹⁹

Ancak, Westphalia Barışı'ndan sonra da Avrupa'daki bölünmüşlük kaybolmamıştı. Genel olarak 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki dönemde Avrupa'da çok sayıda örgütlenmiş siyasal güçler vardı. Bunların örgütlenmiş biçimleri ve zamanları birbirinden farklıydı. Kimileri evlenmelerle, ittifaklarla ve askeri çalışmalarla daha 16. yüzyıldan itibaren tek merkezli hanedanlık düzenleri kurarken (Fransa, Avusturya, İngiltere gibi); kimileri de (Almanya, İtalya) prenslikler ve küçük devletçikler olarak varlıklarını uzunca bir süre

¹⁸ Oral SANDER: a.g.e., 78-79.

¹⁹ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 31-32.

devam ettirmiş ve ancak 19. yüzyılın sonuna doğru ulusal birlik kurabilmişlerdir.²⁰

17. ve 18. yüzyıllarda güç dengesi politikası izleyen devletlerin amacı, kendi hareket serbestliklerini en üst düzeyde tutmaktır. Amaç, barışı korumaktan çok, olası saldırılara karşı Avrupa devletlerinin bağımsızlık ve hükümlerlerini korumaktır. Bu politika başarılı oldu sayılabilir. Nedeni ise, bağımsız dış politika izleme yeteneğine sahip çok sayıda devletin uluslar arası sistem içinde bulunmasıdır. Devletler serbestçe bir ittifaktan ötekine geçebilmekteydi. Hele din savaşları bittikten sonra, kendilerini katı dış politika kalıpları içine sokacak ideolojilerin de olmaması, yukarıdaki tanım içindeki güç dengesi politikasının izlenmesini kolaylaştırmıştır.

Dönemin olaylarına gelince: Avusturya Habsburgları Westphalia barışı ile sınırlandırılmıştı. İspanya Habsburgları ile Fransa arasındaki savaş 10 yıl daha sürerek, 1659 tarihli Pireneler Barışı ile bitti. 14. Louis'in Hollanda'ya saldırısı, Hollanda, Danimarka, Brandenburg, İspanya ve Avusturya Habsburgları'nın koalisyonu ile 1678'de durdurulabildi. Ama bu savaşla Fransa, ordularını İsviçre ve Alsace sınırına getiren Frenche-Comte bölgesini eline geçirdi. Bir yıl sonra, 1679'da Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Alsace-Lorraine yöresine sızmaya başladı. 1681'de bağımsız bir cumhuriyet olan Strasbourg kentini işgal etti. Kutsal Roma İmparatorluğu 1686'ya kadar bu ilerlemeye karşı duramadı, çünkü doğuda Macarlar 14. Louis'nin kışkırtmasıyla ayaklanmış, ayrıca Osmanlılar da 1683'te Viyana'yı kuşatmışlardı. Doğudaki badireler atlatıldıktan sonra 1686'da 14. Louis'nin katolik ve protestan düşmanları Augsburg birliğini kurdular: Kutsal Roma İmparatoru, İspanya ve İsveç kralları, Hollanda Cumhuriyeti ve Bavyera ile Saksonya. 1688'de başlayan savaş, 1697'de Ryewick Barışı ile sona erdi.

²⁰ İbrahim S. CANBOLAT: Uluslarüstü Siyasal Sistem Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği Örneği, (Bursa, 1994), 40.

Savaş nasıl belirsiz bitmişse barışı da aynı belirsizlikte oldu ve pek bir şey çözemedi.²¹

Bütün bunlardan sonra büyük bir miras bırakacak olan İspanya Kralı 2. Charles'in 1700 yılında ölmesi Avrupa'yı bir dizi savaşa daha götürdü: İspanya Veraset Savaşları. Bu savaşların dünya tarihi açısından önemli özellikleri vardır. Bir kere, 18. yüzyılın gelecek savaşlarının tipik niteliğini aksettirmektedir; tüm halk tarafından değil, profesyonel ordularca yürütülen bir savaşlar dizisi olmuştur. İkinci olarak, dinin çok az rol oynadığı ilk büyük çaplı savaş olmuştur. Asıl önemli olan dava, ticaret ve deniz gücüdür. Üçüncü olarak, "dünya savaşı" denilebilecek ilk savaştır. Avrupa'nın önde gelen devletlerinin yanı sıra deniz aşırı dünyayı da içine almıştır.

Fransa'nın yenildiği İspanya Veraset Savaşları'ndan sonra imzalanan Utrecht Barışı'nın maddeleri, siyasi tarihin ana konusu olan 19. yüzyılın büyük çaplı olayları açısından çok önemlidir ve belki de "modern dünya" Westphalia'dan çok Utrecht ile kurulmuştur.

Utrecht Barışı'nın önemi şuradadır. Bir kere daha önce adı çok az duyulan iki küçük devlet, Savua ve Brandenburg, Avrupa'nın siyasi ufkunda yükselmeye başladı. İki ülkenin yöneticisi galip tarafa katılmış oldukları için, "kral" kabul edildiler. Bundan sonra birincisine Sardunya ya da Pyemonte, ikincisine Prusya denecektir.

İkinci olarak, Westphalia ile kurulan uluslar arası sistem yeniden doğrulandı. Üçüncü olarak, Almanya hala feodal bir karmaşa içinde, "İtalya" hala parçalanmış, İspanya ise Fransa'nın etkisi altına girmiş olduğu için Utrecht Barışından İngiltere ilke Fransa en güçlü iki devlet olarak çıkacaklardır. Ama, savaştan asıl kazançlı çıkan İngiltere olmuştur.²²

²¹ Antony ALCOCK : A Short History of Europe From the Greeks and Romans to the Present Day, Published By Palgra and Macmillan, Second Edition, (2002), 66.

²² Oral SANDER: a.g.e., 93-96.

18. yüzyılda Avrupa'da uluslar arası ilişkilerin en belirgin özelliği, diplomatik etkinin ve askeri kapasitenin başlıca büyük devletler arasında nispeten eşit bir şekilde dağılmış olmasıdır. Avrupa'nın bu dönemde başlıca büyük güçleri, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya, Rusya ve Avrupa diplomasisine karıştığı ölçüde Osmanlı İmparatorluğu idi. Bu dönem itibariyle bu devletlerin gerek askeri güçleri gerekse uluslar arası alandaki prestijleri birbirine yakın sayılırdı. Güç ve otoritenin devletler arasında yaklaşık olarak eşit bir şekilde dağılmış olduğu bu sistemde, hanedanlar ve imparatorluklar arasında uluslararası sistemin yapısında bir değişiklik meydana getirmeyen ittifaklara ve ittifak değiştirmelere rastlanmaktaydı. İttifaklar sürekli bir şekilde değişen çıkarlara dayanmaktaydı ve bunlar ideolojik amaçlı ittifaklar değillerdi. Dolayısıyla ittifaklar oldukça esnek bir yapıya sahipti ve sık sık değişmekteydi.

Savaşlarda insan kaybı özellikle günümüzle karşılaştırıldığında oldukça sınırlı kalmaktaydı. Bunun en önemli nedeni, askeri teknolojinin henüz gelişmemiş olması, profesyonel paralı askerliğin maliyetinin yüksek olması ve savaşa neden olan amaçların (stratejik bir yeri ele geçirme, sömürge bölgelerini koruma veya hanedanları prestijlerini arttırma gibi) sınırlı olmasıydı.

Uluslararası politika açısından 18. yüzyılın en önemli tarafı güç dengesinin kurallarının tam anlamıyla uygulanmış olmasıdır. Gerektiğinde düşmanla ittifak yapılıyor, gerektiğinde tarafsız kalınarak ülke çıkarları korunmaya çalışılıyordu. Bazıları ise bu dönemi "diplomasinin altın çağı" olarak görmektedir. Çünkü bu dönemde uyuşmazlıkların çözümünde diplomatik yöntemlere çok sık başvurulmuştur. Bununla beraber bu yüzyılda, geçmiş yüzyıla hakim olan din savaşlarının ortaya çıkardığı küskünlükler ve kırılganlıklar henüz ortadan kalkmadığından bunun hala devletler arası ilişkilere hakim olduğu dikkati çekmektedir.

Sonuç olarak, sistemin az çok istikrarlı olması, savaşların sınırlı savaşlar olması ve bunların tahrip düzeyinin düşük olması, ittifakların sık sık değişmesi, diplomatik yöntemlerin çok sık kullanılması, ideolojik çatışmaların

olmaması, şiddete oldukça sık başvurulmasına rağmen devletler arasında yaklaşık eşit bir güç dağılımının bulunmasından dolayı hiçbir devletin Avrupa'nın tümüne egemen olamaması dönemin temel özellikleriydi.²³

1.2 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönem

18. yüzyıl süresince Avrupa'da hiçbir devlet diğerleri üzerinde üstünlük sağlayamamıştır. 18. yüzyıl Avrupa siyasal tarihi de, Avrupa'da modern devlet sisteminin kurulma tarihi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzyılın sonundan itibaren, Avrupa'yı güç yoluyla birleştirme çabaları görülmektedir. Örneğin Napolyon evrensel bir Fransız İmparatorluğu kurarak bütün Avrupa'yı içine almak istiyordu. Ama O bu emelini gerçekleştirememiştir. Çünkü ortak çıkarlara dayanmayan bu birleştirme emeli, O'nu diğer güçlerle çatışmaya götürmüştür. Bu dönemde Avrupa öyle karışık bir durumdaydı ki, Napolyon devri bittikten sonra düzenin yeniden kurulması için uzun ve çetin görüşmeler, karşılıklı uzlaşmalar gerekli olmuştu. Fransa'nın işgal ettiği yerler boşaltılırken, Almanya 38 Alman devletçiklerini birleştirerek bir Alman konfederasyonu kurmuştu. Bu yeni Avrupa düzeninde Fransa denetim altına alınmıştı, ama hala bir Fransa devleti ve ordusu potansiyel güç olarak mevcuttu. Aslında güç dengesinin amacı da buydu. Ama güçlerin dengeleniş ne kadar süre ile yapılabilirdi? Güce dayalı bir güç dengesi uzun ömürlü olabilir miydi?²⁴

19.yüzyıl ise, hangi açıdan bakılırsa bakılsın Avrupa'nın en uzun yüzyılıdır. 1789'da bir devrimle başlayıp, kimileri için 1917'de bir başka devrimle biten, kimileri için 1918'de ve 1945'te savaşla sonuçlanan, kimileri için ise 1929 krizi ile sona eren bir uzun yüzyıl.diplomasi tarihi, bu yüzyılı 1815 Viyana görüşmeleri ile başlatıp Birinci Dünya Savaşı'nın ittifaklar sistemiyle sona

²³ Tayyar ARI: a.g.e., 62-63.

²⁴ İbrahim S. CANBOLAT: a.g.e., 47-48.

erdirirken, uzun dönem yazarları iktisadi ve mali krizlerle bunların siyasal düzende yarattığı değişimleri çalışmalarının odak noktası yapmışlardır. Gerçekten de Avrupa sistemini alt üst eden Napolyon fırtınalarından sonra oluşan dengeye dayalı devletlerarası sistem, tarihsel, siyasal, ideolojik ve ekonomik açılardan devrimler çağının ürünüdür, biraz da o devrimlere duyulan tepkinin. Bu anlamda 19. yüzyıl, eğer bir tarih vermek gerekliyse Fransız Devrimi'nden de önce, 1756-1763 Yedi Yıl Savaşları'yla başlamıştır, izleyen iki büyük devrim, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ve bunlarla gelen 19. yüzyıl dönüşümleri, bu savaşı izleyen dönemde ortaya çıkan gelişmelere çok şey borçludurlar, hem zaman hem de uzam olarak bu gelişmelerin devamıdır.²⁵

1.2.1 1815 – 1871 Devresi

19. yüzyıl gelişmeleri ve savaşları 1789 Fransız İhtilali'ne ve sonuçlarına dayanmaktadır. İhtilal sonrası ortaya çıkan Liberalizm (Hürriyetçilik) , Nasyonalizm (Milliyetçilik) ve Sosyalizm Akınları Avrupa'yı ve uluslar arası sisteme derinden etkilemiş ve değiştirmiştir.

Fransa'da meydana gelen bu Hürriyetçilik hareketine Avrupa'nın diğer mutlak hükümdarlarının hemen kabul etmesi beklenemezdi. Çünkü Fransa'da kralın otoritesini yıkan bu hareket, kendilerine de bulaşırsa, bunlar da otoritelerinden yoksun kalabilirler ve hatta tahtlarını kaybedebilirlerdi. Bu sebeple, Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere gibi büyük devletlerle Avrupa'nın küçük krallıkları daha ilk günden itibaren Fransız İhtilali'ne cephe aldılar ve bu da İhtilal Fransa'sı ile bu devletler arasında, 1792'de başlayıp 1815'e kadar devam edecek uzun savaşların patlamasına sebep oldu.

²⁵ Recep BOZTEMUR: “Avrupa'nın Uzun Ondokuzuncu Yüzyılı”, Doğu-Batı Dergisi, Sayı 14, (Şubat, 2001), 53-54.

1792-1815 arasındaki Fransız İhtilali savaşları, Napolyon'un elinde, bütün Avrupa'yı Fransız hegemonyası altına sokmak isteyen bir kuvvet emperyalizmi niteliği kazanmışsa da, şurası da bir gerçektir ki, bu savaşlar hürriyet kavramının bütün Avrupa'ya ve özellikle kitlelere yayılmasını da kolaylaştırmıştır. 1815'in Avrupa'sında, siyasal düzen konusundaki insan düşüncesi yirmi beş yıl öncesinden çok farklıydı.²⁶

İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya'dan oluşan dörtlü ittifak bu savaşlar sonunda galip gelmiştir. 1 Mart 1814'te Fransa'nın Chaumont kentinde bir anlaşma yapılmış, Avrupa'nın tekrar yapılandırılması ve toprak dağılımı için bütün Avrupalı devletlerin toplanacağı bir kongre düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu kongre, Viyana'da Eylül 1814'te toplanmış, 9 Haziran 1815'te sonuçlanmıştır.

Viyana Kongresi uluslar arası ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Ancak, kongreyi düzenleyen devletlerin hiç birisi Avrupa'da barışı sağlama konusunda samimi değillerdir. Zira, Napolyon'un yayılcı politikasının gücüyle bir araya gelen diğer Avrupalı ülkeler Napolyon'un imparatorluktan çekilmesi ile ortak düşmanlarından kurtulmuş ve birbirlerine düşmüşlerdir. Ama buna rağmen İngiltere, Avusturya-Macaristan imparatorluğu, Prusya ve Rusya gibi Avrupalı büyük devletler kendi çıkarları doğrultusunda ve bu çıkarlarının uyuşması oranında Avrupa haritasını yeniden düzenlemişlerdir. Viyana Kongresi'nin en önemli amacı Avrupa'da barışı tesis etmek olmasına rağmen yukarıda saydığımız dört Avrupa ülkesinin dışında bu antlaşmayı beğenen hiçbir Avrupa ülkesi olmamıştır. Ancak, dört büyük Avrupa ülkesi Viyana düzenini bazı değişikliklerle bir asır sürdürmeyi başarmış ve Viyana'da 1815'de çizilen Avrupa haritası 1914'de Birinci Dünya Savaşı ile bozulmuştur.²⁷

1815'de Napolyon Fransası'nı yenerek Fransa'yı ihtilalden önceki sınırları içine sokan Avrupa'nın büyük devletleri (İngiltere, Avusturya, Rusya ve

²⁶ Fahir ARMAOĞLU: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Alkım Yayınları, 12. Baskı, 7.

²⁷ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 33.

Prusya) hürriyetçilik fikirlerini de yenilgiye uğrattıklarını sanmışlardır. Hatta küçük krallıklar bile aynı düşünceyi taşıyorlardı. Mamafih Hürriyetçilik (Liberalizm) akımının tehlike ve korkusunu da içlerinde hissetmiş olmalı ki 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa'nın toprak ve sınır düzenlemelerini kendi politik çıkarlarına göre yaparlarken, aynı zamanda, bunda sonra patlak verebilecek herhangi bir hürriyetçilik hareketini beraberce bastırmak hususunda da anlaşmışlardır.

Bu işbirliğinin rahatlığı içinde Avrupa'nın mutlakiyetçi hükümdarları 1815'ten sonra toplumlarını yine eski düzen üzerinden idare etmeye başlamışlardır. Bu ise toplumların değişen düşüncesi ile tam bir çelişme haline gelmiş ve bunun neticesi olarak, Avrupa, 1818-22, 1830 ve 1848'de olmak üzere, üç devre halinde bir dizi ayaklanma ve ihtilallere sahne olmuştur.

1818-22 devresinde Liberalist ayaklanmalara Almanya'da, İtalya'da ve İspanya'da rastlamaktayız. Bilhassa Alman üniversiteleri hürriyetçi ayaklanmaların bir beşiği haline gelmiştir. Fakat büyük devletlerin işbirliği bu ayaklanmaların kısa bir sürede bastırılmasını sağlamıştır.

1822'den sonra Avrupa kısa bir süre içinde bir sükunete girmişse de, 1830'da bir çok ülkelerde yeniden patlamalar meydana gelmiştir. Fransa'da basın hürriyetinin kısıtlanmasına patlak veren ve birkaç gün süre ile Paris'i kanlı çarpışmalara sahne yapan ayaklanma hemen başka ülkelere de sıçramıştır. Belçikalılar bir yandan Hollandalıların egemenliğinden kendilerini kurtarıırken, aynı zamanda, zamanın en ileri hürriyetçi anayasasını da kabul ediyorlardı. 1830'un hürriyetçi ayaklanmaları Almanya ve İtalya'nın küçük krallıklarının birçoğunda da görüldü. Birçok Alman devletlerinde hürriyetçi anayasalar kabul edildi. İtalyan devletlerindeki hürriyetçi hareketleri ise Avusturya sert bir şekilde bastırdı. Ne olursa olsun, Liberalizm hareketi 1830 ihtilallerinde önemli bir adım atmıştır.

1848-49'larda Avrupa yeniden bir dizi ayaklanmalar içine girdi. Nasyonalist hareketin ağır bastığı bu ayaklanmalarda Liberalizm artık önemli bir zafer sağlamıştır. 19. yüzyılın ortalarında anayasalı rejimler artık normal bir siyasal düzen haline gelmektedir. Fransa'da işçi hakları ve toplantı hürriyeti meselesinden doğan 1848 ayaklanması, Cumhuriyet rejiminin kurulması ile sonuçlanmış, lakin bu cumhuriyet ancak dört yıl kadar sürerek, 1852'de imparatorluğa dönüşmüştür. Fakat ne var ki 1848'de cumhurbaşkanı seçilen Louis Napolyon (Napolyon Bonaparte'nin yeğeni), 1852'de imparatorluk rejimini ancak bir halk oylaması ve halkın tasvibi ile kurabilmiştir. Avusturya'da ise, 1848 ihtilali, 1815'ten beri mutlakiyetçiliğin bayraktarlığını ve Liberalizm düşmanlığının öncülüğünü yapan başbakan Metternich'in ülkesinden kaçmasıyla neticelenmiştir. Mutlakiyetçi Prusya ise, 1850'de bir anayasa kabul etmek zorunda kalmıştır. Keza Hollanda, İsviçre ve Danimarka'da da gayet liberal anayasalar kabul edilmiştir.

Ayrıca 1815 Viyana Kongresinde, büyük devletler Avrupa haritasını kendi çıkarlarına göre düzenlerken, nasyonalizm bakımından da liberalizm konusunda da yaptıkları aynı hatayı işlemişlerdir. Milletler ya parçalanmış ve bu parçalar başka devletlerin sınırları içine sokulmuş veya çizilen sınırlar içinde çeşitli milletler bulunmuştur. Mesela, Polonya toprakları bir kere daha Avusturya, Rusya ve Prusya arasında paylaşılmış ve Polonyalıların büyük bir kısmı Rusya'nın hegemonyası altına girmiştir. Halbuki Napolyon 1807 yılında, Prusya ile Rusya arasında bir tampon olmak üzere, Varşova Büyük Dükalığı adı ile bağımsız bir Polonya devleti kurmuştu. Polonyalılar bağımsızlığın tadını almışlardı. 1815 Viyana Kongresinde ise bu bağımsız Polonya bir kere daha ortadan kaldırılarak toprakları üç devlet arasında bölüşülmüştür. Öte yandan, Avusturya İmparatorluğu'nun sonraları içinde başta Macarlar olmak üzere, Polonyalılar, Çekler, Hırvatlar ve Romenler gibi bir çok millet bulunmaktaydı. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa toprakları için de aynı şey söylenebilir. Bu topraklar içinde pek çok yabancı milletler yaşamaktaydı. Nasyonalizm hareketi bunlara da tesir etmekten geri kalmamış, 1829'das Yunanistan, 1878'de Sırbistan, Karadağ ve Romanya,

1908'de Bulgaristan ve 1913 yılında da Arnavutluk birer bağımsız devlet olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopmuştur.

Bu sebepten ötürü 1830-1848 ihtilallerinde milli bağımsızlık teşebbüslerine de rastlamaktayız.

19. yüzyıl Avrupa'sı savaşlar ve ihtilallerle geçmiştir. Avrupa'da barış ve güvenliği sağlamak için çok sayıda uluslararası toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılardan en önemlisi Kırım Savaşı'ndan sonra 25 Şubat 1856'da yapılan Paris Kongresidir. Bu kongreyi önemli kılan iki sonucu vardır. Birincisi, Türklerin hristiyan ülkelerden oluşan Avrupa siyasi sistemine dahil edilmesi, ikincisi ise Fransız temsilci Kont Walewsk'nin teklifi üzerine uluslar arası deniz hukukunun ilkelerinin kabul edilmesidir. 19. yüzyılın ikinci yarısından Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avrupa'da barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik insani kararlar da içeren bir çok antlaşma yapılmıştır. Bunlar; 22 Ağustos 1864 tarihli Cenevre Konferansı, Kızılhaç'ın Yaralıları Tedavi Etme ve Koruma Antlaşması, Lüksembourg'un statüsünün belirlediği 1867 Londra Konferansı, deniz savaşlarının kurallarını belirleyen 1868 İkinci Cenevre Konferansı; yine aynı yıl 1868'de St. Petersburg Konferansı ve bu konferansta kabul edilen Savaşlarda Acıları Gereksiz Yere Artıran Bazı Silahların Yasaklanması Antlaşması, 1874 Brüksel Konferansı, kara savaşı kuralları ve Kara Savaşı Kanunu Üzerine Türk-Rus Savaşı sonunda yapılan 13 Haziran 1878 tarihli Berlin Konferansı, 1899 ve 1907 La Haye Konferansları (bu iki konferansta da 1874 Brüksel Konferansı'nda görüşülen kara savaş kuralları ve geleneği üzerinde tekrar tartışılmıştır), 1906 Algesira Konferansı, Balkan Savaşları'ndan sonra toplanan 1912 Londra ve 1913 Bükreş Konferansları, Avrupa'da barışı ve güvenliği sağlamak için toplantı ve antlaşmalardan önemli birkaçıdır. Birinci ve ikinci La Haye Konferansları'nın Avrupa güvenliği ve savunmasında önemli bir yeri vardır. Birincisi, Rus Çarı 2. Nicolas'ın daveti üzerine 26 ülke temsilcisi 18 Mayıs 1899'da La Haye'de toplanmış ve Çar toplanan ülkelere Avrupa'da barış ve güvenlik için silahsızlanmaya gidilmesini teklif etmiştir. Ancak, diğer Avrupalı ülkeler

Rusların bu tekliflerinde samimi olmadıklarını düşünerek reddetmişlerdir. Rus Çarı'nın gerçek amacı, ülkesinin ekonomik durumunun bozulması sonucunda diğer Avrupalı zengin ülkelerin silahlanması ve kendinden güçlü duruma gelmesi üzerine silahsızlanma toplantısı düzenlemek istemesidir. 26 Avrupalı ülke bağlayıcı bir karar almamış ancak şöyle bir temenni kararı almış ve bu karar sonuç bildirisinde yer almıştır; “Konferans halen dünya için ağır bir yük teşkil eden askeri masrafların kısılmasının insanlığın maddi ve moral refahının arttırılması için son derece arzu edilir olduğu kanısındadır.” Birinci La Haye Konferansı'nın belki de en önemli sonucu Avrupa güvenliği için önemli bir aşama olan uluslar arası uyuşmazlıkların çözümünde tahkim (mahkemeye gitme – hakemlik) sisteminin kabul edilmesidir. İkinci La Haye Konferansı'nın özelliği daha önce Avrupa işlerine karışmayan hatta özenle uzakta kalmayı yeğleyen Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünde yapılmasıdır. ABD'nin ısrarı üzerine davet edilen Latin Amerika Ülkeleri ile birlikte 44 ülkeden 356 delege 15 Haziran 1904'te La Haye'de toplanmıştır. Her iki konferansta da Avrupa güvenliği ile ilgili alınan kararları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Uluslararası sorunları görüşmek üzere belirli zamanlarda toplantılar yapacak bir kongre mekanizmasının düzenlenmesi,
- Sorunların çatışmadan önce hakemlik mahkemelerine götürülmesi,
- Uluslararası görüşmelerde pazarlık usulünün uygulanması,
- Devletler arasındaki sorunların barışçıl yollardan çözülmesi için çeşitli organların kurulması.²⁸

²⁸ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 37-39.

1.2.2 1871 – 1914 Devresi

1815 sonrası uluslararası sistemi, 1815 Viyana Kongresi ile kurulan “Avrupa Uyumu”na, ya da daha özgöl bir anlatımla, Metternich sistemi²⁹ ile korunmaya çalışılan Avusturya’nın kıtadaki başat durumuna dayanıyordu. 1870 sonrasında uluslararası sistem, büyük Avrupa devletleri arasındaki güç dengesini, ya da daha özgöl bir anlatımla, Almanya’nın kıtasal üstünlüğüne dayanmıştır.³⁰

1815 Viyana Kongresi’nin getirdiği yeni Avrupa düzeni ve 18. yüzyıldan beri devam eden Avrupa uyumu 1870 ve 1871’de İtalya ve Almanya’nın birliklerini kurmasıyla bozulmaya başlamıştır.³¹ 19. yüzyılın başında Napolyon orduları bile, bir bakıma, İskender’in ordularından daha hızlı yol alamıyordu ve daha çevik değildi. Ancak 1870’lere gelindiğinde, büyük ölçüde Endüstri Devrimi’nin sonucu olarak bu durum temelinden değişti.

Çeliğin bileşiminin geliştirilmesi ve yaygın olarak kullanılmaya başlanması, en çok savaş sanatını değiştirdi. Seri biçimde ateş eden makineli tüfek, çelikten yapıldığı için kolaylıkla bükülebilen dikenli tel, bir iki atışta hemen şişmeyen çelik alaşımdan üretilen uzun menzilli toplar, ülkelerin birbirlerine verebilecek zararı, tahmin edilemeyecek ölçüde arttırdı. Demir yollarının sağladığı hız olanakları ve içten yanmalı motor, birliklerin bir yerden ötekine gidişini hem kolaylaştırdı hem de hızlandırdı. Dolayısıyla, ordular son derece çevik, hareketli ve ateş gücü yüksek hale geldi. Telsiz telefonun bulunmasıyla merkezden savaşan birliklere verilecek talimatlar anında gönderilmeye başlandı.

²⁹ Metternich Sistemi ve Diplomasisi hakkında daha geniş bilgi almak için bkz : <http://www.age-of-the-sage.org/historical/biography/metternich.html> ve

Nick PELLING : “Metternich: Success or Failure?”, New Perspective, Volume 4, Number 2, (December 1998), <http://www.users.globalnet.co.uk/~semp/metternich.htm>

³⁰ Oral SANDER: a.g.e., 209.

³¹ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 42.

Askerlik alanındaki bu gelişmeler hem Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında, hem kitle savaşı niteliği almasında ve hem de yıkıcılığında son derece etkili olmuştur. Daha önce incelenen gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde, orduların ele geçirdikleri bu yeni güç, devletlerin birbirlerinden duyduğu korkuyu arttıracak, milliyetçiliği körükleyecek ve uluslar arası uyum yerine uluslar arası anarşiyi geçirecektir.³²

1871 – 1914 devresi, artık Fransız ihtilali tesirlerinin geride kaldığı ve Avrupa'da diplomatik münasebetlerin ve bu münasebetler içindeki mücadele ve çatışmaların yoğunluk kazandığı safhadır. Devrenin bu niteliğinde İtalyan ve Alman milli birliklerinin kurulması, fakat özellikle ve birinci Alman İmparatorluğu'nun bir kuvvet olarak sivrilmesi başlıca rolü oynamıştır.³³

1.2.2.1 Avrupa'da Alman Üstünlüğü ve Üçlü İttifak (1871 – 1890)

Alman İmparatorluğu'nun kurulmasından sonra, bilhassa İmparatorluk Başbakanı Bismarck'ın izlemiş olduğu diplomasi, Almanya'ya, Bismarck'ın başkanlıktan ayrıldığı yıl olan 1890 yılına kadar, kesin bir diplomatik üstünlük kazandırmış ve bunun neticesi olarak da, Almanya'nın etrafında Üçlü İttifak dediğimiz bir kuvvetler bloğu ortaya çıkmıştır.³⁴

1871 Alman ulusal birliğinin kurulmasıyla, güç dengesi, artık belirli bir toprak parçasının şu ya da bu devletin elinde bulunmasına bağlı olmaktan çıktı ve ölçülmesi güç bir nitelik aldı. Güç dengesi artık birbirlerine ittifak bağları ile bağlı olan devlet grupları arasında askeri, ekonomik ve siyasal denge olarak tanımlanmaya başlandı. Bu, 1870 sonra askeri bloklarının da temli olacaktır. Alman ulusal birliğinin kurulduğu 1871 ile Birinci Dünya

³² Oral SANDER: a.g.e., 214.

³³ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 19.

³⁴ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 19.

Savaş'ının çıktığı 1914 tarihleri arasında Avrupa tarihinin hiç değişmeye ögesi, Almaya ile Fransa arasındaki düşmanlıktır. Hatta bu düşmanlık İkinci dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecektir. İşin aslına bakılırsa, Almanya açısından Bismarck'ın başlangıçtaki ana amacı, 1871 düzenlemesinin bozulmasını önlemek ve Alman birliğinin güçlenmesini sağlamak için, hiç olmazsa bir kuşaklık barış dönemi açmaktır. Ancak, bu yöndeki girişimleri, Fransa tarafından düşmanca kabul edilecek ve bu devlette güvensizlik duyguları ortaya çıkacaktır. Fransa açısından ise, kin duygularının üzerinden zaman geçince, bu devletin asıl amacı, 1871 öncesi yalnızlığından kurtulmak ve böylece Almanya'ya karşı bağımsız ve zayıf kalmamak olmuştur. Ancak, Fransa'nın da bu yöndeki çabaları, gerek Avusturya ve gerekse Almanya'da abartılmış güvenlik endişelerine neden olacaktır. İşte, kısa bir anlatımla Üçlü İttifak ve onun karşılığındaki Üçlü İtilaf, bu yeni denge arama çabalarının ürünleridir.³⁵

Bismarck Fransa ile Rusya'nın birbirlerine yaklaşmasıyla doğabilecek "iki cephe savaş" durumundan kurtulmayı, Alman dış politikasının temeli yaptı. Almanya, ister Fransa olsun, ister Rusya, tek bir devletin saldırısına karşı bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilir, ancak ikisinin birlikte saldırısı karşısında son derece güç bir durumda kalırdı. Fransa çok kısa bir süre önce yenilmiş olduğundan ve kin duygularının üzerinden zaman geçmemiş olduğundan, Bismarck, Avusturya ile Rusya'yı yanına alarak 1872 yılında Birinci Üç İmparatorlar Birliği'ni kurdu. Bu birliğe girerken Rus Çarı'nın düşüncesi, "Kutsal İttifak" tan kalma "monarklar arası dayanışma"nın sürdürülmesi, Avusturya İmparatoru'nun ki ise, Balkanlardaki gelecek genişleme çabalarında Almanya'nın önce sempati ve sonra etkin desteğini sağlamaktı.³⁶

Böylece, 1872 yılında, tıpkı 1815'te olduğu gibi, Orta ve Doğu Avrupa'nın üç tutucu monarşisi birleşmiş oluyordu. Ancak, Bismarck'ın da korkulu bir

³⁵ Oral SANDER: a.g.e., 219-221.

³⁶ H.A.L. FISHER : A History of Europe From the Beginning of the 18th Century to 1937, (Eyre and Spotti Suoode, London 1952), 38.

biçimde beklediği gibi, birlik 1875 yılında başlayan Balkan Bunalımı sırasında dağıldı. Bundan sonra Bismarck, hiç olmazsa Avusturya'yı sürekli yanında tutmak istemiş ve 1879 yılında bir ittifakla bu devleti Almanya'ya bağlamıştır. Bu ittifak, üçlü ittifak üçgeninin birinci kenarını oluşturur.

Bismarck, Avusturya ile yaptığı ittifaktan sonra, Rus dostluğuna ve bunu resmi bir ittifakla güçlendirmeye daha çok önem vermeye başladı. Çünkü, şimdi bu Avusturya ittifakı yüzünden, istemeyerekte olsa, Rusya ile savaşa girişebilirdi. Bu yüzden, 1875 Balkan Bunalımı'nın hızı kesildikten sonra, Rusya ile Avusturya'yı Balkanlarda yeniden araştırdı ve 1881 tarihinde İkinci Üç İmparatorlar Birliği'ni kurdu.

Bu düzenlemeleri izleyerek, Bismarck, Afrika sömürgelerinde genişlemek isteyen ve bu girişimlerinde en çok İngiltere ve Fransa ile çatışma ihtimali bulunan İtalya'yı, 1879 Alman-Avusturya İttifakı içine almış ve böylece 1882 yılında Almanya, İtalya ve Avusturya arasında üçlü ittifak kurulmuştur.

Bismarck'ın bu gerçekten akıllı ve Almanya'yı Avrupa'nın siyasal bakımdan en etkin devleti haline getiren tasarıları, Avusturya ile Rusya'nın Balkanlarda birbirleriyle çatışan girişimlerde bulunmamaları temeline dayanıyordu. İşte, bu gerçekçi bir beklenti değildi. Balkanlarda 1885-1886 yıllarında, temelini milliyetçilikten alan bunalımlar başlayınca, Rusya ile Avusturya'nın araları bozuldu. Bunun üzerine, Bismarck yine akıllı bir politika ile bu iki devleti ayrı ayrı kendine bağlamak istedi. Bu politikanın sonucu, 1879 ittifakını da hesaba katarsak, 1887 tarihli Alman-Rus Güvence Antlaşmasıdır.

Üçlü İttifak 1915 yılına kadar yürürlükte kaldığından, Avrupa ittifaklar arasında en önemli ve istikrarlılarından sayılır. Bismarck, bu ittifakla Almanya'nın güvenliğini güçlendirmiştir. Pek gerçekleşmeyecek olan Fransa'nın İtalya'ya saldırısından yardım karşılığında önemli kazançlar sağlamış sayılabilir. Fransa, Almanya'ya saldırdığı takdirde, güneyinde İtalyan birlikleri ile savaşmak zorunda kalacaktı. Eğer Fransa ile Rusya birlikte

saldırırsa Almanya hem Avusturya hem de İtalya'nın yardımını sağlamış oluyordu. Rusya yalnız saldırdığı takdirde, şimdi İtalya'dan korkusu kalmayan Avusturya tüm gücüyle Rusya'ya karşı savaşılabilecek ve böylece, Almanya'nın doğu cephesindeki yükü hafifleyecekti. Ancak, Bismarck'ın Almanya'nın güvenliği ve Avrupa Barışı konusundaki düzenlemeleri burada bitmiş değildir. 1881 yılında Avusturya ile Sırbistan arasında gizli bir antlaşma imzalanmış ve böylece Sırbistan da Üçlü İttifaka bağlanmıştır. Buna göre, Sırbistan Avusturya'ya danışmadan başka devletlerle siyasal nitelikte bir anlaşma yapmayacaktı. Yine Bismarck'ın girişimleri ile, 1883 yılında Avusturya ile Romanya arasında bir savunma ittifakı imzalandı. Buna göre, Rusya taraflardan birine saldırdığı takdirde, taraflar birbirlerine yardım edeceklerdi. Aynı gün Almanya da aynı yükümlülüklerle bu antlaşmaya katıldı. Avusturya-Romanya antlaşmasına 1888 yılında İtalya da taraf olacaktır. Tüm bu önemli düzenlemelerin sonucu olarak, 1888 yılına gelindiğinde, Almanya'nın kıta üstünlüğü açıkça ortaya çıkmıştır.³⁷

1.2.2.2 Avrupa'da Denge ve Üçlü İtilaf (1890 – 1914)

1871 – 1890 arsında Almanya'ya Avrupa'da üstünlük sağlayan temel faktör, Başbakan Bismarck'ın takip etmiş olduğu ustaca politikaydı. Fakat 1890'da Bismarck'ın başbakanlıktan ayrılması, Alman dış politikasının temel yapısında da büyük değişiklikler meydana getirdi.³⁸

1888 yılında Alman İmparatorluğuna 2. Wilhelm gelmiş ve genç imparatorla Başbakan Bismarck arasında önemli konularda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. 2. Wilhelm, Bismarck'ın aksine Rusya'ya önem vermiyor, eğer Almanya İngiltere ile anlaşırse bir Rus – Fransız birleşmesinin bir önemi

³⁷ Oral SANDER: a.g.e., 223-227.

³⁸ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 27-28.

olmayacağına inanıyordu. Ayrıca, Almanya'nın sömürgecilik yapması, yani bir Dünya Politikası (Weltpolitik) izlemesi gerektiğine inanıyordu. 2. Wilhelm ile Bismarck arasındaki uyuşmazlığın şiddetlenmesi ile Bismarck, 1890 Martında Başbakanlıktan ayrılmak zorunda kaldı.

Bismarck'ın ayrılması ile dış politikanın sevk ve idaresi 2. Wilhelm'in eline geçti. Lakin 2. Wilhelm, benimsediği dış politikayı da istediği gibi tatbik edemedi. Bir defa, 1890 yılında süresi biten 1887 Alman – Rus Antlaşmasını, Rusya'nın isteğine rağmen yenilemedi ve Rusya'nın Almanya'dan koparak Fransa'ya dönmesine sebep oldu. İkinci olarak, Wilhelm'in İngiltere'yi Almanya'nın yanına çekmek için harcadığı çabalarda hiçbir netice vermedi. Üçüncü olarak, 2. Wilhelm, gayet aktif bir sömürgecilik politikası takip ederek, Almanya'nın hemen bütün dünya yüzeyine yayılmasına sebep oldu ki, bu durum Almanya'nın çok geniş alanlara yayılıp, diğer devletlerle çatışmalar içine girmesine sebep oldu. Kısacası, Alman dış politikası radikal bir değişim geçirdi ve bunun sonunda da, Üçlü İtilaf dediğimiz, İngiltere, Fransa ve Rusya bloğu, Üçlü İttifak karşısına bir denge unsuru olarak ortaya çıktı.³⁹

2. Wilhelm ilk olarak donanma yapımına hız vermiştir. Ayrıca 1890 yılında Alman – Rus Güvence Antlaşmasını yenilememesinin sonucu olarak, bir yanda İngiltere ile rekabet hızlanmış öte yanda Rusya Almanya'nın yeni tutumundan endişe duymuş ve içinde bulunduğu diplomatik ve askeri yalnızlıktan dolayı müttefik aramakta olan Fransa'ya yaklaşmıştır. Bu yaklaşmanın sonucunda iki devlet arasında 1894 tarihli antlaşma imzalandı. Buna göre, Fransa, Almanya'nın ya da Almanya tarafından desteklenen Avusturya'nın saldırısına uğrarsa Fransa Rusya'ya yardım edecekti.

Böylece, Üçlü Anlaşma Üçgeninin ilk kenarı, Fransa ile Rusya arasında imzalanan bu antlaşma ile kurulmuş oldu.⁴⁰

³⁹ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 29.

⁴⁰ Oral SANDER: a.g.e., 232.

Üçlü İtilafın ikinci halkasını, İngiltere ve Fransa arasında 1904 yılında sömürgeler konusunda imzalanmış olan anlaşma meydana getirmiştir. Bu bir ittifak değildir. Fakat ehemmiyeti şuradadır ki, bu anlaşma ile yıllardan beri devam eden İngiliz – Fransız mücadele ve çatışmaları sona eriyor ve iki devlet arasında çok sıkı ve yakın münasebetler devresi başlıyordu.⁴¹ Bu anlaşmaya göre, Fransa Fas'ın siyasal statüsünü değiştirmemek sözünü veriyor (yani, topraklarına katmama yükümlülüğü altına giriyor), buna karşılık İngiltere Fransa'yı Fas'ta ekonomik, mali ve askeri yenilikler yapmada serbest bırakıyordu. Yani Fas, Fransa'nın etki alanı oluyordu. Aynı biçimde, İngiltere de Mısır'ın siyasal statüsünü değiştirmeyecek, buna karşılık Fransa, İngiltere'nin 1882'de işgal ettiği Mısır'dan çıkmasını istemekten vazgeçecekti. Anlaşmanın gizli olan hükümlerine göre ise, Fas ve Mısır'da bağımsızlık statüsünün sürdürülmesi olanaksızlaşırsa, İngiltere ile Fransa'nın, birbirlerinin girişimlerine engel olmamaları öngörülüyordu.⁴²

Üçlü İtilafın üçüncü halkasını meydana getiren 1907 İngiliz – Rus Anlaşması da, 1904 İngiliz – Fransız Anlaşması gibi iki devletin sömürgelerde cereyan eden çatışmalarını sona erdiren ve bu suretle iki devlet arasında yakın münasebetlerin kurulmasını sağlayan bir anlaşmadır. ⁴³Bu Anlaşma gereğince:

- İran üç bölgeye ayrıldı; kuzeyi Rus, güneyi İngiliz üstünlüğüne bırakılacak, ortası tampon bölge olacaktı.
- Taraflar Tibet'in Çin'e bağlı olduğunu kabul ediyorlardı.
- Rusya, Afganistan ile ilgisini kesecek, bu devletle ilişkilerini İngiltere'nin aracılığıyla yürütecek ve buna karşılık İngiltere de Afganistan'ı işgale ya da topraklarına katmaya kalkışmayacaktı.

Böylece İngiltere, Hindistan'a bitişik bölgelerin ve dolayısıyla Hindistan sömürgesinin güvenliğini Rusya'ya karşı korumuş olmaktadır.

⁴¹ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 30.

⁴² Oral SANDER: a.g.e., 234-235.

⁴³ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 34.

Genel olarak değerlendirmek gerekirse bu devletleri sömürgelerde anlaşılmaya iten nedenler şunlardır:

- Son on yıldır sömürgelerde çatışma, Avrupa'da diplomatik huzursuzluğa yol açmıştı. Devletler, bu huzursuzluğun açık çatışmaya yol açmasından korkmaya başladılar.
- 19. yüzyılın sonlarında sömürge ülkelerinde sömürge yönetimine karşı direnme hareketleri başlamıştı. Dolayısıyla sömürge topraklarını genişletmek şöyle dursun olanları elde tutmak bile sömürgeci devletlere çok pahalıya mal olmaya başlamıştı.
- Dünya haritasında “boş” yerler azalmaya başlamıştı. Bu yüzden, sömürgeci devletler, bir başka büyük devletle savaşı göze almadan topraklarını genişletemeyecek duruma düşmüşlerdi. Artık, elde bulunan topraklarla yetinmek gerekiyordu.⁴⁴

Avrupa'daki büyük devletler bu şekilde iki büyük bloğa bölünmüş oluyordu. Avrupa'nın 1870'lerden başlayıp 1904 – 1907'ye gelinceye kadar geçen devrede bu şekilde iki bloğa ayrılmış olması denebilir ki Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında en mühim sebeplerden birini teşkil eder. Çünkü 1904 yılında İngiliz – Fransız antlaşmasının imzalanmasından itibaren Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf blokları tam bir çatışma içine girmişlerdir. On yıl süren bu çatışma devresi, Birinci Dünya Savaşı'nın⁴⁵ patlak vermesiyle sonuçlanacaktır.

Bu devredeki çatışmaların ana noktalarını şu şekilde belirtebiliriz: 2. Wilhelm İngiltere'yi yanına alamadığı gibi, 1904 İngiliz – Fransız Antlaşmasıyla gördü ki, Almanya 1894 Fransız – Rus İttifakıyla bu iki devlet arasın da sıkışmış durumdayken, şimdi Fransa dünyanın en büyük deniz gücüne sahip İngiltere'yi de yanına alıyordu. Karada güçlü olan Fransa ve

⁴⁴ Oral SANDER: a.g.e., 237.

⁴⁵ Birinci Dünya Savaşı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: Pierre RENOUVIN : Birinci Dünya Savaşı 1914-1918, Çev: Adnan CEMGİL, (Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1982), A. Rıza YALT : Birinci Dünya Savaşı, (İstanbul 1973) ve Maurice RICKARDS : The First World War, (Jupiter Books, London 1975).

Rusya ile denizlerde güçlü olan İngiltere Almanya'nın karşısında yer almış bulunuyorlardı.⁴⁶

İkinci olarak Almanya, karşısındaki bu güçlü bloktan daha üstün duruma geçmek ve askeri bakımdan güçlü olmak için silahlanmaya yönelmiştir. Almanya'nın ve müttefiki Avusturya'nın bu şekilde hızlı bir silahlanma içine girmesi, Üçlü İtilaf devletlerini tabiatı ile hareketsiz bırakmadı. Bilhassa Almanya'nın denizlerde silahlanmaya başlaması, deniz üstünlüğünü başkalarına kaptırmaktan korkan İngiltere'yi donanma bakımından hızlı bir silahlanmaya yöneltti.

Silahlanma yarışının neticesi şu oldu ki, bu yarış içerisinde her iki taraf da kendisini diğerinden üstün gördüğü için, en ufak anlaşmazlıklarda dahi sert bir tutum almışlar ve ufak meselelerden büyük buhranlar doğmuştur. Buhranlar sertleşip büyüdükçe silahlanma yarışı daha da hızlanmış ve bu da buhranları şiddetlendirmiştir. Bir halde ki 1914 yazı geldiğinde iki blok arasındaki münasebetler artık adamakıllı gergin durumdadır. Bu atmosfer içinde, 28 Haziran 1914 günü Avusturya – Macaristan Veliahtı'nın bir Sırp tarafından öldürülmesi gibi basit bir suikast olayı Birinci Dünya Savaşı gibi büyük ve genel bir savaşın patlaması için yeterli olmuştur.

Blokların çatışması olayında göze çarpan bir diğer nokta da, Avusturya ile Rusya arasındaki Balkanlar Çatışmasıdır. Avusturya'nın bir yandan Rusya ve bir yandan da Sırbistan ile Balkanlarda çatışması o kadar şiddetli olmuştu ki, Birinci Dünya Savaşı da bu yüzden patlak verecektir.⁴⁷

Birinci Dünya Savaşı, o zamana kadar insanlığın görmüş olduğu en kanlı olaydır. Bilindiği üzere bu savaş sonunda aralarında Osmanlı Devleti'nin de

⁴⁶ A. Haluk ÜLMAN : Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol, (Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1972), 46.

⁴⁷ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 36-37.

bulunduğu İttifak Devletleri yenilmiş ve bu devletlerle “Barış Antlaşmaları” imzalanmıştır.⁴⁸

1.3 İki Savaş Arası Dönem ve İkinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı’nı yapan birçok asker ve politikacının İkinci Dünya Savaşı’nın yapılmaması için gayret gösterdiklerinden hiç şüphe yoktur. Ancak, iki savaş arası dönem yirmi yıl süren kısa bir dönemdir. Bu kısa dönem içinde, çok ilginçtir, savaşa sebebiyet verecek yeni bir sorun çıkmamıştır. Savaşın çıkmasının nedeni eski hatalar ve eski politikalar. Başka bir ifade ile olaylar yenidir ancak gerekçeleri ve sebepleri eskidir.⁴⁹

Birinci Dünya Savaşı, etkilerini bugüne kadar sürdüren önemli sonuçlar doğurmuştur. Savaş daha çok Avrupa’da yıkıcı etkilerini göstermiş ve Avrupa devletlerinin hazineleri zayıflamıştı. Uzun savaş yılları boyunca bu ülkelerin ekonomileri tüketim malları üretiminden, giderek savaş malları üretimine geçmişti. Savaşın sonra uzun bir süre ekonominin eski rayına oturtulması güç oldu. Birinci Dünya Savaşı’nın bedeli, Avrupa Kıtası için 350 milyar dolar olarak hesaplanmaktaydı. Yeryüzü ekonomisinde Avrupa’nın yeri bir daha eski günlerine geri dönmeyecek biçimde azaldı. Avrupa zayıflayıp çökmeye başlayınca, iki endüstri devi, ABD ile Japonya büyük bir gelişme içine girdiler.

Birinci Dünya Savaşı Avrupa toplumunu, etkileri savaştan uzun sürecek temel değişikliklere itti. Her şeyden önce daha önce bilinen biçimiyle kapitalizmi dönüştürdü. Hükümetler giderek artan bir biçimde ekonomik yaşama karışmaya başladılar, gümrük tarifeleri koydular, ulusal endüstrileri

⁴⁸ Bu antlaşmalar şunlardır : Versailles Barış Antlaşması, 28 Haziran 1919 (Almanya), St. German Antlaşması, 10 Eylül 1919 (Avusturya), Neuilly Barış Antlaşması, 27 Kasım 1919 (Bulgaristan), Triannon Barış Antlaşması, 4 Haziran 1920 (Macaristan) ve Sevres Barış Antlaşması, 10 Ağustos 1920 (Osmanlı Hükümeti).

⁴⁹ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 81.

korudular, pazar ve hammadde aradılar ve işçi sınıfının çıkarına koruyucu yasaklar çıkardılar. “planlı ekonomi” düşüncesi ilk kez Birinci Dünya Savaşı’nda uygulandı. Devlet müdahaleciliği, görece olarak azaltılmışsa da savaştan sonra da sürdürüldü ve iki savaş arası dönemde önce Avrupa sonra dünya ekonomisini etkiledi. Savaş boyunca Avrupa kıtasındaki itilaf devletleri İngiltere’den, her ikisi de ABD’den borç aldı ve böylece Avrupa devletleri geleceklerini ipotek altına soktular. Bu borcu ödemek için ithal ettiklerinden daha çok ihraç etmek, tükettiklerinden daha çok üretmek zorundaydılar ve bu durum savaştan sonra uzun bir süre böyle devam edecekti.

Üstelik dört yıllık savaştan yıkık çıkan Avrupa’nın karşısında şimdi, Avrupa’dan mal gelmemesi yüzünden kendi endüstrilerini kurup geliştiren Avrupa dışı dünya da vardı. ABD’nin üretim kapasitesi görülmemiş biçimde arttı. Japonya, Çin, Hindistan ve Güney Amerika’ya tekstil malları satmaya başlamıştı bile. İngiltere’den madencilikte kullanılan makine ve lokomotif parçaları alamayan Arjantin ile Brezilya bunları kendileri üretmeye başlamışlardı. Avrupa savaştan sonra geleneksel ticaret alanlarında yeni rakiplerle karşılaştı. 19. yüzyılın dayandığı ekonomik temeller yıkılmış, “Avrupa üstünlüğü dönemi” kapanmaya başlamıştı. İnsanoğlunun tarihinin genel akış süreci içinde ve uzun sürede Birinci Dünya Savaşı’nın belki de en önemli sonucu budur.

Savaşın toplum üzerindeki en önemli sonucu, ulusalcılık duyu ve tutkusunun güçlenmesidir ve savaş sonrası düzenlemelerinde uygulanan ulusal “self determination” ilkesi bu akımın yalnızca bir yönünü göstermektedir. Kitle seferberliği ve kitle halinde ölüm, milyonlarca insanı öldürmesinin doğurduğu acı, savaş çabasının yarattığı büyük baskılar, zaferdeki mutluluğun, mağlubiyette üzüntünün paylaşılması, Avrupa insanının kafasını ulusçu bir gurur ve yurtsever bir heyecanla doldurdu. Her ülkede düşman; adı, vicdansız ve kötü olarak damgalandı.

Savaşın yol açtığı toplumsal karışıklık büyük oldu. Toplum içinde yaş grupları ile cinsler arasındaki denge bozuldu. Çünkü, seferberlikle aile yaşamı

alt üst oldu. Milyonlarca genç insan öldü ve doğum oranı da düştü. Savaşta Avrupa'nın gelecek kuşağı yok oldu.

Silah fabrikalarında ve savaş hizmetlerinde yurtseverce çalışan kadın, daha önce görülmemiş biçimde iş pazarına girmiş oldu. Böylece, daha çok bağımsızlık için gerekli olan ekonomik temele sahip çıktı. Başta İngiltere olmak üzere, kadınların savaş çabasına katkısı, oy verme ve seçilme isteklerini artırdı ve hükümetler buna giderek daha az direnebildiler. Tüm dünyada kadının toplum içindeki statüsündeki bu değişiklik, modern zamanların en sessiz ve dikkati çekmeyen ama en önemli devrimlerinden biri haline geldi. Toplumsal düşüklük, hukuki bir takım haklara sahip olmama ve erkeğe her bakımdan bağlı bulunma durumundan, toplumun erkekle eşit haklara sahip onurlu üyesi oldu.

Savaşın bir başka toplumsal sonucu, saldırgan milliyetçiliğin de giderek artmasıdır. İlk kez savaşa katılanlar, savaş öncesinin düzenli ve gayri şahsi kapitalist toplumunda bulamadıkları heyecanı, arkadaşlığı ve ortak amaç duygusunu, cephede bulmuşlardı. Bu gruplar, savaş sonrasında Nazi ve Faşist hareketlerin belkemiğini oluşturacaklardı.

Ekonomik ve askeri güç Avrupa'nın dışındaki kanatlara geçince, Avrupa'nın dünya politikasındaki üstünlüğü de azalmaya başladı. Napolyon Savaşları'ndan sonra 1815 Viyana Kongresi ile yeni bir denge kurularak istikrar sağlanmıştı. 1919'da bu yapılamadı. Savaştan sonra toplanan Paris Barış Konferanslarında kendi kendine yeterli bir Avrupa'nın kurulmasının artık olanaksız olduğu anlaşıldı. 1918 yılına gelindiğinde, Avrupa devletlerinin gücü azalmış, asıl güç Avrupa'nın kanatlarındaki iki büyük güce ve uzakdoğuda Japonya'ya geçmiş bulunuyordu.

Bu nedenle, ABD'nin 1917'de Birinci Dünya Savaşı'na girişini tarihin bir dönüm noktası olarak kabul etmek yanlış olmasa gerekir. 1917 yılı, Avrupa politikasından dünya politikasına geçişin belki de tanımlandığı bir noktadır. Bu yıl bir başka açıdan da önemlidir. Rusya'da Bolşevik Devrimi'nden sonra iki

uzlaşmaz ideoloji ile dünyanın iki düşman bloğa ayrılması süreci de biçimlenmeye başlamıştır. Wilson ve Lenin'in programlarının en önemli özelliği, merkez olarak Avrupa'yı almamaları, hiç bir ayrım gözetmeksizin bütün dünya insanlarına seslenmeleridir.⁵⁰

Büyük savaşın neden olduğu kaosu çözüme bağlamak için toplanan 1919 Paris Barış Konferansı'nda devlet adamları bu savaşın "tüm savaşları sona erdiren savaş" olduğundan söz etmekteydiler. Fakat 20 yıl sonra Avrupa aynı yaş kuşağı içinde ikinci defa bir dünya savaşının ilk ateşini yakıyordu. Üstelik ilk savaşın aksine ikinci savaş artık büyük ölçüde bir "Avrupa Savaşı" olmanın ötesine geçecek ve dünya yüzündeki beş kıtadan dördünü doğrudan etkisi altına alacaktı.⁵¹

Bu noktada çok genel ve kısa olarak iki savaş arası dönemi etkileyen temel öğelere değinmemiz yerinde olacaktır.

Bir kere Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarındaki haksızlık ve adaletsizlikler, 1919'u izleyen yılların dünya politikasını büyük ölçüde biçimlendirmiş ya da en azından etkilemiştir.⁵² İkinci savaşın tohumlarını, temel olarak birincisini sonuçlandıran ve bu tür bir yıkıma bir daha asla müsaade etmeyeceği vurgulanan düzenlemelerde aramak gerekir. Versailles, Avrupa'da sorunları çözmekten çok onları sadece bir süre erteleyen, hatta yeni sorunlara yol açan bir antlaşma oldu. Bu çerçevede İkinci Dünya Savaşı büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşı'nın devamı niteliğindedir ve 1919 düzenlemelerinin çözemediği karmaşadan doğmuştur. Versailles'da imzacı devlet adamları Avrupa'nın milliyetler sorununu büyük ölçüde çözdüklerini düşünüyorlardı. Fakat 1930'lara gelindiğinde, galipler de dahil olmak üzere pek çok devletin Versailles hükümlerini içlerine sindiremedikleri görüldü.

⁵⁰ Oral SANDER: a.g.e., 349-352.

⁵¹ Mustafa AYDIN: "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", Türk Dış Politikası, Cilt 1, Der. Baskın ORAN, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2004), 400.

⁵² Oral SANDER: Siyasi Tarih 1918-1994, 5. Baskı, (Ankara, İmge Yayınevi, 1996), 14.

Özellikle savaşın yenilenlerine yüklenen ağır savaş tazminatları sürekli bir tartışma ve kızgınlık nedeni oldu.⁵³

İkincisi, İtalya'nın savaş sonrasındaki düş kırıklığı, yani kendisine gizli antlaşmalarla "söz verilen" yerlerin çoğunu ele geçirememesi, bu devletin iki savaş arası dönemdeki saldırgan politikasının temeli olacaktır.⁵⁴ İtalya Birinci Dünya Savaşı'na büyük ümitlerle katılmıştı. 1915 Londra ve 1917 St. Jean De Maurienne antlaşmaları, Adriyatik ve Doğu Akdeniz'de İtalya'ya geniş ufuklar açmıştı. Müttefiklerin zaferi, ümitleri daha da kuvvetlendirmişti. Fakat Paris Barış Konferansı'nın ilk günlerinden itibaren İtalya hayal kırıklıklarını, zaferin meyvesi olarak toplamak zorunda kaldı. 1915 Londra Antlaşmasını Başkan Wilson tanımadı. 1917 Antlaşmasını ise Rusya tasdik etmediği için, müttefikleri yürürlüğe koymadı. 1915 Antlaşması ile kendisine Alman sömürgelerinden pay vaat edildiği halde, sömürgelerin dağıtımında İtalya'ya hiç bir şey verilmedi. Savaşın bunca fedakarlıklarının bedeli İtalyan milleti için ümitlerin yıkılması oldu. Savaş sona erdiği zaman iç durum da karışmıştı. Savaş ekonomik hayatta sarsıntılar yapmıştı. Bu durum Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Partisi'nin işine yaradı.⁵⁵ 1922'de İtalya'da iktidara gelen Mussolini ve Faşist Parti Avrupa güvensizliğinin de önemli bir halkası olacaktır.

Üçüncü olarak, İngiltere'nin savaş öncesi dönemdeki "denge politikasını" savaş sonrasında sürdürememesi de Avrupa'daki uluslararası gelişmeleri etkilemiştir.

Dördüncüsü, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan güç dengesinin temel ögesi haline gelen ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne girmeyişi ve büyük ölçüde bu yüzden Avrupa sorunlarından uzak kalışı, Avrupa düzenini önemli bir güvenceden yoksun ve bugünün Birleşmiş Milletlerinin öncüsü olan Milletler Cemiyetini güçsüz bırakmıştır. Bu da güç dengesinin kolayca

⁵³ Mustafa AYDIN: a.g.m., 400-401.

⁵⁴ Oral SANDER: a.g.e., 14.

⁵⁵ Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 171-172.

bozulmasını sağlamış ve İngiltere'nin Avrupa sorunlarında bir denge unsuru olmasını engellemiştir.⁵⁶ Tartışma, görüşme, baskı ve diğer metodlara cevap vermeyen saldırganların bulunduğu durumlarda Milletler Cemiyeti, siyasi sorunları kolektif askeri müdahaleyle çözmeyi hedeflemiştir. Fakat özellikle büyük güçlerin aldırmazlığı, kendi çıkarlarını öne almaları ve görecekları karşılıktan çekinmeleri sonucu Milletler Cemiyeti Japonya'nın Çin, İtalya'nın Habeşistan ve Almanya'nın da Avrupa'daki saldırganlığını durdurmada başarısız oldu. Bu da, komşu bir devleti güç kullanarak ele geçirmeyi arzulayan devletlere bir anlamda açık çek verdi. Evrensel örgütlenmede bir ilk olan Milletler Cemiyeti'nin zayıflığı Cemiyete üye olmayan devletlerin işbirliği yapmamasıyla birleşince, uluslararası ilişkilerinde güç kullanmayı tercih edecek devletler en kötü olasılıkla kısa sürecek bir ekonomik ambargo dışında başka bir engelleme görmeyeceklerini biliyorlardı.⁵⁷

Son olarak, devrim yüzünden Sovyetler Birliği'nin de Avrupa'dan görelı olarak uzak kalışı iki savaş arası dönemini etkileyen bir unsur olmuştur.

Bütün bunların dışında, iki savaş arası dönemin önemli özelliklerinde bir de şudur: 1919 yılının öncesinde Fransa'ya karşı kurulan ittifaklar zincirinin temel halkası Almanya iken 1919'dan sonra bir Alman intikamına karşı kurulan ittifakların temel halkası Fransa oldu.⁵⁸

İki savaş arası dönemde her ne kadar barışa yönelik çeşitli çabalar gösterilse de, Avrupa'da ve dünyada birincisinden daha büyük bir savaşın çıkması önlenememiştir. Temelleri Fransız-Alman düşmanlığına ve Avrupa ülkelerinin birbirlerine olan güvensizliğine dayalı olan çeşitli olaylar zinciri İkinci Dünya Savaşı'na giden yolu hızlandırmıştır. Bu dönemde her ne kadar Dawes Planı (1924), Locarno Antlaşmaları (1925), Briand-Kellog Paktı (1928), Young Planı (1929) ve Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Konferansı (1930) gibi ortamı yumuşatıcı olaylar yaşanmışsa da Hitler'in

⁵⁶ Oral SANDER: a.g.e., 14.

⁵⁷ Mustafa AYDIN: a.g.m., 403.

⁵⁸ Oral SANDER: a.g.e., 14-15.

politikaları, Avrupa devletlerinin basiretsizlikleri ve Uzakdoğu'daki gelişmeler yüzünden bu savaş önlenememiştir.

Avrupa ülkelerinin aralarındaki sorunları savaşıarak çözemeyeceklerini anlamaları, insanlık tarihinin görmüş olduğu en büyük ve yıkıcı savaş olan İkinci Dünya Savaşı sonuna rastlamaktadır. Özellikle, dünyanın iki kutba ayrılması ve etkisini yoğun bir şekilde hissettiren Sovyet tehlikesi, Avrupa ülkelerini savaş sonrası dönemde birbirine yaklaştırmış ve böylece bugün Avrupa Birliği dediğimiz sistemin temellerini atmalarını sağlamıştır.

Avrupa güvenlik anlayışının gelişim aşamalarını çok eski zamanlardan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna rastlayan döneme kadar çok genel hatlarıyla inceledikten sonra, ileriki bölümlerde Avrupa ülkelerinin özellikle savunma ve güvenlik alanlarında ve siyasi alanda bütünleşme çabalarını, dünyadaki değişimleri de göz önünde bulundurarak, inceleyeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA TOPLULUKLARI'NDA GÜVENLİK, SAVUNMA ve DIŞ POLİTİKA ALANLARINDA İŞBİRLİĞİ OLUŞTURMA ÇABALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1 Soğuk Savaş Döneminde Dünya ve Avrupa Güvenlik Yapısı

Soğuk Savaş terimini ilk defa ABD'li devlet adamı başkan Roosevelt'in danışmanı Bernard Brauch 1947'de basına verdiği bir demeçte kullanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya, Doğu (komünist) ve Batı (kapitalist) diye iki kutba ayrılmıştır. Komünist dünyanın önderliğini Sovyetler Birliği, kapitalist dünyanın önderliğini de Amerika Birleşik Devletleri üstlenmiştir. Bu iki devlet etrafında kümelenmiş devletlerin aralarındaki sorun ve çatışmaları silah kullanmadan sürdürmelerine “Soğuk Savaş” denmiştir. Soğuk Savaşın ne zaman başlayıp ne zaman bittiği konusunda bilim adamları arasında bir uzlaşma yoktur. Ancak genel olarak kabul edilen tarihler, İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ile Küba Krizi'nin sonudur. Başka bir ifade ile 1946-1962 yılları arasındadır. Ancak Soğuk Savaş tabiri genel anlamda 1946-1990 yılları arası için kullanılmaktadır. 1962 sonrası döneme ise uluslararası ilişkilerde “Detant” (yumuşama) adı verilir. Soğuk Savaş döneminde iki rakip kutup, aralarındaki ilişkileri gerginlik ve güç dengesi politikası üzerine kurmuşlardır.⁵⁹

Soğuk Savaş aynı zamanda ülkeler arasında anlaşma kuralları yaratılmasına ve ilişkilerin bir düzen içerisinde gücün sınırlanarak

⁵⁹ Haydar ÇAKMAK : Avrupa Güvenliği, (Ankara, Akçağ Yayınları, 2003), 114-115.

yürütülmesine olanak sağlayacak temel yöntem olan diplomasinin, iki blok arasında hemen hemen ortadan kalktığı bir dönemdi. Kuralları oluşturacak ve işletecek diplomasi, yerini güç ilişkilerine bırakmıştı. Gerçi, karşıt blok üyeleri arasında diplomatik ilişkiler vardı ve her iki blok üyelerinin karşı tarafta diplomatları bulunuyordu, ama diplomasi bir yöntem olarak gerçek işlevini yitirmişti. Soğuk Savaş, henüz düzeni kurulamamış “Savaş Sonrası Avrupası’nın karışıklık ortamının bir ürünü durumundaydı. İşte bloklar arasındaki bu güç ilişkisi ve karışıklık ortamı, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneminin ilk yirmi yılının temel özelliğidir.⁶⁰ Soğuk Savaş yıllarında ABD, 1823’te başkan James Monroe’nun açıkladığı ve 100 yılı aşkın bir süre çeşitli yönleriyle Amerikan dış ve güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkili olan Monroe Doktrini’nin izolasyonist çerçevesinden giderek kurtulmuş, sadece Amerika kıtasında ve Asya- Pasifik bölgesinde değil, dünya ölçeğinde etki alanını genişletmeyi ve çıkarlarını sağlamayı hedefleyen yaklaşımları benimsemiştir. Bunu gerçekleştirmek için de gerekli gördüğünde silahlı kuvvetlerini kullanmaktan çekinmemiştir. Bu politikanın uzantısı güçlü bir askeri yapılanmanın sağlanması, bunun doğal sonucu ise genel bütçe içinden savunmaya ayrılan payın yükselmesidir.⁶¹

Soğuk Savaş döneminin en önemli gücü atom bombasıdır. ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’nda Japonya’ya karşı kullandığı atom bombasına Ruslar 1949’da sahip olabildiler. Her iki kutbun da bu korkunç silaha sahip olmasıyla bir “dehşet dengesi” oluşmuştur. Bu korkunç silahın kullanılması her iki tarafı da yok edeceği için hiç kimse bu silahı kullanma cesaretini gösterememiştir. SSCB, İkinci Dünya Savaşı sonundaki davranışlarıyla Batı’yla işbirliği yapmayacağını göstermiştir. Savaş sonrası Doğu Avrupa’da ve Uzakdoğu’da genişlemeye başlamıştır. Bu durum Soğuk Savaş hızlandırmaktaydı. Başka bir söyleyişle Soğuk Savaşın önemli nedenlerinden biriydi. Doğu Avrupa ülkeleri teker teker komünist rejimine geçerek Rus nüfuzu altına girmişlerdir.

⁶⁰ Oral SANDER : Siyasi Tarih 1918-1994, 5. baskı, (Ankara, İmge Kitapevi, 1996), 202.

⁶¹ Çağrı ERHAN : “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Editörler : Refet YİNANÇ, Hakan TAŞDEMİR, (Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002), 62.

Yugoslavya'da Kasım 1945 seçimlerinde Tito başkanlığında Halk Cephesi, Arnavutluk'ta Aralık 1945'te Enver Hoca başkanlığında Demokratik Cephe iktidara gelmiş, Bulgaristan'da ise Eylül 1946'da yapılan referandumla Kral iktidardan düşürülmüş ve cumhuriyet kurulmuştur. Ünlü Bulgar komünisti Dimitrov ülkeye dönerek komünistleri iktidar yapmıştır. Romanya'da Şubat 1947'de barış antlaşmasından sonra, sosyal demokrat parti ile komünist parti birleşerek iktidara geldiler. Macaristan'da Ekim 1947'de komünist parti yapılan seçimde oyların % 60'ını alarak iktidara geldi. Çekoslovakya'da Şubat 1948'de komünistler (Prag Darbesi) olaylı bir şekilde iktidarı ele geçirdiler. Bu olaylar Batı'yı Sovyetlere karşı cephe oluşturmaya itmiştir. Avrupa'da ikiye bölünmüşlük net olarak ortaya çıkmış ve gerginlik gittikçe tırmanmıştır. İngiliz Başbakanı Churchill 5 Mart 1946'da açık bir şekilde Rusları tenkit ederek Ruslar'ın Polonya'dan Yugoslavya'ya kadar bir "demir perde" kurduğunu belirterek demir perde tabirini tarihe mal etmiştir. Churchill "demir perdenin gerisinde ne olup bittiğini bilmiyoruz" diyerek Ruslar'ın anormal bir durum yarattığını belirtmeye çalışmıştır. Zira bu tarihe kadar hiçbir dönemde hiç bir ülke, rejim veya yönetimini bu şekilde dışa kapatmamıştır. Ruslar'ın komünistleştirdiği ülkeler gerçekten de kapılarını dışarıya özellikle de komünist olmayan ülkelere kapatmıştır.⁶²

Soğuk Savaş dönemi Dünya ve Avrupa güvenliği iki süper gücün izlediği politikalara bağlıydı. ABD ve SSCB etrafında kümelenmiş olan devletler, güvenliklerini bu iki koruyucu devlete dayamışlardı. Bu dönemde kurulan NATO ve Varşova Paktı, blok ülkelerinin güvenliklerini sağlama çabalarının temel direkleriydiler. Bunların dışında SSCB tehdidine karşı Batı Avrupa'da farklı bazı savunma ve güvenlik yapılanmalarına gidilmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş esnasında güvenlik alanına ilişkin görüntüyü genel hatlarıyla verdikten sonra şimdi Avrupa kıtasındaki güvenlik ve savunma yapılanmaları çabalarını tek tek inceleyebiliriz.

⁶² Haydar ÇAKMAK : a.g.e., 115-116.

2.2 Birleşik Avrupa Düşüncesi

Düşünsel temelleri ortaçağlara kadar uzanan Avrupa bütünleşme sürecinde, ilk somut adımlar Birinci Dünya Savaşı'nın ardından atılmıştır. Savaşın yıkıcılığından etkilenenler, çıkış yolu olarak Avrupa devletleri arasında birlik oluşturulması fikrini öne sürmüşlerdir. Bu amaçla ilk olarak, 1923 yılında Kont Richard Coudenhove – Kalergi tarafından, “Pan Avrupa Hareket”i adıyla bir örgüt kurulmuştur. 1926 yılında “Avrupa İşbirliği Derneği” adıyla Cenevre’de kurulan bir başka örgüt ise kısa sürede Paris, Berlin ve Londra gibi Avrupa’nın önde gelen kentlerine şubeler açmış ve “Birleşik Avrupa” düşüncesinin yayılmasını sağlamıştır.⁶³ 1929 yılında Aristide Briand, Milletler Cemiyeti içinde “Avrupa Federal Birliği” adıyla bir birim kurulması fikrini ortaya atmış, bu düşünceleri destekleyen Churchill ise 1930 ve 1938’de iki makale yazarak, Avrupa’da ABD benzeri bir devlet yapılanması oluşturulması ve bunun adının “Avrupa Birleşik Devletleri” olması görüşünü ortaya atmıştır. İki savaş arasındaki bu teşebbüsler İkinci Dünya Savaşı yıllarında daha da netleşmeye başlamıştır. Savaşın yıkıcılığının da etkisiyle Avrupa Federasyonu kurulması düşüncesi kıta genelinde taraftar toplamaya başlamıştır. Bu akımın önde gelen liderlerinden biri olan İtalyan Antiero Spinelli, değişik ülkelerdeki teşkilatların ortak toplantılar yapmasını sağlamıştır.⁶⁴

Bu dönemdeki en önemli adım İngiltere Başbakanı Winston Churchill’in 19 Eylül 1946’da yaptığı konuşmadır. Churchill ünlü konuşmasında “ Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın Avrupa Konseyi oluşturmaktan geçtiğini; Fransa ve Almanya’nın bu amaçla ortak hareket etmeleri gerektiğini; İngiltere’nin İngiliz Uluslar Topluluğu’nun ve ABD’nin bu sürecin destekleyicisi

⁶³ Martin J DEDMAN : The Origin and Development Of The European Union 1945-1995, A History Of European Integration, Routledge, (London, New York, 1996), 16.

⁶⁴ İrfan Kaya ÜLGER : “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Editörler : Refet YİNANÇ, Hakan TAŞDEMİR, (Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002), 90.

ve dostları olacağını” ifade etmiştir.⁶⁵ Churchill’in “ Avrupa Birleşik Devletleri “ düşüncesi temelde Kıta Avrupası’nı içine alan bir çözümdür; İngiltere’nin bu sürece etkin katılımını öngörmemektedir. Öte yandan Fransa’nın Almanya hakkındaki kaygıları ve Almanya’nın savaş sonunda statüsündeki belirsizlik Batı Avrupa’da işbirliği çabalarını olumlu yönde etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda hız kazanan bu çabaların bir önemli özelliği, ortaklık ilişkilerinin sınırlarının net ifade edilmiş ve iyi belirlenmiş olmasıdır.⁶⁶

2.3 NATO’nun Kurulması

İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra Almanya konusunda Sovyetler’le Batılılar arasındaki köklü görüş ayrılıkları, Doğu Avrupa ülkelerinin teker teker Sovyet etki alanına girmesiyle ideolojik ve ekonomik örgütlenmenin başlaması, Japonya’da müttefikler arasında ortak bir anlayışın kurulamaması, Yunan İç Savaşı ortamında ilan edilen Truman Doktrini ile Marshall Planı ve İran ile Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı, özellikle Avrupa’da Soğuk Savaş doruk noktasına çıkarmaya başlamıştı. İki büyük devlet arasında ortaya çıkan güvensizliğin derinleşmeye başladığı bir sırada, 1948 Şubatı’nda “Prag Darbesi” gerçekleştirildi.

Prag darbesi sonucu, Çekoslovakya’nın Sovyet etki alanı içerisine girmesinin Batı’daki ilk tepkisi, Brüksel Antlaşması’dır. 17 Mart 1948’de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere, Brüksel’de bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma ile taraflar, ortak bir savunma sistemi kurmayı, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi kararlaştırmışlardı. Brüksel Antlaşması’nın 4. maddesine göre, taraflardan biri “Avrupa’da silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde” antlaşmayı imzalamış bulunan öteki devletler,

⁶⁵ Walter LIPGENS. : A History of European Integration, vol. I, 1945-1947, (Oxford, 1982), 320.

⁶⁶ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme, (Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002), 50.

ellerindeki askeri ve öteki tüm olanaklarla saldırıya uğrayana yardım edeceklerdi. 1948 Eylülü'nde de Brüksel Antlaşması çerçevesinde bir askeri organ kurulmuş ve “Batı Birliği Savunma Örgütü” adını almıştı.

Gerçekte Doğu Avrupa ülkeleri arasında ikili ittifak antlaşmaları imzalanırken, ABD de benzer tipte antlaşmaları Batı Avrupa’da gerçekleştirmenin gerekliliğine inanmaya başlamıştı. Bu amaçla, ilk olarak, Batı Avrupa ülkelerinin federal bir yapı içerisinde birleşmelerini önerdiyse de yüzyıllık ulusal bağlılıkları ve önyargıları hemen ortadan kaldırmaya olanak yoktu. ABD’nin ikinci önerisi Batı Avrupa ülkelerinin önce kendi aralarında örgütlenmesiydi. İşte Brüksel Antlaşması bu anlayışın, Prag darbesi anlamlı bir bahane olarak kullanılarak, gerçekleşmesidir. Brüksel Antlaşmasını imzalayan devletlerin arkasında Amerikan desteğini görmek istemelerinin sonucu ise NATO’dur. Brüksel Antlaşması devletleri, böyle bir antlaşmayı, sağlayacağı savunma gücüne inanarak değil, işi ciddi tuttuklarını gösterdikten sonra, asıl ABD’yi bir ittifak içine çekmek için imzalamışlardı. Bu konuda ABD’de de çalışmalar başlamıştı. Senatör Vandenberg, Dışişleri Bakanlığına da danışarak bir rapor hazırladı. Bu rapor “ABD’nin hukuki yoldan, karşılıklı yardım ilkesine dayanan bölgesel ve toplu tedbirlere başvurmasını ve ulusal güvenliğini tehlikeye düşürecek silahlı bir saldırı durumunda, tek tek ya da toplu olarak meşru savunma hakkını (BM Antlaşması’nın 51. maddesinde anlatımını bulmaktaydı) kullanma kararlılığını doğrulayarak, barışın korunmasına katkıda bulunmasını” öneriyordu. Bu karar tasarısı 11 Haziran 1948 tarihinde Amerikan Senatosu tarafından kabul edildi. Artık NATO’ya giden yol açılmıştı. Kuzey Atlantik Antlaşması 4 Nisan 1949 tarihinde Washington’da Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD arasında imzalanarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü yani NATO kuruldu.⁶⁷ NATO Antlaşması tüm üyeler için ortaklaşa savunma ilkesine dayanmıştır ve en önemli özelliği budur. Bu ortaklaşa savunma Antlaşmanın 5. maddesinde şöyle bir anlatım bulmaktadır.

⁶⁷ Oral SANDER : a.g.e., 237-238.

“Taraflar, içlerinden birine ya da birkaçına karşı Avrupa’da ya da Kuzey Amerika’da ortaya çıkacak silahlı bir saldırının bütün taraflara yöneltilmiş bir saldırı sayılması ve dolayısıyla taraflardan her birinin böyle bir saldırı durumunda, BM Antlaşması’nın 51. maddesi ile tanınan tek tek ya da ortak meşru savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için, silahlı kuvvetler kullanımı da dahil olmak üzere, gerekli göreceği harekete, tek tek ve öteki taraflarla anlaşma halinde, hemen başvurmak yoluyla saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmesi konusunda anlaşmışlardır. Bu nitelikte olan her silahlı saldırı ve bunun sonucunda alınan her önlem hemen Güvenlik Konseyi’nin bilgisine sunulacaktır. Bu önlemler BM Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için gerekli önlemleri alması ile son bulacaktır.”

NATO’nun bir başka amacı, üyeleri arasında ekonomik ve siyasal istikrarı sağlamak ve yakın ilişkiler kurmaktır. Bu amaçla ilgisi olan 2. madde şöyledir.

“Taraflar, kendi özgün kuruluşlarını sağlamlaştırmak, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve istikrar ile refahı sağlamaya yönelik koşulları geliştirmek yoluyla, uluslararası iyi niyetli ve dostça ilişkilerin gelişmesine yardım edeceklerdir. Taraflar uluslararası ekonomik politikalarındaki tüm farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışacaklar ve içlerinden her biri ya da tümü arasında ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir.”

NATO’nun en önemli özelliklerinden biri, ABD’nin barış zamanında Avrupa ülkeleri ile yaptığı ilk askeri ittifak olmasıdır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sonrasının kargaşa ortamında, Batı Avrupa ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkilere belirli bir düzen ve kurallar bütünü getirmiş, ama öte yandan iki blok arasındaki Soğuk Savaşın da doruk noktasını oluşturmuştur. Sovyetler Birliği 1955 yılında NATO’nun Doğu Bloğu’ndaki karşılığı olan Varşova Paktı’nı kurunca iki blok kesin çizgileriyle ortaya çıkacaktır. Ne var ki Avrupa’nın Soğuk Savaş döneminden sonra gireceği “Yumuşama (detente) havası da

bu iki blok arasındaki güç eşitliğine dayanacaktır ve bu güç eşitliğini sağlayan başlıca unsur NATO ile Varşova ittifak düzenlemeleri olmuştur.⁶⁸

2.4 Pleven Planı Çerçevesinde Avrupa Savunma Topluluğu'nu ve Avrupa Siyasal Birliği'ni Oluşturma Girişimleri

NATO'nun kurulması Avrupa'da güvenlik endişelerini ortadan kaldırmamıştır. Özellikle 25 Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın başlaması, kıta genelinde SSCB yayılmasından duyulan korkuları artırmıştır. Avrupa devletleri silahlanma ve savunma alanlarında yeni bir arayış içine girmişlerdir. Bu süreçte en büyük açmaz Fransa'nın Almanya'nın silahlanmasına şiddetle karşı çıkması olmuştur. ABD ise Avrupa'nın savunması için Almanya'nın silahlandırılmasının zorunlu olduğu inancındadır. Nitekim ABD'nin Avrupa'ya verilecek kredilerle Almanya'nın silahlanması arasında bağlantı kurması, Fransa'nın direncini kırmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un ortaya attığı planda ise Almanya'nın silahlandırılmasının, çok uluslu ordu içinde Alman tugaylarının da yer almasıyla sağlanabileceği görüşü savunulmuştur.

1951 Paris Antlaşması'yla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) üyesi ülkelerin Almanya'nın silahlanmasına yeşil ışık yakması ve ABD baskısı, Fransa'yı güç durumunda bırakmıştır. Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın çabalarıyla imzalanan Paris Antlaşması'nın Fransız ulusal meclisinde onaylanmaması ihtimali ortaya çıkınca Fransa Hükümeti, AKÇT Antlaşmasını kurtarmak için, sıkı denetim altında olmak kaydıyla, Almanya'nın silahlanmasına onay vermiştir.

AKÇT Antlaşmasının mimarlarından Jean Monnet tarafından taslağı hazırlanan planda, bir Avrupa ordusu kurulması öngörülmüştür. Dönemin

⁶⁸ Oral SANDER : a.g.e., 240 – 242.

Fransa Başbakanı Robert Plevén'in adıyla anılan plana göre, Avrupa Savunma Topluluğu (AST) adını alacak örgütün çalışma esasları, AKÇT modeli esas alınarak düzenlenecek, bir başka ifade ile AST uluslar üstü bir yapıda örgütlenecekti. Planda ayrıca her biri 1000 kişiden oluşacak 6 tümen kurulması; bu tümenlerden birinin Almanya'ya ait olması; farklı milletlerden oluşacak ordunun koordinasyonu için ortak bir Genelkurmay kurulması ve AKÇT önünde sorumlu bir Avrupa Savunma Bakanı atanması önerilmiştir. Fransa milli meclisi tarafından onaylanan plan daha sonra NATO üyelerine sunulmuştur. Plevén Planı'nın ayrıntıları 15 Şubat 1951'de Paris'te NATO ülkeleri ile Almanya'nın katıldığı konferansta ele alınmış; görüşmeler neticesinde 1 Şubat 1952'de anlaşma taslağı oluşturulmuştur. Söz konusu taslakta, bir saldırı anında tarafların birbirine yardım garantisi, anlaşmaya taraf devletler arasında ayırım yapılmaması, ortak komutanlık altında bir ordu kurulması yer almıştır. Ayrıca katılan tarafları deniz ötesi birlikleri dışında kalan tüm kara, hava ve deniz kuvvetlerinin oluşturulacak AST'ye bağlı olması öngörülmüştür. Bu işlemler yeni oluşturulacak Avrupa Savunma Komiserliği'ne bırakılmış, bu birikim yanında Avrupa Silahlanma Servisi ve Avrupa Lojistik Komutanlığı adlarıyla iki yeni birim daha kurulması kararlaştırılmıştır. Planda öne sürülen Atlantik Kuvvetleri Başkomutanlığı oluşturulması önerisi, bir süre sonra NATO içerisinde benzeri bir birimin (Avrupa Müttefik Kuvvetleri başkomutanlığı) kurulmasına neden olmuştur. AST bünyesinde kurulması öngörülen Bakanlar Konseyi, üye ülkelerle Avrupa Savunma Komiserliği'nin politikaları arasında eşgüdüm sağlamakla görevlendirilmiştir.

20-25 Şubat 1952'de Lizbon'da yapılan NATO toplantısında Atlantik Konseyi üyelerinin onayını alan AST Antlaşması 27 Mayıs 1952'de Paris'te imzalanmıştır. Bununla birlikte taraf ülkeler arasındaki görüş ayrılıkları antlaşma imzalandıktan sonra da devam etmiştir. İngiltere antlaşmanın uluslar üstü bir yapıda olmasına karşı çıkarken Fransa, üye ülkeler arasında öncelikle dış politikada birlik sağlanması gerektiğini öne sürmüştür. Almanya ise egemenlik haklarını kazanması ile antlaşma arasında bağlantı kurulduğu

için bir itiraz öne sürmemiştir. Avrupa Savunma Topluluğu projesi onay aşamasına geldiğinde Fransa taraf ülkeler arasında savunma alanında yeni bir yapı kurulmasının ön şartı olarak öncelikle Avrupa Siyasi Topluluğu'nun kurulması görüşünü ortaya atmıştır. Bu öneri diğer ülkeler tarafından uygun bulunmuştur. Bu evrede Avrupa'da federal bir yapı kurulmasını savunan Avrupa Federalistler Birliği de tartışmalara katılmış ve yeni oluşturulacak teşkilatın kuruluş yasasını Avrupa Savunma Topluluğu Meclisi'nin hazırlamasını istemiştir. Hukuki bakımdan henüz kendisi tam olarak kurulmamış olan Avrupa Savunma Topluluğu'nun Bu görevi üstlenmesine karşı çıkılması üzerine Avrupa Siyasi Topluluğu kuruluş belgesini hazırlama görevi AKÇT Meclisine verilmiştir. Meclis içerisinde oluşturulan bir *ad hoc* komite tarafından hazırlanan statü, 10 Mart 1953'te oybirliği ile kabul edilmiştir.

AKÇT ve Avrupa Savunma Topluluğu benzeri bir yapı öngören statüye göre, Avrupa Siyasi Topluluğu'nun uluslar üstü bir karakter taşıması öngörülmüştü. Örgüt yapısında biri ulusal parlamentolar içerisinde öteki de doğrudan seçimlerle belirlenecek iki meclisin yanında başkanı meclis tarafından seçilen Avrupa Yürütme Konseyi, Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Komite ve Ulusal Bakanlar Konseyi'ne yer verilmiştir.

Statüsü bu şekilde belirlenen Avrupa Siyasi Topluluğu'nu kuran antlaşmanın imzalanması ve yürürlüğe girmesi, Avrupa Savunma Topluluğu'nun onaylanmasını beklemiştir. 1954 ikinci yarısına gelindiğinde AST'yi kuran antlaşma Fransa ve İtalya dışında kalan tüm tarafların ulusal meclislerinde onaylanmıştır. İtalya'daki gecikme ulusal istikrarsızlıktan kaynaklanmış, Fransa ise antlaşmayı onaylama sürecinde "yorumlayıcı protokoller" hazırlayarak değişiklik çabası içerisine girmiştir. Fransa'nın bu tutumu diğer ülkelerin tepkisini çekmiş, Fransız hükümetinin istediği ek güvenceler abartılı bulunmuştur. Bu dönemde Hindî-Çin'de patlak veren olayların da etkisiyle Fransız Parlamentosu 30 Ağustos 1954 tarihinde Avrupa

Savunma Topluluğu'nu kuran antlaşmayı reddetmiştir. AST'nin yanında Avrupa Siyasi Topluluğu projesi de ortadan kalkmıştır.⁶⁹

2.5 Batı Avrupa Birliği'nin Kurulması

Kuruluşundan 1973 yılına kadar Batı Avrupa Birliği (BAB)⁷⁰ Batı Avrupa'daki işbirliğini teşvik edici bir rol oynamıştır. Birlik, Federal Almanya'nın Atlantik İttifakına katılımını sağlamış, silahların kontrolü konusunda Batı Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkileri artırmış, Almanya ile Fransa arasındaki SAAR sorununun çözülmesinde çalışmalar yapmış ve Avrupa Topluluğu ülkeleri ve İngiltere arasında da aracı bir rol üstlenmiştir. 1973 yılında İngiltere'nin Avrupa Topluluğu'na katılımından sonra Birlik, görev alanını daraltmaya başlamıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel konulardaki çalışmaları Avrupa Topluluğu'na ve Avrupa Konseyi'ne devretmiştir.

1980'lere kadar gelişme çizgisi yukarıda bahsedilen şekilde gelişen BAB, bu zamandan sonra Atlantik İttifakıyla uyumlu ancak ayrı bir güvenlik kurumu oluşumu yönünde daha aktif hale gelmeye başlamıştır. 27 Ekim 1984 tarihli Roma Deklarasyonu, Avrupa'nın güvenliği için BAB'ın daha aktif hale getirilmesini işaret etmiş, Birliğin Avrupa'yı etkileyen Avrupa dışındaki kriz bölgeleriyle de ilgilenmesi gerektiğini öngörmüştür. 27 Ekim 1987 yılında toplanan La Haye Platformu, BAB'ın, Atlantik İttifakının Avrupa kanadı olarak daha da güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Roma'da konuşulan "Avrupa dışı kriz bölgeleriyle ilgilenme" kavramı çerçevesinde BAB üyeleri, İran-Irak

⁶⁹ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 51-54.

⁷⁰ BAB Tarihi İle İlgili Geniş Bilgi İçin Bkz : www.weu.int/home (about the WEU-HISTORY kısmı)

Savaşı sırasında, İran Körfezinde denizcilik faaliyetlerinin tehlikede olduğu gerekçesiyle ortak harekete geçmişlerdir.⁷¹

BAB'ı tamamlayan üç protokolden birincisiyle Kara Avrupası ülkelerindeki silahların belli bir tavanı aşmaması öngörülmüş, ikincisinde kara ve hava kuvvetleri için ülke tavanları belirlenmesi kabul edilmiş ve sonuncusunda ise ulusal düzeyde silahlanmanın denetimi için Batı Avrupa Birliği Ajansı adıyla bir birim kurulması kararlaştırılmıştır. Tüm bu protokollerin gerisinde yatan düşünce ise Batı Almanya'nın yeniden silahlanmasından duyulan kaygı olmuş antlaşma ve tamamlayıcı protokollerle bu ülkenin askeri gücü 12 tümenle sınırlandırılmış, konvansiyonel silahların dışında kalan silahlara sahip olması engellenmiştir.

Tüm bu çabalar temelde Almanya'nın askeri gücünü kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Zira Almanya ve İtalya dışındaki devletlerin denizaşırı topraklarının bulunması, bu devletler açısından protokoldeki kısıtlamaları hafifletmiştir. Antlaşma ve protokoller sonucu ortaya çıkan duruma göre, Batı Avrupa'nın askeri gücü 12 tümenle sınırlandırılmış ayrıca kimyasal-biyolojik silah üretimi, atom silahları, bazı klasik imha silahları üretimi, savaş gemileri, denizaltı üretilmesi sınırlandırılmıştır.

Tüm bu gelişmelere karşılık BAB'ın kuruluşu, Avrupa'nın güvenliğine önemli bir katkı sağlamamış, tam aksine Avrupa Kitası'nda çekişmeyi hızlandırmıştır. SSCB, BAB'ın kurulmasının hemen ertesinde, 14 Mayıs 1955'te, daha önceden kendisine ikili antlaşmalarla bağlı olan ülkelerle (Arnavutluk, Bulgaristan, Polonya, Macaristan, Romanya ve Çekoslovakya) Varşova Pakti'nı kurmuştur. Böylece Avrupa'nın ve Almanya'nın bölünmüşlüğü çok daha belirgin bir hale gelmiştir. BAB Antlaşması'nın 4. maddesinde NATO ile sıkı işbirliğine gidileceği belirtilmiş, görev çakışmaması için BAB Konseyi ve Ajansı'nın sahip oldukları tüm bilgi ve görüşleri NATO askeri birimlerine iletmeleri öngörülmüştür. Bu karmaşık yapının ardında

⁷¹ Engin İ. ERDEM : “ Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği”, Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel, Cilt 5, Sayı 4, (Ankara, Kış 1999), 199.

yatan neden ise, Batı Avrupa devletleri bakımından o dönemde ABD'nin askeri güvencesinin öncelik taşımasıdır.

BAB Antlaşması ayrıca Almanya ile Fransa arasındaki gerilimin ortadan kalkmasında anahtar rol oynamıştır. BAB'ı kuran Paris Antlaşması hükümlerine uygun olarak Saarland'da referandum yapılmış ve katılımcıların tercihi ile bölgenin Almanya'da kalması karara bağlanmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca BAB ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilmemiş, Avrupa savunması temelde NATO çerçevesinde şekillenmiştir. BAB'ın yeniden ön plana çıkması Varşova Paktı ve SSCB'nin dağılmasından sonra gerçekleşmiş, 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile AB ile BAB arasında organik bağlar kurulmuştur. Bu konu ileride ele alınacaktır.⁷²

2.6 Fouchet Planları

Avrupa Topluluklarının ilk yıllarında siyasal işbirliği düşüncesini ortaya atan ülke Fransa olmuştur. Bunun anlaşılabilir bir nedeni, Fransa'nın AT içerisinde öne çıkma niyetidir. İngiltere'nin henüz AT'ye üye olmadığı ilk yıllarda, BM Güvenlik Konseyi'nde temsil edilen tek AT ülkesi olan Fransa, kendini Toplulukların lideri olarak görmüş ve 1958 yılında De Gaulle'ün iktidara gelmesinin ardından Fransa'nın bu niyeti belirgin bir biçimde ortaya çıkmaya başlamıştır.⁷³

Bu tartışmalar çerçevesinde, ABD'ye daha az bağımlı bir Avrupa oluşturma düşüncesine sahip olan De Gaulle, ilk olarak 1958 yılında Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin dışişleri bakanlarının, oluşturulacak küçük bir sekreteryaya ile birlikte çalışarak, siyasi sorunları ve savunma konularını görüşmek için düzenli olarak toplanmasını önermiştir. Ancak De Gaulle'ün bu

⁷² İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 55-56.

⁷³ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 59-60

teklifini diğer üye devletler, Atlantik İttifakı ile olan iyi ilişkileri zedeleyebileceği gerekçesiyle olumlu karşılamamışlardır.⁷⁴

İtalya, oluşturulacak sekreteryanın merkezinin Strazburg veya Nice olmasını önerirken Almanya hiçbir koşul öne sürmeden teklifi desteklediğini açıklamıştır. Dışişleri Bakanlığı düzeyinde yapılan görüşmelerin sonunda tarafların aynı düzeyde belirli aralıklarla bir araya gelmesi kararı alınmıştır. Bu arada Hollanda tarafından dile getirilen savunma konularının işbirliği kapsamı dışında tutulması önerisi kabul edilmiştir.⁷⁵

De Gaulle tarafından gündeme getirilen bu siyasi işbirliği önerisini görüşmek üzere, 10 Şubat 1961 tarihinde Paris'te toplanan Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları ise Hollanda dışında kalan üye devletler arasında bir siyasi birlik oluşturulması konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bu görüş çerçevesinde, Fransa'nın Danimarka (Kopenhag) Büyükelçisi olan Christian Fouchet başkanlığında, savunma, kültür ve ekonomi konularında siyasi işbirliği kurulmasına yönelik incelemelerde bulunmak ve üye devletlerin dışişleri bakanlarının toplantılarında görüşülmek üzere rapor hazırlamakla görevlendirilen bir komisyon kurulmuştur.

Bu konu bağlamında büyük önem taşıyan bir diğer toplantı da 18 Temmuz 1961 tarihli Bonn Zirvesi'dir. Bu Zirve'de tekrar bir araya gelen üye devletler kabul ettikleri "Bonn Beyanatı" ile savunma alanında işbirliğine gidilmesine değinmeden, siyasi birlik için ortam yaratılmasını, ortak görüşlere ulaşabilmeye yardımcı olabilecek uygun koşulların oluşturulmasını, eğitim, kültür ve araştırma alanlarında işbirliğinin gerçekleştirilmesini öngördüklerini açıklamışlardır. Bu Beyanatla, üye devletler ayrıca, başkanlığını Fouchet'nin yaptığı komiteye, 'kendi halklarının birliğine yönelik bir siyasal antlaşma için öneriler hazırlama talimatı da vermişlerdir.

⁷⁴ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye – AB İlişkilerine Etkileri, (Bursa, Aktüel Yayınları, 2004), 83-84.

⁷⁵ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 60.

Belirttiğimiz bu somut görevlerle çalışmalara başlayan ve Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin hepsinin kabul edebileceği bir formül gayesi güden Fouchet'nin başkanlığındaki komite, 19 Ekim 1961 tarihinde Komisyon'a daha sonra 'Birinci Fouchet Planı' olarak adlandırılacak olan raporunu sunmuştur.

Söz konusu bu planda, oluşturulmak istenen siyasi birliğin amaçları şu şekilde belirlenmiştir.

1. Ortak çıkarlarla ilgili konularda, ortak bir dış politikanın belirlenmesi;
2. Diğer serbest ülkelerle işbirliği içinde, ortak bir savunma politikasının kabulü ve üye devletlerin her türlü saldırıya karşı güvenliklerinin artırılması;
3. Bilim ve kültür alanlarında işbirliğinin sağlanması;
4. İnsan hakları, temel haklar ve demokrasinin savunulması.

Aktardığımız bu amaçlarda da görüldüğü gibi, Birinci Fouchet Planı'nda, üye devletlerin egemenlik yetkilerini kısıtlayıcı hiçbir kural getirilmezken, sadece karşılıklı güven ve sadakate değinilmiştir. Ancak, bu plan dahilinde De Gaulle tarafından her zaman savunulan Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasında, NATO dışında, yani ABD'nin içinde bulunmadığı bir örgütlenme modelinde, 'ortak bir savunma politikasının oluşturulması unsurunun yer almış olması da dikkat çekicidir.⁷⁶

Tasarıda siyasal birlik mekanizmasının örgütsel yapısının oybirliği ile karar alan bir Konsey veya devlet ve hükümet başkanlarından oluşan bir Konsey; Konsey'in çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla üye ülkelerin yüksek düzey bürokratlarından oluşan bir Komisyon ve son olarak da Konsey'e öneri ve tavsiyeler de sunmakla görevli Avrupa Meclisi'nden oluşması istenmiştir. Birinci Fouchet planı olarak anılan söz konusu metin, Fransa dışında kalan

⁷⁶ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 85-86.

AT devletleri tarafından eleştirilmiştir. Karar alma mekanizmasının oybirliğine dayanmasının uluslar üstü bir yapıda sıkıntı yaratacağı belirtilmiş; bunun dışında Meclis'in yetkileri sınırlı bulunmuş, bütçe ve yasama konularında Meclis'in Konsey'i denetleme yetkisinin olmaması eleştirilmiştir. Komisyon'un dışişleri bakanları memurlarından oluşacağı ve bu nedenle bağımsız olamayacağı görüşü dile getirilmiştir.

Üye ülkeler arasında Fouchet tarafından hazırlanan metnin müzakereleri devam ederken, 18 Ocak 1962'de Fransa, Komisyon'a yeni bir taslak sunmuştur. İkinci Fouchet Planı olarak anılan bu taslakta dikkat çeken önemli değişiklikler şunlardır:

1. Komisyon, üye devletlerin dışişleri bakanlıklarının yüksek seviyedeki memurlarından değil, doğrudan hükümetlerin belirlediği temsilcilerden oluşacaktır.
2. Meclis'in yetkileri dış politika, savunma ve eğitim konularını kapsayacaktır.
3. Birliğin yetki sınırları içinde ekonomik sorunlar da yer alacaktır.
4. Antlaşmanın revizyonu gerçekleştirilirken o tarihteki mevcut yapılara dokunulmayacaktır.

Tasarıda ayrıca NATO'ya yapılan tüm atıflar kaldırılmıştır. Fransa'nın yeni önerilerine karşı diğer AT ülkeleri tarafından ayrı bir antlaşma tasarısı hazırlanmıştır. Revizyon gündeme geldiğinde oluşturulan yapının Avrupa Toplulukları ile bütünleştirilmesini öngören planda öncelikle bu hükmün kabul edilmesi şart koşulmuştur. Tasarının esas amacı ise Fransa'da De Gaulle'ün iktidardan uzaklaşmasına kadar süre kazanmaktır. Fouchet Planları ile ilgili tartışmalar iki önemli noktada yoğunlaşmıştır. Bunlarda birincisi oluşturulacak birliğin yapısına ilişkindir. İkinci sorun ise Fransa'nın NATO'ya karşı tutumundan kaynaklanmıştır. De Gaulle'ün iş başında bulunduğu dönemde Fransa, Avrupa savunmasının ABD'den bağımsız olarak örgütlenmesinde ısrarcı olmuş, bununla birlikte savunma alanındaki işbirliğinin uluslararası

olması gerektiğini belirtmiştir. Öteki AT ülkeleri ise savunmanın NATO şemsiyesi altında kalması görüşünü savunmuşlardır. Özellikle Benelüks ülkeleri ABD'nin Avrupa kıtasındaki yükümlülüklerinin azalmamasına karşı çıkmışlardır. Taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının giderilememesi nedeniyle uzlaşma sağlanamamıştır. Fouchet Planlarının dışında 1960'lı yıllarda AT'nin bir önemli sorunu da İngiltere'nin topluluğa katılımı tartışmaları olmuştur.

AT içinde Fouchet Planları ile somutlaşan siyasal birlik tartışmaları ve İngiltere konusunda ilerleme De Gaulle'ün iktidardan ayrılmasından sonra gerçekleşmiştir.⁷⁷

2.7 Davignon (Lüksemburg) Raporu İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Kuruluşu

De Gaulle'ün ardından Fransa'da göreve başlayan ilk lider olan G. Pompidou'nun girişimleri sonucunda, 1-2 Aralık 1969 tarihlerinde La Haye'de bir araya gelen Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları bir zirve gerçekleştirmişlerdir. Bu zirvenin sonunda yayınlanan bildirmede şu 3 amaca ilişkin kararlar alınmıştır:

1. Roma Antlaşması'nın sonucu olan gümrük birliğini tamamlayacak nitelikte bir ekonomik ve parasal birliğin yaratılması için çalışmalar yapmak;
2. İngiltere, Danimarka, İrlanda ve Norveç ile üyelik müzakerelerine başlamak;
3. Ortak bir savunma politikası oluşturulması haricindeki hususlarda, Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasında siyasi işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak.

⁷⁷ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 61-63

Belirttiğimiz bu amaçlardan özellikle, Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasında, ortak bir savunma politikası oluşturulması haricindeki konularda, siyasi işbirliğinin geliştirilmesine önem verilmiştir. Zira bu amaç için, Topluluklar üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları, dışişleri bakanlarını yeni üyelerin katılımıyla genişleyecek yapı içerisinde Topluluğu siyasi birlik hedefine ulaştırabilecek uygun yöntemleri araştırmakla görevlendirmişlerdir.⁷⁸

AT dışişleri bakanları Belçikalı siyasi direktör Vicomte Etienne Davignon'un başkanlığında yaptıkları seri müzakerelerin ardından, 27 Ekim 1970'te Lüksemburg Raporu olarak da bilinen belgeyi hazırlamışlardır. Belgede siyasi birlik düşüncesi şu şekilde ifade edilmiştir: "Paris ve Roma Antlaşmaları'nın dibacesindeki ruha uygun olarak, belirtilmesi gereken ilk gerçek şudur ki, siyasi birlik iradesi Avrupa Toplulukları'nın ilerlemesinde her zaman itici güç olmuştur. "

Avrupa'nın uluslararası toplumda tek bir ses olarak temsil edilmesi için üye ülkelerin dış ilişkilerinde işbirliğine gitmeleri gereğine işaret edilen raporda, bu yöntemin siyasi bütünleşmenin önünü açacağı görüşü savunulmuştur. Üye ülkelerin düzenli olarak birbirleriyle görüşme ve danışmalarda bulunmaları dış politika alanında işbirliği yapmalarını öngören raporla birlikte Avrupa Siyasi İşbirliği adıyla bilinen mekanizma tesis edilmiştir. Kurucu antlaşmaların dışında gerçekleşen söz konusu işbirliği Topluluklar karar mekanizmasının da dışında tutulmuştur. Katılımcıların kesin taahhütler altına girmesi öngörülmemiştir.⁷⁹ Fouchet Planları'ndan farklı olarak ortak savunma ve kültür alanlarının kapsam dışı bırakıldığı Davignon Raporu ile Toplulukların ortak bir dış politika izlemesi gerektiği ortaya konulmuştur.⁸⁰

Davignon Raporu'nun önemi şudur: Bu raporla birlikte Avrupa Siyasi İşbirliği'nin mekanizması doğmuştur. Üye devletler, bağlayıcı bir taahhüt

⁷⁸ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 91.

⁷⁹ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 64-65.

⁸⁰ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 93.

altına girmeden dış politikayla ilgili tüm konularda birbirleriyle danışmalarda bulunmayı kabul etmişlerdir.⁸¹

2.8 1972 Paris Zirvesi ve Kopenhag Raporu

Davignon Raporu çerçevesinde oluşturulan ASİ mekanizması bir süre düzenli ancak etkinlikten yoksun bir şekilde uygulanmıştır. ASİ mekanizmasını bu şekilde deneyen AT üyesi devletler, 19-21 Ekim 1972 tarihlerinde yapılan Paris Zirvesi'nde⁸² Fransa'nın girişimlerinin sonuç vermesi üzerine, aralarındaki işbirliğinin etkinliğini artıracak tedbirleri araştırmak için üye devletlerin dışişleri bakanlarının yeni bir rapor hazırlaması kararını almışlardır.⁸³

Dışişleri bakanları tarafından hazırlanan ve 23 Temmuz 1973'te kabul edilen Kopenhag Raporu'nda, üye devletlerin ortaklarına danışmadan uluslararası olaylarda tavır belirlememesi ilkesi kabul edilmiştir.

Kopenhag Raporu'nda ayrıca Avrupa Siyasi İşbirliği ile Topluluk faaliyetleri arasındaki ayrım netleşmiştir. Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Topluluk faaliyetleri dışında, hükümetlerarası düzeyde uluslararası politika sorunlarının tartışıldığı bir zemin olduğu kabul edilmiştir. Uluslararası sorunların Topluluk faaliyetlerini etkileyecek boyut kazanması durumunda toplantılara Komisyon temsilcisinin katılımının sağlanması ve görüşünün de alınması kararlaştırılmıştır. Bunun dışında uluslararası kuruluşlar nezdinde görev yapan üye ülkelerin daimi

⁸¹ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 65.

⁸² Paris Zirvesi'ne AT üyesi devletlerin yanısıra Topluluklara henüz tam üye olmayan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç de katılmıştır. Norveç dışındaki üç devlet, 1 Ocak 1973 tarihinde AT'ye tam üye olurken, Norveç yapılan referandum sonucunda, tam üye olmaktan vazgeçmiştir.

⁸³ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 94-95.

temsilcileri, ortak tavır belirlenmesi ve bu tavrın izlenmesi yükümlülüğü altına girmişlerdir.⁸⁴

2.9 Kopenhag Zirvesi

14-15 Aralık 1973 tarihleri arasında Kopenhag'da yapılan zirvede AT üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanlarının talimatıyla toplanan üye devletlerin dışışleri bakanları, "Avrupa Kimliği"ni tanımlayan bir belge hazırlayarak ASİ mekanizmasının gelişiminde önemli bir adım atmışlardır.⁸⁵

Petrol krizinin hemen ardından gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde üye ülkelerin acil durumlarda işbirliği yapmaları kararı alınmıştır. Şimdi belgeye göre, üye devletler, siyasi bir birlik kurmak amacıyla kolektif çaba göstermek yükümlülüğü altına girmişlerdir. BM Güvenlik Konseyi'nde iki üyesi bulunan AT'nin dünya olayları karşısında sesini daha iyi duyurması gereği üzerinde de durulan belgede Avrupa güvenliğinin NATO ittifakına dayandığı görüşü savunulmuştur.⁸⁶

2.10 1974 Paris Zirvesi

Paris Zirvesi'nde (9-10 Aralık 1974 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir), Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanlarının katılacakları toplantılar vasıtasıyla ASİ kapsamında,1980 yılından önce Avrupa Birliği'ni gerçekleştirme hedefi ortaya konulmuştur. Bu hedef

⁸⁴ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 65-66.

⁸⁵ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 96.

⁸⁶ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 66.

doğrultusunda ilk adım olarak da bir rapor hazırlaması için dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans görevlendirilmiştir.

Zirvede,üzerinde mutabakat sağlanan diğer konuların belli başlıları ise aşağıda belirtildiği gibidir.

1. “Avrupa Konseyi’nin yılda en az üç kez toplanması;
2. Topluluk dönem başkanının Topluluğun sözcülüğünü de yapması;
3. Avrupa Toplulukları’nın çıkarlarını etkileyen bütün uluslararası sorunlarda tedricen ortak bir tutum ve ahenkli bir politika tespit edilmesi”.⁸⁷

Zirvede ayrıca devlet ve hükümet başkanlarının bir araya gelmesiyle oluşan *de facto* kurumun adı Avrupa Konseyi olarak belirlenmiştir.

2.11 Tindemans Raporu

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Paris Zirvesi’nde belirlenen hedefler doğrultusundaki, dönemin Belçika Dışişleri Bakanı L. Tindemans’ın hazırladığı ve kendi adıyla anılan Aralık 1975 tarihli rapor, çok az bölümü uygulamaya aktarılmış olmasına karşın Avrupa Siyasi İşbirliği’nin gelecek 10 yıldaki gelişimine ışık tutmuştur. Tindemans Raporu’nda yer alan radikal önerilerden bazıları şu şekildedir: Topluluklar ile Avrupa Siyasi İşbirliği ayrımının ortadan kaldırılması, Avrupa Siyasi İşbirliği’nin hukuki bir zemine oturtulması, ortak dış politikanın temel yöneliminin devlet ve hükümet başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi tarafından belirlenmesi ve Bakanlar Konseyi’nin bu süreçte aktif rol oynamaları. Tindemans Raporu’nda ayrıca “savunmaya ilişkin spesifik sorunlar” için üye ülkelerin birbirleriyle görüş alış-

⁸⁷ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 97.

verişinde bulunmaları, Konsey'in çoğunluk oyu ile karar alması, Komisyon'un dış ilişkilerdeki rolünün artırılması istenmiştir.⁸⁸

Tindemans Raporu, devletlerin egemenlik haklarının büyük bir kısmını terk edecekleri bir uluslar üstü kurumun kurulmasının gerekliliğinden bilinçli bir şekilde bahsetmemesine rağmen, üye devletler tarafından egemenlik haklarının kısıtlanma istemi olarak algılanmış ve bu nedenle reddedilmiştir. Ancak Tindemans Raporu her ne kadar üye devletler tarafından reddedilmiş olsa da ASİ'nin gelişimine büyük bir katkıda bulunmuş ve bu raporda sunulan verilerin büyük bir bölümü, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'na kadar geçen süre içerisinde adım adım uygulanmaya başlanmıştır.

2.12 Genscher – Colombo Raporu

Tindemans Raporu'nun oluşturduğu ortamın etkisi ile 1980'lerin başları, “ikinci kuşak Avrupa”, “Yeniden Avrupa”, “Avrupa Birliği” gibi başlıklar altında ortaya atılan yoğun bir reform tartışmasının başladığı dönem olmuştur. Bu dönem içindeki ilk önemli gelişme, Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin dışişleri bakanlarının 13 Ekim 1981 tarihinde ASİ sürecinde ilk kez “güvenlik” kavramını gündeme getiren ve üye devletler arasındaki danışma mekanizmasının ileride “ortak eylem”e dönüşmesi gerektiğini vurgulayan Londra Raporu'nu kabul etmeleri olmuştur. Bu rapordan kısa bir süre sonra, dönemin Almanya Dışişleri Bakanı olan Genscher ve İtalya Dışişleri Bakanı olan Emilio Colombo tarafından Avrupa Birliği konusunda hazırlanan bir rapor da 4 Kasım 1981 tarihinde Konsey'e sunulmuştur.

⁸⁸ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 67.

Daha sonraki yıllarda, “Genscher-Colombo Girişimi” adıyla da anılan bu rapor, genel hatlarıyla belirtirsek; bir Avrupa Birliği kurulabilmesi için Avrupa Toplulukları’nın daha etkin hale getirilmesini, politik işbirliğinin artırılarak üye devletler arasında ortak bir Avrupa Dış Politikası’nın geliştirilmesini, ekonomik işbirliği alanlarının genişletilmesini ve güvenlik konularında yeni düzenlemelerin yapılmasını, kültürel alanlarda işbirliğinin sağlanmasını ve Avrupa Parlamentosu’nun güçlendirilmesini öngörmektedir.⁸⁹

“Avrupa Senedi Projesi” adını taşıyan raporda Avrupa güvenliğini sağlamayı amaçlayan temel noktalar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Topluluk üyesi ülkeler güvenliklerine yönelik tehditler bakımından ortak bir değerlendirme yapmalıdırlar.
2. Tehditlere karşı koyabilmek için ortak bir dış politika oluşturulmalıdır.
3. Terörizmin önlenmesi için ortak eylem ve kriz durumlarında ortak tavır alınmalıdır.⁹⁰

Ele aldığı konulardan da anlaşıldığı gibi Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasında bir “siyasi ve güvenlik işbirliği”nin oluşturulması gerektiği görüşünü Davignon Raporu’ndan sonra bir kez daha tartışmaya açan Genscher-Colombo Raporu, geniş ölçüde federatif özellikler taşıması sebebi ile İrlanda ile Benelüks Devletleri dışındaki Avrupa Toplulukları üyesi devletler tarafından tepki ile karşılanması üzerine uygulanamasa da, ilerleyen dönem içinde hazırlanıp kabul edilerek yürürlüğe girecek olan Avrupa Tek Senedi’ne bir çok konuda öncülük etmesi bakımından şüphesiz büyük bir öneme sahiptir.⁹¹

⁸⁹ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 99-100.

⁹⁰ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme, 68.

⁹¹ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 100-101.

2.13 Stuttgart, Fontainebleau ve Milano Zirveleri

Kuruluşundan, 1980'li yılların başlarına kadar olan dönem içinde Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasında iç bütünleşmenin henüz tamamlanmamış olmasına, Topluluk üyesi devletlerin sanayicileri tarafından çeşitli gerekçelerle tepki gösterilmesi sonucunda, bir "iç pazar"ın oluşturulması konusu üye devletlerin hükümetleri tarafından ilk kez, 17-19 Haziran 1983 tarihlerinde Stuttgart'ta yapılan Avrupa Toplulukları Konseyi Zirvesi'nde dikkate alınarak, tartışılmaya başlanmıştır. Esas olarak ekonomik konuların ele alındığı bu zirvenin sonunda açıklanan bildirgede, yapılacak ekonomik reformlara ilişkin görüşlerin haricinde, ASİ Süreci'nin güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması için Topluluk üyesi devletlerin, dış politikanın yanı sıra güvenliğin ekonomik ve siyasi boyutlarına ilişkin konularda da ortak eylem ve tutumlarını rehber olarak kabul etmeleri de istenmiştir.

Daha sonraki yıllar içinde yaşananların ışığında bakıldığında, herhangi bir antlaşmayı içermemesinden dolayı, Avrupa Toplulukları'nı yeniden harekete geçirmeyi sağlayacak genel çabanın ötesine geçemeyen bir gelişme olarak değerlendirebileceğimiz bu zirvenin ardından, Avrupa kamuoyunun önüne çok sayıda girişim ve reform önerisi getirilmiştir. Bunlardan en dikkat çekenini hiç şüphesiz, İtalyan Parlamenter Altiero Spinelli'nin hazırladığı Avrupa Parlamentosu tarafından 14 Şubat 1984 tarihinde kabul edilen "Avrupa Birliği'nin Kuruluşuna İlişkin Antlaşma Taslağı" olmuştur. Ekonomik entegrasyon çerçevesinde gösterilen başarının siyasi entegrasyonda da gösterilerek uluslararası alanda Avrupa'nın hak ettiği siyasi konumun elde edilmesinin hedef olarak belirtildiği bu taslakta ayrıca (bu hedefe yönelik olarak) ekonomik ve parasal politikalar ile refah ve sağlık konularını da kapsayan sosyal politikalar gibi alanlarda ve dış politika (güvenlik, barış, silahsızlanma) konusunda kurulacak olan birliğe yeni yetkiler devredilmesi öngörülmektedir.

Güvenlik konuları da dahil olmak üzere Avrupa'da yeni bir siyasal birlik oluşumunu hedefleyen 87 maddelik bu antlaşma taslağı, Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmasına rağmen Avrupa Toplulukları üyesi devletlerce, egemenlik yetkilerinin devrini de kapsayan federatif öğeler taşımasından dolayı desteklenmediği için hayata geçirilememiştir.

Ancak, bir Avrupa Birliği kurulması yönündeki çalışmalar devam etmiş ve Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları 25-26 Haziran 1984 tarihinde yapılan Fontainebleau Zirvesi'nde, Avrupa bütünleşmesine doğru ilerlemek için sıkı bir işbirliğine gidilebilecek alanların tespiti üzerinde çalışmalar yapacak iki komitenin kurulması kararını almışlardır. Bu gelişme neticesinde kurulan komitelerden ilki İrlandalı senatör James Dooge başkanlığında devlet veya hükümet başkanlarının özel temsilcilerinden oluşturulmuştur. Dooge Komitesi olarak da adlandırılan bu komitenin görevi ise hem Topluluklar hem de ASİ alanlarında üye devletler arasında işbirliğini geliştirecek önerilerde bulunmak ve bu bağlamda gerekli kurumsal reformların belirlenmesi ve özellikle de kurucu antlaşmalarının revize edilmesi gereken noktalarının tespiti ile iç pazarı tamamlayıcı yönde çalışmalar yapmaktır.

İkinci Komite ise, Pietro Adonnino başkanlığında devlet veya hükümet başkanlarının özel temsilcilerinden oluşacak şekilde kurulmuştur. 7 Kasım 1984 tarihinde görevine başlayan ve "Adonnino Komitesi" olarak da adlandırılan bu Komitenin görevi; eğitim, sağlık, hukuk, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizmle mücadele gibi alanlarda ortak çabaların kapsamını görüşmek ve hem Avrupa Toplulukları üyesi devletleri hem de bu devletlerin vatandaşlarını bir Avrupa Birliği'ne doğru ilerletmek için gerekli alanları belirlemektir.

Bu iki komitenin vardığı sonuçlar, 1985 yılının Haziran ayında yapılan Milano Zirvesi'nde bir araya gelen Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin liderlerinin, iç sınırların bulunmadığı bir ekonomik alan oluşturularak AB'ye giden yolun ortaya konulması, güvenlik ve savunma konularının da kapsama alınarak ASİ'nin güçlendirilmesi ile Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin

genişletilerek karar alma sürecinin geliştirilmesi konularında yaptıkları görüşmelerin zeminini hazırlamıştır. Ancak bu Zirve’de de mevcut Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları’nın yenilenerek kurumsal bir reformun yapılması konusunda somut bir sonuç alınamamıştır. Fakat, her ne kadar Milano Zirvesi’nde yukarıda belirttiğimiz yönde somut bir gelişme sağlanamamış olsa da 1983 Stuttgart Zirvesi sonrasında başlatılan süreci, başarısız ve etkisiz kabul etmemek gerekmektedir.⁹²

Dooge Komitesi tarafında diğer çalışmalara ilave olarak, AT ülkelerinin dış politikada izleyecekleri tutum hakkında bugüne kadar kaydedilen gelişmeleri kodifiye eden Siyasi İşbirliği Antlaşması adıyla bir metin oluşturmuştur. İngiltere’nin muhalefeti üzerine yeni bir çalışma başlatılmış, Almanya ve Fransa’nın da desteğini alan bu çalışma “Avrupa Birliği Antlaşması” adını almıştır. Metinde siyasi işbirliğine ilişkin hükümler daha sonra Tek Avrupa Senedi hukuksal kimlik kazanmıştır.⁹³

2.14 Tek Avrupa Senedi⁹⁴

Roma Antlaşması’nda ilk önemli revizyon olarak kabul edilen Tek Avrupa Senedi (TAS), 1986 yılında imzalanmış ve 1987’de yürürlüğe girmiştir. 1980’lerin başında durgunluk yaşayan AT bütünleşme süreci, TAS ile birlikte yeni bir dinamizm kazanmıştır. Bu senet ile birlikte AT içinde çoğunluk oyuna geçiş kabul edilmiş; Avrupa Parlamentosu’nun karar sürecine katılımını öngören ortak karar yöntemi benimsenmiş; tek pazarın (iç pazarın) tamamlanması takvime bağlanmıştır.

⁹² Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 101-104.

⁹³ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme, 69.

⁹⁴ Tek Avrupa Senedi’nin tam metni için bkz: < <http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre509.html> >

TAS'ın getirdiği en önemli yeniliklerden birisi de ASİ 'nin kurucu antlaşma metinlerine girmesidir. 1970'lerin başından itibaren kademeli bir şekilde gelişim kaydeden ASİ 'nin *de facto* uygulamaları, TAS ile ilk kez hukuksal varlık kazanmıştır. Antlaşma, ASİ'nin o güne kadar ortaya koyduğu uygulamaları hukuk çerçevesi içine almıştır. Bir başka ifade ile ASİ'nin AT karar mekanizmasının dışındaki konumu TAS ile değişmemiş, hükümetlerarası yapıya dayanan mekanizma ilk kez yazılı metinlere girmiştir. TAS metninde, “üye ülkeler” yerine “yüksek akit taraflar” terimi kullanılmış, uluslar üstü yapı ile ilinti kurulabilecek ifadelerden kaçınılmıştır.⁹⁵

2.14.1 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Amacı

TAS'ın 33. maddesinin 1. paragrafı itibarıyla taraf devletler, ASİ'nin amaçlarını genel ve soyut olarak şu şekilde tanımlamaktadırlar. “ Avrupa Toplulukları üyesi olan Yüksek Akit Taraflar birlikte bir Avrupa Dış Politikası hazırlamaya ve gerçekleştirmeye çaba sarf edeceklerdir”. Avrupa Toplulukları üyesi devletlere yükümlülükler getiren bu düzenlemenin bir diğer özelliği ise “Avrupa Dış Politikası” kavramının ilk kez resmi olarak kullanılmış olmasıdır. Başka bir deyişle bu kavram hukuki bir metinde bağlayıcı olarak ilk defa yer almıştır.⁹⁶

⁹⁵ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 70.

⁹⁶ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 108.

2.14.2 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği Sürecinde Üye Devletlerin Yükümlülükleri

TAS'ta devletler (Yüksek Akit Taraflar) dış politika konularında kesin tutumlarını kararlaştırmadan önce birbirleriyle danışmalarda bulunma, ortak eylemlerini imkan dahilinde artırmak için ortak ilkeler ve hedeflerini tespit etme ve aşamalı olarak gelişimini sağlama, uluslararası ilişkilerde ya da uluslararası örgütlerdeki faaliyetlerinde “ koharenz “ gücüne zarar verebilecek her türlü eylemden ve davranıştan kaçınma, katıldıkları uluslararası kurumlar ve konferanslar sırasında bu başlık altında düzenlenen konularda ortak tutumlar benimsemeye çalışma, Yüksek Akit Tarafların tümünün katılmadığı uluslararası kurum ve konferanslar sırasında katılan diğerleri, ASİ çerçevesinde kararlaştırılan ortak görüşleri tamamen dikkate alma, kendileri için gerekli gördükleri zamanlarda devletlerle ve bölgesel gruplarla politik diyaloglar düzenleme ve Komisyon ile karşılıklı bilgi alış verişinde bulunarak üçüncü devletler ve uluslararası örgütlerdeki akredite temsilcileri arasında işbirliğini artırma yükümlülüklerini kabul etmişlerdir.⁹⁷

2.14.3 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği Süreci'nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi

2.14.3.1 Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Organları

TAS'ın 30. maddesinin 10. paragrafına göre üye devletleri girişim koordinasyon ve ASİ ile ilgili faaliyetler çerçevesinde temsil eden bir ASİ

⁹⁷ The Single European Act, Title III, Article 30, (Luxemburg, 17 February 1986), 20-21.

< http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf >

başkanlığı, ASİ'yi harekete geçirmek, bu Birliğin sürekliliğini sağlamak ve bakanların müzakerelerini hazırlamak amacıyla Siyasi Direktörler Komitesi, TAS'a taraf olan 12 üye devletin dışişleri bakanlıklarında ASİ ile ilgili ilişkileri yürüten görevlilerden oluşan Avrupa Muhabirler Grubu, Siyasi Komite'ye yardımcı olmak için çeşitli çalışma grupları ve idari işleri yürütmekle görevli bir Sekreteryaya kurulmuştur.⁹⁸

2.14.3.2 Avrupa Siyasi İşbirliği Sürecinde yetkili Olan Avrupa Topluluğu Organları

TAS, ASİ'nin kurumsal yapısı ve karar alma sürecini de değiştirmemiştir. Avrupa Konseyi yine temel karar organı olarak kalmış, üye ülkelerin dış politikaları arasında koordinasyon sağlamayı amaçlayan Bakanlar Konseyi ile Siyasi Komite (PoCo) ve Temas Grubu, yapının diğer unsurları olarak yerlerini muhafaza etmişlerdir. Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Sekreteryaya dışında TAS ile önemli bir kazanımı olmamıştır. Komisyon'un Avrupa Siyasi İşbirliği içerisinde etkinliği, TAS'nin ardından artmış, ekonomik kararların siyasi yansıması nedeniyle Komisyon, Avrupa Siyasi İşbirliği mekanizmasında görünmeyen el konumuna gelmiştir.

TAS'nin 30.3 (a) maddesi, Bakanlar Konseyi ve Komisyonun yılda en az dört kez, Avrupa Siyasi İşbirliği mekanizması çerçevesinde bir araya gelmesini; 30.3 (b) maddesi, Komisyon'un Siyasi İşbirliği müzakerelerine tam katılımını düzenlemiştir. Senedin 30.4 maddesinde ise Bakanlar Konseyi'nin Avrupa Siyasi İşbirliği çalışmaları hakkında Parlamente'ye bilgi vermesi karara bağlanmıştır. İki kurum arasındaki yakın işbirliği nedeniyle, Avrupa

⁹⁸ The Single European Act, Title III, Article 30, (Luxemburg, 17 February 1986), 21.
< http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf >

Parlamentosu görüşünün siyasi konularda da dikkate alınmasının önem taşıdığı ifade edilmiştir.⁹⁹

2.14.4 Tek Avrupa Senedi İtibarıyla Avrupa Siyasi İşbirliği Çerçevesindeki Avrupa Güvenliği'ne İlişkin Konular

Gerek 1983 yılında yapılan Stuttgart Zirvesi sırasında gerekse 1986 yılı içinde ATS'nin oluşturulması sürecindeki görüşmelerde, en büyük tartışmaların güvenlik konusu üzerinde yapılmasından dolayı, taraf devletlerce bu konuyu düzenleyen ATS'nin 30.maddesinin 6.paragrafına son derece önemli hükümler konulmuştur. Bu paragrafta şu hususlara yer verilmektedir :

1. Yüksek Akit Taraflar, Avrupa güvenliği ile ilgili konularda daha sıkı bir işbirliğinin, dış politika alanında bir Avrupa Kimliği'nin gelişmesine önemli katkıda bulunacağı görüşündedirler. Taraflar ayrıca, güvenliğin siyasi ve ekonomik yönleri hakkındaki tutumlarını daha fazla koordine etmeye hazırdırlar.
2. Yüksek Akit Taraflar, güvenlikleri için gerekli sanayi ve teknolojik koşulları korumaya kararlıdırlar. Bu amaçla, ulusal düzeyde olduğu gibi belirtilen durumlar için de yetkili kurumlar ve organlarda çalışacaklardır.
3. Bu başlık altındaki düzenlemeler, kimi Yüksek Akit Taraflar'ın BAB ve Atlantik İttifakı ile olan güvenlik alanındaki mevcut sıkı işbirliklerine engel değildir.

⁹⁹ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 70-71.

Aktardığımız bu düzenlemelerde de açık bir şekilde belirtildiği gibi, TAS'a taraf olan birçok devletin üyesi olduğu askeri ittifaklar, Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasında güvenlik alanındaki işbirliğinin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu ittifaklar TAS itibarıyla da tanınmaktadırlar. ASİ çerçevesinde, TAS'ın 30. maddesinin 6. paragrafının a. ve b. bendlerinde ortaya konulan güvenliğe ilişkin siyasi, iktisadi ve teknolojik unsurlar, etkileri orta ve uzun vadede görülebilecek politikalar olarak kalmışlardır. Diğer bir ifade ile vurgularsak, üye devletler ulusal egemenliklerinden büyük ölçüde feragatte bulunarak ASİ süreci içinde bir askeri güvenlik ittifakı kurmaya, TAS açısından da yanaşmamışlar ve ulusal güvenliklerini üyesi oldukları mevcut uluslararası askeri örgütler çerçevesinde sağlamaya devam etmişlerdir.¹⁰⁰

2.14.5 Avrupa Siyasi İşbirliği'nin Değerlendirmesi

Maastricht Antlaşması öncesinde Avrupa Toplulukları'nın dış dünya ile ilişkileri, ASİ ile sınırlı kalmamıştır. Dış dünya ile ilişkiler, kurucu antlaşmaların öngördüğü çerçevede Topluluklar düzeyinde de devam etmiştir. 1951 tarihli Paris Antlaşması'nda ve 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda ortak dış politika ve güvenlik politikasına ilişkin hüküm yer almamıştır. Ancak, bu durum, AB'nin dış dünya ile ilişki kurmadığı anlamına gelmemektedir.

Gerçekte, AT'nin kurucuları işbirliği yapılacak alanları belirlerken, dış politikayı bunlar arasında saymamışlardır. Öte yandan Avrupa Savunma Topluluğu projesinin reddedilmesi ve hemen ardından NATO'nun kurulması, bu alandaki çabaların resmi düzeyde ortaya çıkmasına engel olmuştur. Ancak Avrupa Toplulukları'nın kuruluşundan itibaren dış dünya ile ilişkileri, ortak ticaret politikası ve Kurucu Antlaşmalarda öngörülen diğer alanlarda devam etmiştir.

¹⁰⁰ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 117-118.

1970 yılında ortaya çıkan ve sonraki yıllarda gelişimini sürdüren ASİ, AT'nin dış dünya ile Topluluklar düzeyindeki ilişkilerini bütünleyen bir görünüm ortaya koymuştur. Başlangıçta ekonomik alanda kaydedilen gelişmelerin dış politika alanında işbirliğine ivme kazandıracağı öngörülmüş olmasına karşılık, AT ülkelerinin dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen olaylar karşısındaki tutumu yeknesak olmamıştır.¹⁰¹

Kurulduğu günden itibaren başta, 1973 Kopenhag Raporu, 1981 Londra Raporu, 1983 Stuttgart Bildirgesi ve 1987 TAS olmak üzere, Avrupa'da siyasi işbirliğini sağlamaya yönelik birçok girişimden etkilenecek gelişen ASİ, Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin dış politikaları arasında bir konsensus oluşturma amacı çerçevesinde, Toplulukların uluslararası sistem ile olan ilişkilerini tamamlayan bir mekanizma olmuştur. Genel olarak bakıldığında 1970'li yıllar, ASİ'nin kurumsal düzeyde gelişimini tamamladığı bir hazırlık dönemi olarak geçilirken, bu dönem içinde Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin işbirliği içinde hareket ettikleri uluslararası olaylar sınırlı kalmıştır. Bu dönem içinde üye devletlerin, ASİ mekanizması çerçevesinde kolektif olarak hareket ettikleri olayların başlıkları şöyledir : Üye Devletlerin Dışişleri Bakanları arasında teleks bağlantısının kurulması, çeşitli alanlarda çalışma gruplarının oluşturulması, 1974 yılında Kıbrıs'ta Nikos Sampson tarafından yapılan darbenin kınanması, AGİK hazırlıkları kapsamında 1972-1974 yılları arasında yapılan çalışmalar, Helsinki Nihai Senedi'nin Avrupa Toplulukları adına dönemin İtalya Başbakanı olan Aldo Moro tarafından imzalanması.

1980 yılında Arap-İsrail çatışmasına ilişkin olarak Avrupa Toplulukları üyesi devletler tarafından yayımlanan Venedik Bildirgesi ise ASİ süreci içinde en çok ses getiren eylem olmuştur. Bu Bildirgenin ardından Topluluklar ötesi devletlerin, ASİ süreci çerçevesinde daha kolektif hareket ettikleri ileri sürülebilir. Zira, AT, 1987 yılında İsrail ile ticaret anlaşması yapmayı – bu devletin Filistin menşeli tarım ürünlerine uyguladığı politikalar nedeniyle - reddetmiş 1989 yılında ise dönemin Çin Hükümeti'nin Tiananmen

¹⁰¹ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 72-73.

Meydanı'nda gerçekleştirdiği kıyım nedeniyle bu devletle yaptığı bütün yardım programlarını dondurmuştur.

1987 yılında yürürlüğe giren TAS, ayrıntılı olarak belirttiğimiz gibi ASİ mekanizmasının eksik olan hukuksal zeminini oluşturarak, Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasındaki siyasi işbirliğine olumlu bir katkıda bulunmuştur. Ancak, TAS'ın yürürlüğe girmesinin ardından uluslararası sistemde yaşanan Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu Bloğu'nda yaşanan reformların ardından Varşova Paktı'nın lağvedilmesi ve SSCB'nin dağılması gibi önemli politik gelişmeler karşısında, Avrupa Toplulukları'nın ve üye devletlerin sergilediği dış politikaların koordineli olmaması / olamaması sonucunda, ASİ mekanizmasının mevcut durumu ve etkinliği sorgulanmaya başlamıştır.

Çok hızlı bir şekilde değişen uluslararası konjonktürde ASİ'nin başarılı olamamasının ardında yatan sebep, bu mekanizmanın iç yapısından kaynaklanmaktadır. Zira, Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin özellikle kendi güvenlik ve savunmalarıyla ilgili dış politika konularında egemenlik yetkilerinden feragat etmek istememeleri sonucunda, uluslar üstü bağlamda ve ASİ kapsamında bağlayıcı kararlar alınmadığı ve zorlayıcı yetkilere sahip olunmadığının da unutulmaması gereklidir.¹⁰²

¹⁰² Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 118-120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ORTAK DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK POLİTİKASI İLE GÜVENLİK VE SAVUNMA ALANINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

3.1 Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Algılamaları ve Avrupa Güvenliği'ni Etkileyen Faktörler

Zbigniew Brzezinski'ye göre Soğuk Savaş'ı ortadan kaldıran Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır ve ABD bu dağılmadan sonra tek “süper güç” olarak sivrilmıştır.¹⁰³ Soğuk Savaş dönemi iki süper güç ve onların etrafında kümelenmiş devletler sisteminden ve iki kutbun birbirine olan güvensizliğinden/düşmanlığından beslenirken, yeni dönemde dünya bambaşka bir hal almış ve güvenlik sorunları da değişmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dondurulmuş veya beklemede olan sorunlar yeniden alevlenmiş, yeni bağımsız devletler ortaya çıkmış ve güvenlik sorunları çeşitlenmiştir. Ayrıca bölgesel devletlerin uluslararası politikayı etkileme güçleri artmış, çeşitlenen tehdit unsurları birbirine bağımlı hale gelmiş, saldırgan ve etnik milliyetçilik artmış, Kuzey/Güney'e ek olarak Avrupa'nın Batısı ile Doğusu arasında açıkça beliren ekonomik uçurum, kitlesel göç ve sığınma tehdidi de yükselişe geçmiştir.

¹⁰³ Zbigniew BRZEZINSKI : “The Cold War and Its Aftermath”, Foreign Affairs, (Güz, 1992), 42.

Bölgeselleşme ve bölgesel entegrasyonlar kurma çabaları da Soğuk Savaş sonrası dönem için söylenebilecek olgulardır.¹⁰⁴

Sovyetler Birliği'nin ve bu ülkenin önderliğini yaptığı Varşova Pakti'nin dağılmasıyla birlikte, 1990'ların başından itibaren, zamanın ABD Başkanı George Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırdığı bir döneme girildi. Aslında Bush'un adlandırması kendi orijinal buluşu değildi. 20. yüzyıl boyunca iki kez daha Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın ardından ABD Başkanları ortaya çıkan yeni uluslararası ortamı "yeni dünya düzeni" olarak adlandırmışlardı. Orijinallik kaygıları bir yana Bush'un adlandırması kendi içinde doğruluk payı içeriyordu. Çünkü, 45 yıllık Soğuk Savaş deneyiminden sonra tüm dünya alışık olmadığı bir siyasal atmosfere giriyor, ABD de tek "süper güç" olarak kalmanın getirdiği kendine güven artışını ve şaşkınlığı birlikte yaşayarak, yeni dönem için stratejiler belirlemeye çalışıyordu. Sovyetler Birliği'nin henüz resmen ortadan kalkmadığı Ağustos 1990-Nisan 1991 döneminde yaşanan, Soğuk Savaş'ın sonuncu ya da Yeni Dünya Düzeni'nin ilk ciddi bunalımı olan Körfez Savaşı'nın hemen ardından, Ağustos 1991'de hazırlanan "ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde, ABD'nin güven artışının ve şaşkınlığının izlerini birlikte görmek mümkündür.¹⁰⁵

"İki kuşaktır dünyayı bölen zorlu mücadele sona ermiştir. Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet hakimiyetinin ortadan kalkması, Soğuk Savaş'ın bittiği, en önemli sorunun çözüldüğü anlamına gelmektedir. Bundan sadece 3 yıl önce hayal bile edemeyeceğimiz yeni bir döneme girdik. Bu yeni dönem büyük umutlar ve belirsizlikler içermektedir." cümleleriyle başlayan yeni stratejide Soğuk Savaş sonrası belirsizlik şöyle ifade edilmekteydi:

¹⁰⁴ Soğuk Savaş ve bu dönem olaylarıyla ilgili geniş bilgi için bkz: < http://tr.wikipedia.org/wiki/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F >, Ferhat TELLİ: İdeolojilerin Dünya Savaşı / Soğuk Savaş, YGS Yayınları, (İstanbul, 1998)., Bradley LIGHTBODY: The Cold War, (Routledge Publishing, 1999), Robert COWLEY(Ed): The Cold War: A Military History, (Paperback, November 7, 2006).

¹⁰⁵ National Strategy of the United States, August, 1991, [http:// www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm](http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm) , (25 Haziran 2001).

“Yeni dönem için güvenlik stratejilerini biçimlendirmek, bugün varlığını sürdüren olağanüstü eğilimlerin tahlil edilmesini gerektirmektedir. Neyin değiştiğini ve neyin değişmediğini açıkça görmeliyiz. Tarihin önümüze serdiği fırsatları ciddi biçimde değerlendirmeli ve devam eden tehlikeleri de göz ardı etmemeliyiz.”

1991 Stratejisi’nde askeri alanda gerçekleştirilecek bir değişim konusunda temkinli adımlar atılmasının gerekliliği de vurgulanmaktaydı. Tek ve somut bir düşman yerine, çeşitlenen ve biçim değiştiren tehdit unsurlarıyla mücadele için Amerikan ordusunun ve NATO’nun yeniden yapılanmasının önemine dikkat çekilirken, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla konvansiyonel alanda silahsızlanmaya gidilirken, yeni “düşmanların” Amerikan çıkarlarına zarar verebileceğinin altı çizilmekteydi.¹⁰⁶

Sovyetler’in çöküşü ve Varşova Paktı’nın dağılması özellikle Avrupa güvenliği konusunda önemli değişikliklerin kısa sürede oluşmasına neden oldu. Bunlar arasında Almanya’nın birleşmesi, Doğu Avrupa’da daha önceleri Sovyet uydusu olan devletlerin Barış İçin Ortaklık Programı altında Batı’ya entegre edilmesi, eski Sovyet cumhuriyetlerinde yeni devletler kurulması NATO’nun genişlemesi ve stratejisini değiştirmesi, Avrupa Birliği’nin hayata geçirilmesi ve AB üyeliğinin pek çok ülke için ideal teşkil etmesi sayılabilir. 1990’lı yıllara damgasını vuran diğer önemli gelişmeler ise teknolojik alanda yaşandı. Cep telefonları ve internet ile birlikte iletişim alanında yaşanan gelişmeler küreselleşme ve güvenlik alanına önemli etkiler yaptı. Genel güvenliğin artması, sınırların ortadan kalkması, çok uluslu teşkilleri ve ticaretin artmasıyla birlikte “küreselleşme” 21. yüzyılın en önemli olgusu olarak belirdi.

Ancak, Soğuk Savaş sonrası yaşanan olumlu güvenlik ortamı kısa sürdü. Irak ve Yugoslavya gibi ülkelerde bölgesel hegemonik heveslerin, etnik ve milliyetçi akımların ortaya çıkışı ile tekrar global etkileri olan güvenlik problemlerine dönüldü. Nükleer silahların yayılması tehdidi ve uluslararası

¹⁰⁶ Çağrı ERHAN : a.g.m., 63-64.

terörizm gibi tehditler genel güvenlik problemleri arasında önemli bir yer işgal etmeye başladı.¹⁰⁷

Bu dönemde, Avrupa Güvenliği ve Savunması'yla ilgili iki önemli tespit yapmak kaçınılmaz olmuştur. Birincisi iki kutuplu dönemde yapılan güvenlik ve savunma ile ilgili plan ve projeler dolayısıyla silahlanma, askeri güç ve strateji değişmek zorunda kaldı. İkincisi ise Doğu Bloğu kendiliğinden çöktüğü için yeni bir düşman cephe yaratılmadı. Komünist bloğu hür dünya ülkeleri askeri, politik veya ekonomik yöntemlerle yıkmış olsaydı bu durum gerek Doğu Bloğu Ülkeleri'nde gerekse Batı Bloğu Ülkeleri'nde bulunan komünist parti ve örgütlenmeler tarafından hoş karşılanmayacaktı ve Batılı ülkeler düşman ilan edileceklerdi. Ayrıca komünizm rejimini yeniden inşa için bir mücadeleye gireceklerdi, oysa ki komünizm iflas ettiği için böyle bir durum ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla Avrupa barışını ve güvenliğini sağlamak kolaylaşmıştır. Ancak bu kez de eski Doğu Bloğu ülkelerinde komünizm döneminde dondurulmuş ve bastırılmış ülke içi etnik sorunlar, ülkelerin bağımsızlaştırılmasından sonra genelleşme riski taşıyan etnik çatışmalar haline dönüşmüşlerdir.

Avrupa güvenliğini tehdit eden bir başka sorun da nükleer kazalardır. Nükleer kazaların Çernobil'den sonra ne kadar tehlikeli olduğu ortaya çıkmıştır. Eski Sovyet yapımı nükleer santraller eski Doğu Bloğu ülkelerinde ve özellikle Ermenistan ve Bulgaristan gibi ülkelerde büyük riskler taşımaktadır. Buna ilave olarak nükleer silahlara sahip birçok Avrupa ülkesi vardır. Fransa, İngiltere, Rusya Federasyonu gibi bu ülkelerin de nükleer kaza yapma riski vardır. İran, Suriye gibi Avrupa'ya komşu ve Avrupa'ya dostça bakmayan rejimler nükleer silah elde etmek istemektedirler. Bu ülkelerin yanı sıra benzeri diğer ülkelerin de kimyasal ve kitle imha silahlarına sahip olma şüpheleri vardır. ABD, Nisan 2003'te Irak'a yaptığı müdahalesini Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu düşüncesiyle meşrulaştırmıştır.

¹⁰⁷ Sait YILMAZ : 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, Alfa Yayınları, (İstanbul, Haziran, 2006), 18.

Ruslar Soğuk Savaş döneminde hiçbir ülkeye nükleer silah teknolojisi vermemekle övünmektedirler, fakat aynı itinayı günümüzde de gösterebilecekler midir? Rusya Federasyonu'nun İran, Irak (ABD müdahalesi öncesi) ve Suriye gibi Batı dostu olmayan ve bölgelerinde de komşularıyla sorunlu olan, ayrıca bölgesel ve uluslararası terörizmi destekleyen bu ülkelerle nükleer enerji projeleri anlaşmaları yaptığı bilinmektedir. Bu anlaşmalar ve nükleer enerji santrallerinin ileride nükleer silahlanma için kullanılmayacağını hiç kimse garanti edemez. Bu da Avrupa güvenliği için son derece tehlikeli bir durumdur. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan güvenlik ve savunma strateji ve politikaları Doğu Bloğu'nun yıkılmasıyla geçerliliğini yitirmiştir. Uluslararası ilişkilerde radikal değişiklikler olmuştur. Avrupa, güvenliğini ve savunmasını yeniden planlamak zorundadır. Ancak bu planlama bu kez sadece Batı Avrupa'yı değil tüm Avrupa'yı kapsamak zorundadır. Bütün Avrupa ülkelerini içine alarak Avrupa Birleşik Devletleri'ne dönüşmek planları yapan Avrupa Birliği, kıtanın güvenliğini sağlamak için daha aktif rol üstlenmek istemektedir ve bu nedenle de Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nı geliştirmiştir. NATO, tarihi güvenlik misyonunu devam ettirmektedir ancak NATO'nun yeni bir görev tarifi yapması istenmektedir. Rusya Federasyonu'nun yeni Avrupa güvenliğinde veya güvensizliğinde rolü ne olacaktır? ABD iki bloklu dünyada Batı Avrupa'nın güvenliğini üstlenmişti şimdi hangi Avrupa'nın güvenliğini üstlenecek? Avrupa'nın üç büyük ülkesi Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Avrupa'nın güvenliğindeki rolü nasıl olacaktır? Kanımızca bu soruların yanıtı Avrupa güvenliği ve savunmasının nasıl oluşacağını bize gösterecektir.¹⁰⁸

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, kuruluş nedenleri, amaçları ve yapıları birbirinden tamamen farklı iki örgüt, -NATO ve Avrupa Birliği- Avrupa'nın güvenliği ve istikrarının sağlanması amacıyla işbirliği yapmak zorunda kalmışlardır. Bu zorunluluk, Avrupa Güvenlik Kavramı'nın, askeri boyutuyla birlikte, ekonomik ve siyasal faktörlerin de gözetilmesini gerektiren

¹⁰⁸ Haydar ÇAKMAK : a.g.e., 221-223.

yeni bir anlam kazanmasından kaynaklanmıştır.¹⁰⁹ Bu duruma kendilerini uydurabilmek için NATO ve AB üyesi ülkeler, Soğuk Savaş sonrasına kendilerini hazırlamak ve oluşmakta olan yeni dünyayı şekillendirebilmek için, iki ayrı doküman üzerinde anlaşmışlardır. Birincisi, Kasım 1991 tarihindeki NATO Stratejik Kavramı ve ikincisi de V. Başlığında Siyasal Birlik ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasını geliştirme amacını taşıyan Maastricht Antlaşması'dır.

Soğuk Savaş sonrası Avrupa Savunma ve Güvenlik Mimarisi'nde temel olarak 3 modelin varlığı söz konusudur. Birinci modeli, NATO aracılığıyla iki kutuplu sistemin Sovyetler Birliği ve müttefiklerinde yaşanan gelişmelerin uydurulması amacını taşımaktadır. İkinci model, Doğu ve Batı arasında ortak normlar, kurallar ve karar verme prosedürleri üzerinde anlaşma temeline dayanmaktadır. Bu yeni yöntem tüm Avrupa ülkelerinin işbirliği yaparak kendi güvenliklerini, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansları (AGİK/T) çerçevesinde sağlamaya yönelik çabaları içermektedir. Bu çabaları BM Güvenlik Konseyi benzeri, "Avrupa Güvenlik Konseyi" kurma girişimleri olarak da değerlendirebiliriz. Üçüncü modelse, mümkün olan her alanda Batı Avrupa temelli bir entegrasyonunu hedeflemekte ve Avrupa ülkelerinin kendi güvenliklerini sağlamak için işbirliği yapmaları gerektiğini öngörmektedir. Birinci ve ikinci model arasında çok sıkı işbirliği ve etkileşim söz konusudur. AGİT, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ikiye ayrılmış bulunan Avrupa ülkelerinin arasındaki bölünmüşlüğe bir son verme ve aralarındaki işbirliğini sağlamayı hedeflemektedir. Üçüncü model ise bu oluşumlardan çok farklı, müstakil ve entegrasyonu hedefleyen bir gelişim sergilemektedir.¹¹⁰

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber NATO'nun geleceği sorgulanmaya başlanmıştır. Bir görüşe göre Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla beraber NATO da varoluş sebebini yitirmişti, dolayısıyla da artık

¹⁰⁹ Esra ÇAYHAN, Nurşin Ateşoğlu GÜNEY : Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye, (İstanbul, Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı Ortak Yayını, 1996), 14.

¹¹⁰ Muharrem GÜRKAYNAK : Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, (Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2004), 122-123.

devam etmesine gerek yoktu. Diğer bir görüşe göre ise Sovyetler Birliği'nin dağılması demek, dünya barışını tehdit eden tüm etkenlerin ortadan kalkması demek değildi. Yeni Dünya Düzeni'nin Soğuk Savaş döneminden alınmış akıyla çıkmış, hedeflerine birer birer ulaşmış, güvenilir bir uluslararası örgütün varlığına ihtiyacı vardı. Asıl soru ise, bu NATO muydu, yoksa daha farklı bir oluşum mu olmalıydı? Burada asıl konu 1990 sonrası Avrupa güvenliğini sağlamak için NATO'dan daha sağlıklı ve güvenilir bir örgütün olup olmadığıydı. Cevap çok basitti. Bu role aday organizasyonlardan hiçbiri NATO'nun uğraştığı sorunlarla uğraşacak kapasitede değildi. Ne AGİT ne de BM, NATO'nun rolünü üstlenebilecek kapasitede idi. AB ve BAB diğer seçeneklerdi ama onlar da transatlantik boyuttan yoksunlardı. Açıkça görüldüğü üzere, NATO askeri kapasitesi ile Avrupa'da güvenlik ve istikrarı sağlarken, aynı zamanda Avrupa ve ABD arasında siyasi bir bağ olan, vazgeçilmez bir unsurdu.

NATO sadece Avrupa'nın güvenliğini sağlayan bir örgüt değil, aynı zamanda üye ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve askeri bağları güçlendirme konusunda bir araç olmuştu. Bu sebeple de askeri tehdit ortadan kalkmış olsa bile NATO bu yönleriyle uluslararası arenada yine önemli bir rol üstlenebilecekti. Zira, askeri tehdit tam anlamıyla ortadan kalkmış da sayılmazdı. Sovyetler Birliği dağılmıştı Rusya'daki durum istikrarlı sayılmazdı. Ayrıca, Sovyet tehdidi bitmiş olsa da, etnik çatışmalar ve bu çatışmalardan kaçan insanlar, mülteciler, sınır problemleri, kitle imha silahlarının denetimi gibi konular hala dünya barışının önündeki engellerdi, bunun en büyük örneği Bosna ve Kosova'da (daha sonra Makedonya'da) yaşanan insanlık dramıydı ve bu olaylar NATO'nun işinin henüz bitmemiş olduğunu gösterdi. Emsalsiz caydırıcılığıyla NATO, başka bir güvenlik örgütü tarafından yeri doldurulamayacak bir kurumdu.

NATO'nun geleceği konusunda tüm seçenekler değerlendirildiğinde şu durum ortaya çıkmıştı; Amerika'nın içinde olmadığı bir güvenlik yapılanması günün şartlarında mantıklı ve etkili bir çözüm olamazdı. Bu yüzden ABD'yi

hariç tutan AB ve BAB gibi örgütlerin NATO'nun yerini alma fikri benimsenmedi. Ancak NATO da kendi içerisinde bir yeniden yapılanmaya gitmeden yeni çağın güvenlik gereklerine karşılık verebilecek durumda değildi. İşte bu sebeple NATO bünyesine yeni üyeler katarak genişleme ve barışı koruma gibi yeni misyonlar üstlenerek Avrupa'da güvenliği ve istikrarı sağlama yoluna gitmiştir. Bu plan doğrultusunda NATO eski Varşova Paktı Ülkeleri'ne kapısının açık olduğunu belirtmiş ve “ Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi” ve “Barış İçin Ortaklık” gibi projelerle bu durumu somut hale getirmiştir. Bunun neticesinde de 1991 yılında değişen ortama uygun olarak bir “Stratejik Kavram” geliştirmiştir.¹¹¹

3.2 NATO'daki Değişim ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği

NATO'nun ana amacı; Birleşmiş Milletler Yasası prensiplerine uygun olarak, siyasi ve askeri yollarla tüm üyelerin güvenlik ve özgürlüğünü korumak olarak ortaya çıkmıştır. İttifak, başlangıcından beri Avrupa'da adil ve kalıcı bir barışın kurulması için çalışmıştır. Ayrıca, Kuzey Amerika'nın güvenliğini ayrılmaz bir biçimde Avrupa'nın güvenliğine bağlayan Atlantik-ötesi bağlantıyı da içermektedir.¹¹²

1990'lı yıllarda Avrupa'da oluşan yeni askeri ve siyasi stratejik ortamın temel özellikleri belirginleşmiş ve bu özellikler karşılıklı güven, diyalog ortamı, şeffaflık, demokratikleşme, ekonomik ve siyasi işbirliğinin geliştirilmesi olarak karşımıza çıkmıştır. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bu karakteristik gelişmeler; Soğuk Savaş koşullarının bir gereği olarak ortaya çıkan, NATO'nun “yeniden yapılanması”nı gündeme getirmiştir. Güvenlik ortamındaki değişimin NATO üzerinde büyük etkileri olmuştur. NATO, bir yandan üye ülkelerin güvenliğini

¹¹¹ Koray ERDOĞAN : “Değişen NATO Mu Stratejileri Mİ?” , <http://us.geocities.com/begunay/Z7.htm?20064>, 8-10.

¹¹² NATO El Kitabı, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, (Brüksel, 1995), 17.

garanti etmek görevini sürdürürken, öte yandan kendisini yeni koşullara uyarlama çabası içine girmiştir. Böylece NATO, Avrupa'da adil ve kalıcı bir barış tesis etme yönündeki politik hedefini gerçekleştirme doğrultusunda kararlılık göstermiştir. NATO'nun başlattığı bu yeni süreci anlayabilmek için 1990'dan itibaren NATO'nun politik ve askeri yapısındaki dönüşümü doğrudan etkileyen gelişmelerin değerlendirilmesi gerekmektedir. NATO 1990'dan sonra alan dışı yeni görevler üstlenmiştir. Avrupa'da ortak demokratik değerlere, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayanan bir istikrar ortamı geliştirme yönündeki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.¹¹³

3.2.1 Londra Deklarasyonu¹¹⁴

Temmuz 1990 tarihinde NATO üyesi ülkeler arasında Londra'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Bloğu ülkelerinde yaşanan gelişmelerden sonra, “ bu ülkelerin artık kendilerine rakip olamayacağı “ düşüncesiyle, NATO'nun “Esnek Karşılık” doktrininin yerine yeni bir strateji konulması düşüncesi ortaya atılmıştır. Esnek Karşılığın temel özelliğini değiştirmeden, -gerektiğinde nükleer silah kullanma da dahil her türlü önlemi alma konusunda hazır tutulmasıyla birlikte- NATO'nun askeri ve siyasi rehberliğini geliştirecek yeni bir düzenlemeye gidilmesi, geçmişteki coğrafi temellere dayanan savunma anlayışından uzaklaşarak, NATO'nun askeri gücünün yeniden yapılanmasını sağlayacak bir çözümün bulunması kararına ulaşılmıştır.¹¹⁵ Deklarasyon ile karşılaştırılan eylem programının 5 temel unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar;

¹¹³ Hasret ÇOMAK : Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye, (İstanbul, TASAM Yayınları, 2005), 15.

¹¹⁴ Deklarasyon'un Tam Metni İçin Bkz : <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm>

¹¹⁵ Muharrem GÜRKAYNAK : a.g.e., 124-125.

1. Eskiden NATO'nun karşısında yer alan Varşova Paktı üyesi ülkeler ile yeni ilişkiler kurulmasını sağlamak,
2. NATO'nun günümüzde tek bir büyük tehlike ile karşı karşıya olmadığını yansıtan ve gelecekte çıkabilecek olan sorun ve krizler ile başa çıkabilmesini sağlayacak yeni bir askeri strateji oluşturmak,
3. AGİK (AGİT)'i güçlendirmek ve işbirliği sağlamak, krizlerle başa çıkmayı ve anlaşmazlıkları barışçı biçimde çözmeyi sağlayacak bir Avrupa Forumu'na dönüştürmek için yeni kurumlarla takviye etmek,
4. Silahlı kuvvetlerin taarruz potansiyelinin, sürpriz bir taarruz ve çapta bir saldırıyı olanaksız kılacak kadar sınırlandırılması amacıyla, silahların denetimi sürecinin AKKA'dan ileriye götürme yükümlülüğü ve buna bağlı olarak bütün AGİK devletlerinin askeri faaliyetlerine ilişkin olarak saydamlığı ve güveni tesis etmek,
5. Eşitler arasında dengeli ve olgun bir Atlantik ötesi ortaklığın kurulması için NATO içinde Avrupa ayağını güçlendirmek ve gerçekleşecek bu oluşumda AGSK'yı teşvik etmektir.

Deklarasyon'da ayrıca NATO'nun geçmişteki bütün başarılarına rağmen Avrupa'da güvenlik, istikrar ve refahın tek bir uluslararası kuruluş tarafından gerçekleştirilemeyeceği vurgulanmakta ve bunun NATO ile kurumsallaşmış bir AGİK tarafından sağlanabileceği belirtilmektedir.

Deklarasyon'dan sonra uluslararası kuruluşlar arasında daha yakın ilişkilerin kurulması ve daha yaratıcı etkileşimin tesis edilmesi mümkün olabilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle NATO arasında diplomatik ilişki kurulmuş; bu ülkelerin istikrarsızlıktan, tehlike ve tehditlerden uzak bir biçimde potansiyellerini geliştirmelerine yardımcı olunmuştur.¹¹⁶

¹¹⁶ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 16-17.

3.2.2 Roma Zirvesi ve Yeni NATO Stratejisi

7-8 Kasım 1991 tarihinde gerçekleştirilen Roma Zirvesinden önce 19 Kasım 1990 tarihinde Paris'te yapılan AGİK (AGİT)¹¹⁷ Zirvesi'nde "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı"¹¹⁸ yayınlanmıştır. Ayrıca NATO ve Varşova Paktı üyesi 22 ülke bu zirvede "Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması"nı imzalamışlar ve saldırgan olmayacaklarına dair de bir açıklama yapmışlardır.¹¹⁹

AGİK bölgesinde Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler hakkındaki Viyana Belgesi de bu zirvede onaylanmıştır. İmzalanan belgeler ve yayımlanan Ortak Bildiri ile düşmanca ilişkiler sona erdirilmiş, BM Şartı ve AGİK Helsinki Nihai Senedi'ne uygun olarak herhangi bir devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına karşı tehdit ve güç kullanmaktan kaçınma bir kez daha kabul edilmiştir. Bu gelişmelerden sonra gerçekleştirilen Roma Zirvesi, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin silahlı kuvvetlerinin açıklığı, saydamlığı ve sivillerin denetimine açılmasına zemin hazırlamış ve yeniden şekillenmesine yardımcı olmuştur. Zirve'de izlenen politika sonucunda BDT, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkiler dinamik sürece girmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini güçlendiren NATO, AGİK'in rolünü artırmayı, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'na uyulmasını sağlamak için teşkilatın daimi ve yetkili kurumlar ile takviye edilmesini tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirmiştir.

Paris Şartı, yeni ve birleşik bir Avrupa'yı ortaya çıkaran girişim olarak değerlendirilebilir. Devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen önemli bir uluslararası belge olarak nitelendirilmektedir. Bu belge savaşı önlemeyi, etkin bir savunma için kuvvet bulundurmayı, silahların denetimini ve Avrupa'da

¹¹⁷ AGİT İle ilgili Türkçe belgeler için bkz: <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/hns1975.html>. Ayrıca AGİT resmi sitesi için bkz: <http://www.osce.org/>

¹¹⁸ Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı'nın Türkçe metni için bkz: <http://www.belgenet.com/arsiv/parissarti.html>

¹¹⁹ NATO El Kitabı : NATO Basın ve Enformasyon Bürosu Yayınları, (Brüksel, 1998), 71.

GGAÖ geliştirmeyi amaçlamaktadır. NATO, AGİK'in kararlarının uygulanması için bu kuruluşun daha fazla araca sahip kılınmasını önermiş ve acil durum mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik belirli girişimleri başlatmıştır. Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'nı ihlal eden devletlere karşı önlem alınması için oybirliğini gerekli kılan kuralın kaldırılmasına ilişkin NATO önerisi özellikle önemlidir. Bu önerinin benimsenmesi ile AGİK kendi ilke ve kararlarını uygulayabilecek etkin bir güvenlik forumuna dönüştürülmüştür.

Roma Zirvesi'nde nükleer planlamayla ilgili olarak karada mevzilenen kısa menzilli nükleer başlıkların tamamen ortadan kaldırılmasına ilişkin işbirliğinin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda AKKA'nın kısa zamanda onaylanarak yürürlüğe girmesinin yaşamsal önemi vurgulanmıştır. Avrupa için iki çok önemli belirleyici ve tarihi süreç ile karşı karşıya kalındığı vurgulanmıştır. Bunlardan biri Avrupa'nın birleşmesine yönelik olarak ortak dış ve güvenlik politikasına sahip bir Avrupa Birliği'nin gerçekleştirilmesidir. Diğeri ise NATO'nun dönüşüm sürecidir. NATO'nun bu iki süreci karşılıklı olarak ilişkilendirme görevini üstlenmesi dile getirilmiştir. Avrupa Birliği'ne Atlantik ötesi bağı yalnızca muhafaza ederek değil, onu güçlendirerek ulaşılabileceği vurgulanmıştır. AB'nin AGSK ile NATO arasındaki saydamlığın ve tamamlayıcılığın sağlanmasına ilişkin ilkeler belirlenmiş ve çok yakın örgütsel ilişkilerin sürdürülmesi benimsenmiştir.¹²⁰ AB'nin AGSK ile NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirmenin bir aracı olarak rolünün artırılması kabul edilmiştir. NATO içinde Avrupa ayağının güçlendirilmesini sağlayacak AGSK'nın hedeflerinin AB üyelerince tespit edilmesi benimsenmiştir.

Londra Deklarasyonu ile çizilen politikalara bağlı kalınması ve köklü değişikliklerin yapılması benimsenmiş, NATO'nun öncelikli olarak "kolektif savunma düzenlemeleri" esasına dayanan uluslararası kuruluş olduğu belirtilmiştir. NATO üyeleri arasında bağlayıcı yükümlülükler ve danışmalar ile birlikte eylem için ortak askeri kaynak vardır. Bu yaklaşım, güvenliğin garanti

¹²⁰ 6-7 Haziran 1991'de Kopenhag'da bir araya gelen NATO Dışişleri Bakanları, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile işbirliği, NATO'nun Yani Avrupa'da çekirdek işlevleri ve AKKA ile ilgili sorunları çözümü başlıklı açıklamaları yayınlanmıştır.

edilmesi yönü ile diğer kuruluşlardan farklıdır. Roma Zirvesi'nde bu özelliğin korunması kararlılığı gösterilmiş, bu bağlamda üyelerin rol ve sorumluluklarının yeniden güncelleştirilmesi benimsenmiştir. NATO'nun kısa vadeli bir savunma örgütü değil, uzun vadeli bir istikrar unsuru olduğu, AGSK'yı oluşturması gerektiği ve bu sürecin ABD ve Kanada ile ilişkilendirilmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır. Bu politika, Kuzey Amerika'nın askeri yükümlülüklerinin önemli ölçüde azaltılmasını öngörmektedir. Kuzey Amerika'nın yükümlülükleri olmazsa Avrupalı ulusların; bütünleşmelerine ve tarihi düşmanlıkları aşmalarına olanak tanıyan güvence unsurundan yoksun kalacakları ve savunma politikalarını yeniden ulusallaştırarak geçmişteki hassas askeri paktlara dönme eğilimine girecekleri kaygısı gündeme getirilmiştir.

NATO üyesi ülkelerin büyüklüklerine ve coğrafi konumlarına bakılmaksızın bütün üyelerin aynı özgürlük, işbirliği ve güvenlikten yararlanabileceği geleceğin "Avrupa-Atlantik" mimarisinin temel güvenlik örgütü olabilmesi için "Yeni NATO Stratejisi"nin belirlenmesi gündeme gelmiştir. Yeni Strateji, zenginleştirilmiş bir siyasi oluşumu, müttefiklerin askeri gücünün önemli ölçüde azaltılmasını ve yeniden yapılandırılmasını içeren geniş bir yaklaşımı içermektedir. NATO'nun güvenlik politikasının pek çok temel ilkesini doğrulayan stratejik konsept geçmişten kökten bir kopuşu oluşturan bazı yenilikleri içermektedir. NATO'nun 1949 yılında ana hatlarıyla ortaya çıkan stratejisi; savunmaya yönelik niteliği, savaşın engellenmesine yapılan vurgulama, kolektif davranışların önemi, nükleer silahların rolü ve coğrafi farklılıklar içinde stratejik birlik şeklinde özetlenebilmektedir. SSCB'deki gelişmelere ve askeri dengedeki değişikliklere tepki olarak bu strateji 1950'li yıllarda birkaç defa değiştirilmiştir. 1957 yılında yapılan değişiklik ile NATO'nun nükleer silahların büyük bir saldırıya karşı derhal kullanılması, diğer bir ifade ile "kitlesele mukabele" stratejisi benimsenmiştir. Bu strateji ile Varşova Paketi'nin askeri yeteneklerinin önemli bir unsur olduğu tanımlanmış ve caydırıcılığı tam olarak belirleyerek NATO'nun askeri bir saldırıya vereceği tepkinin niteliği belirlenmiştir. Esnek Mukabele Stratejisi'nin temelinde güvenilir bir kolektif

savunmanın tesisi öngörülmektedir. SSCB ve Varşova Paktı ülkeleri ile “detant” politikasının sürdürülmesi esas alınmaktadır. 1989 yılında Varşova Paktı’nın ve 1990 yılında SSCB’nin dağılması ile NATO yeni stratejisini belirlemek zorunda kalmıştır. Londra Deklarasyonu ile NATO’nun yeni bir stratejiye kavuşturulmasının gerekliliği benimsenmiştir. Üyelerin güvenlik egemenlik ve toprak bütünlüklerinin korunması kararlılığını teyit eden yeni konsept, NATO’nun 1990 yılından sonra ortaya çıkabilecek çok farklı sorunları daha geniş bir güvenlik yaklaşımı ile çözümleyebilmesi için düzenlenmiştir.

Yeni NATO Stratejisi’nin değişen prensipleri genel hatlarıyla şu şekilde belirlenmiştir.

1. NATO, “ileriden savunma prensibi” yerine “uygun olan yerlerde azaltılmış kuvvetlerde hazır olma” prensibini kabul etmiştir.
2. Her istikamete karşı savunulması anlayışı, “bölgesel krizlere müdahale”ye dönüşmüştür.
3. Düşmanı kendi seçtiği tecavüz düzeyinde karşılamak ve konvansiyonel, hareket alanı nükleer ve stratejik nükleer güçlerle malup etmek esasına dayanan “ esnek mukabele stratejisi “, “ nükleer silahlara daha az güvenmek” şeklinde değiştirilmiştir.
4. Açıkça tarif edilmiş bir tehdide karşı geliştirilen “ sabit takviye planlamasından”, “belirsiz bölgesel risklere karşı elastiki takviye planlaması”na geçilmiştir.
5. Üye ülkelerdeki “bütçe kısıtlamaları, asıl savunma kuvvetlerinde yapılan kuvvet indirimleri” nedenleri ile “daha küçük çaplı çok uluslu birlik ve karargahların teşkili” benimsenmiştir.
6. Belirli tehdide karşı hazırlanan “NATO savunma planlarının” yerini “harekat planlama direktifleri” almıştır.

7. Yeni durumda “barışı koruma, kriz yönetimi ve takviye kuvvetleri” konsepti belirlenmiştir.¹²¹

Bu doküman, NATO’nun yaklaşık 20 yıllık bir süre için kabul ettiği yeni askeri politikasıdır. İlk kez, “acil müdahale gücü (rapid reaction forces)” adı verilen gerçek bir çok uluslu güç yapılanması uygulamaya konulmuştur. Doğu Avrupa ülkelerine o zamana kadar hayal edilemeyen önerilerde bulunmuşlardır. Şöyle ki; Ocak 1994 Brüksel Zirvesi’nde Birleşik Müşterek Görev Gücü (Combined Joined Task Force- CJTF-BMGG) adı verilen, radikal bir planı uygulamaya koymak için Doğu Avrupa ülkelerinin katılımları beklenmiştir. BMGG Şu olasılıkları içermektedir. a) Diğer uluslararası kişiliklerle askeri faaliyetlerde bulunma ve b) üyelerinin onaylamadığı askeri faaliyetlere NATO üyelerinin katılmaması sözü vermektedir. En önemlisi, NATO’da, açıkça tanımlanan düşmana karşı yapılacak operasyonların planlanmasını durdurma ve birincil önceliğinin de kriz yönetimi ve uluslararası dengeleri destekleme gibi, tehdit algılamasından risk algılamasına doğru bir değişim söz konusu olmuştur. NATO’nun bu politikayı izlemesinin nedeni, coğrafi konumu ve risk algılamaları dolayısıyla, olası genişlemeye ve Doğu-Batı arasında ve Avrupa’daki diğer güvenlik kuruluşlarıyla kendi arasındaki işbirliğini geliştirerek, istikrarı ve güvenliğini yeni gelişmelere uydurma isteğinden kaynaklanmıştır. Güvenlik; siyasal, ekonomik, sosyal, çevresel ve savunma konularını içermekle birlikte, NATO’nun güvenliği üç temel üzerinde yükselmektedir. Bunlar, diyalog, işbirliği ve kolektif savunmadır. Bu yeni stratejinin hedefi yanlış anlamadan veya isteyerek yapılan çatışmaların riskini azaltma, tüm Avrupa ülkeleri arasında karşılıklı güven ve ortak anlayışı sağlamaktır. Ayrıca ortak güvenlik sorunlarıyla yüz yüze olan tüm Avrupa ülkeleri arasında işbirliği fırsatlarını artırma da hedeflenmiştir.

Yeni Stratejik Kavram’ın 3. paragrafında; Avrupa Topluluğunu oluşturan ülkelerin, Avrupa Güvenlik Kimliği’ni geliştirme ve BAB’ın rolünü artırmaya yönelik çalışmalarının, Avrupa güvenliğini sağlamaya yönelik önemine vurgu

¹²¹ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 17-21.

yapılmaktadır. Ayrıca Avrupa entegrasyonu süreci içerisinde güvenliği güçlendirme boyutu ve NATO'nun Avrupalı üyelerinin sorumluluk ve rollerini artırmaları olumlu ve ortak gücü artırıcı bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Güvenlik Kimliği ve savunma rolünün gelişmesi, NATO içerisinde Avrupa ayağının güçlenmesini sağlayacaktır. Sonuçta bu gelişmeler, sadece Avrupalı ülkelerin çıkarlarına hizmet etmeyecek, aynı zamanda NATO'nun da güçlenmesine neden olacaktır.¹²²

NATO, 1949 yılında kurulduğunda ilk stratejisini, “kitlesele mukabele (Massive retaliation) “ olarak tanımlamıştır. Bu strateji, NATO'ya karşı gelebilecek büyük bir saldırıya karşı “ nükleer silahlar” ile karşılık verilmesini öngörmektedir. İkinci Strateji 1967 yılında yürürlüğe giren “esnek mukabele (Flexible Response)” stratejisidir. SSCB'nin nükleer gücünü artırması ve 1962 yılında ortaya çıkan Küba Krizi sonucunda oluşturulan bu strateji “ileriden savunmayı ve düşmana onun seçtiği taarruz metoduyla karşılık vermeyi” esas almaktadır. 7-8 Kasım 1991 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Stratejik Konsept, NATO'nun üçüncü stratejisidir.¹²³

3.2.3 NATO'nun Genişlemesi, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi ve Barış İçin Ortaklık

Ağustos 1991'de Rusya'da gerçekleşen darbe üzerine, Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeler, olası bir Rus saldırganlığından çekinmeye başlamışlardır. Bu ülkeleri yatıştırmak ve Doğu Bloğu'ndaki çözülmenin olumlu bir düzeyde gerçekleşmesini etkilemek amacıyla NATO, Kasım 1991'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (North Atlantic Cooperation Council-NACC-KAİK)¹²⁴ kurma

¹²² Muharrem GÜRKAYNAK : a.g.e., 125-126.

¹²³ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 21.

¹²⁴ KAİK ile ilgili geniş bilgi için bkz: <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb020201.htm> ve http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1584/is_n52_v3/ai_13420873

kararı almıştır. KAİK'e eski Doğu Bloğu ülkeleri ile SSCB'den ayrılan ülkelerin de katılabilmesi benimsenmiştir. Ancak KAİK, NATO'nun tamamen "önleyici diplomasi" politikasının pratiğe dönüşmüş biçimi olması nedeniyle, eski Doğu Bloğu ülkeleri ve eski Sovyet Cumhuriyetleri ile NATO arasında bir danışma ve görüş alış-veriş forumu olmaktan ileri gidememiştir.

Rusya Federasyonu'nda Aralık 1983 seçimlerinden sonra, aşırı milliyetçi lider Jirinovski'nin başında bulunduğu Liberal Demokrat Parti'nin oyların %23'ünü alması üzerine, o zamana kadar Batı yanlısı bir dış politika izleyen Rusya, daha iddialı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bunun üzerine de eski Doğu Bloğu ülkeleri tekrar kaygılanmaya başlamışlardır. Bu ülkelerin kaygılarını gidermek amacıyla, üye devletler devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı 10-11 Ocak 1994 tarihli NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde ittifak, Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenliği hakkında sessizliğini bozarak, Orta Avrupa'nın yeni demokrasileri olan eski Varşova Paktı ülkelerini içine alacak şekilde genişlemesini görüşmüştür. Bu karara göre, NATO'nun eski Doğu Bloğu ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında Barış İçin Ortaklık (Partnership For Peace, PFP-BİO)¹²⁵ adıyla yeni bir askeri ve siyasal ilişkiler bütünü'nün yapılandırması üzerine görüş birliğine varılmıştır.¹²⁶ NATO'ya üye olmayan ülkelerle askeri alanda işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan BİO Programı; hava savunması, iletişim, kriz yönetimi, barış koruma operasyonları ve lojistik gibi çeşitli faaliyet alanlarını içermektedir. Rusya, Doğu Avrupa ülkeleri ve Tacikistan dışındaki bütün Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri, Slovenya, Finlandiya ve İsveç BİO Programı'na üye olmuşlardır ve program tüm AGİK bölgesini içerir hale gelmiştir. Böylelikle, coğrafi ve politik açıdan elverişli ülkeler NATO üyeliğine bir adım daha yaklaşırken, diğer ülkelerin NATO'yla ilişkileri daha da derinleşmiştir. Bununla birlikte, NATO iki önemli problem ile karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, ittifak genişleme problemi ile daha yakından bağıntılı hale gelmiştir. Bu kapsamda, genişleme ile ilgili üç sorun bulunmaktaydı: Bunlardan ilki Rusya'nın devam eden itirazı, ikincisi

¹²⁵ BİO ile ilgili geniş bilgi için bkz: <http://www.nato.int/issues/pfp/index.html>

¹²⁶ Muharrem GÜRKAYNAK : a.g.e., 129-130.

hangi ülkelerin NATO'ya kabul edileceği ve üçüncüsü bunun getireceği maliyetin nasıl karşılanacağıydı. NATO, Rusya'yı ikna etmek için yeni üyelerin topraklarına nükleer silahların yerleştirilmeyeceği, NATO'nun nükleer stratejisinde bir değişiklik yapılmayacağı ve bu ülkelere yeni savaş birlikleri konuşlandırılmayacağı güvenceleri verdi. Ayrıca bu ülkeler AKKA sınırlamalarına da uyacaklardı. Diğer sorunları karşılayabilmek için BİO'nun güçlendirilmesi kararlaştırıldı. İkinci problem ise, ittifakın BİO Programı doğrultusunda amacının ne olduğuna karar verilememesinden kaynaklanmıştır.¹²⁷

KAİK Dışişleri Bakanları, 30 Mayıs 1997 tarihinde Sintra/Portekiz'de yaptıkları toplantıda KAİK ve BİO'nun başarısına dayandırdıkları Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'nin (AAOK) kurulmasına karar vermişlerdir. Aynı toplantıda AAOK Temel Dokümanı'nı onaylamışlardır. Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarı güçlendirme ve yayma konusunda genel ilkelerin yer aldığı doküman gereğince bir AAOK Eylem Planı geliştirilmiştir. AAOK Eylem Planı'nın içeriğini; politik ve güvenliğe ilişkin konular, silahların kontrolü, kriz yönetimi, bölgesel konular, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların (NBC) yayılması ve savunma konuları, uluslararası terörizm, savunma planlama ve bütçeleri ve savunma politikası ve stratejisi ve ekonomik kalkınmanın güvenlikte etkileri gibi belirli konularda politik danışmaları içermektedir. Ayrıca, Plan'da sivil olağanüstü hal ve afetlere karşı hazırlıklı olma, Ulusal Silahlanma Konferansı (CNAD) himayesinde silahlanma işbirliği, nükleer emniyet, savunma bağlantılı çevresel konular, hava trafik yönetiminin sivil/asker eşgüdümü ve barışı koruma operasyonlarına ilişkin konularda danışmalar ve işbirliğine de yer verilmektedir. Kuzey Atlantik Konseyi, yetkisini NATO üyesi ülkeler arasında Kuzey Atlantik Antlaşması uyarınca kurulan ilişkiden almaktadır. Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ise, NATO ve Ortak ülkeler arasında politik ve güvenliğe ilişkin konularda işbirliğini geliştiren ortak bir danışma forumudur.

¹²⁷ Bülent Sarper AĞIR : “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış”, Avrasya Doyası Güvenlik Özel, cilt 9, sayı 2, (Ankara, ASAM Yayınları, Yaz 2003), 120-121.

AAOK'nın bir danışma forumu olarak değeri, üyelerin politik ve askeri işbirliklerini ve Avrupa-Atlantik bölgesinde istikrar ve güvenliği güçlendirme ve yayma konusundaki yükümlülüklerini daha nitelikli bir düzeye çıkarma yönündeki isteklerinden kaynaklanmaktadır. Bu istekliliğin altında, yaptıkları işbirliğinin temelini oluşturan ortak değerler ve ilkeler yatmaktadır.¹²⁸

NATO, kapılarının nitelikli Avrupa demokrasilerine açık olduğunu açıklamış ve örgüte aday ülkelere yerine getirmeleri gereken kriterleri 5 ana başlıkta sıralamıştır. Siyasal ve ekonomik sorunlar, savunma ve askeri sorunlar, kaynak sorunları, güvenlik sorunları ve yasal sorunlar. Bununla birlikte genişleme sürecinde üyelik için gerekli kriterlerin karşılanmasının yanı sıra, katılacak ülkelerin Avrupa güvenliğinin geliştirilmesine yapacakları katkı da hesaba katılmaktadır. İttifaka kabul edilen yeni üyelerin güvenlik tüketici değil, NATO'nun güvenliğine katkıda bulunan bir konumda olmaları gerekmektedir.

Daha çok bu son noktayla ilgili olarak –Yugoslavya krizi ve 1999 Kosova Operasyonu nedeniyle– Doğu Avrupa ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 12 Mart 1999 tarihinde ittifaka resmen katılmışlardır ve böylece NATO'nun üye sayısı 19'a yükselmiştir. Söz konusu ülkeler örgüte girerken bu durumun herhangi bir ülkeye karşı yöneltilmediği belirtilmiştir. Buna rağmen Rusya, NATO'nun bu ülkeleri kendisine karşı askeri ve politik baskı aracı olarak kullanacağını düşünmüştür.¹²⁹

Temmuz 1997'de gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde NATO'ya üye ülkeler devlet ve hükümet başkanları, Stratejik Kavram'ın güncelleştirilmesi gerektiği üzerinde uzlaşmışlardır. Amaçları, İttifak Stratejisi'nin; Avrupa güvenliğindeki yeni akımların dikkate alınması ve NATO'nun askerinin, yeni yüzyılın tehditlerine karşı koyabilecek biçimde geliştirilmesi amacıyla, siyasal bir çerçeve oluşturulması olmuştur. NATO'nun 1997'deki Madrid Deklarasyonu kurumsal işbirliğinin üç yönünü ortaya çıkarmıştır: AB içerisinde entegre olmuş olan BAB ile yakın işbirliği; NATO bünyesinde Avrupa Güvenlik ve

¹²⁸ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 26-27

¹²⁹ Bülent Sarper AĞIR : a.g.m., 121.

Savunma Kimliği'ni (AGSK) kurma; ve "insan hakları ve demokrasiyi geliştirme, güvenlik konularındaki işbirliğini artırma ve çatışmaları önleme" öncelikleri bulunan AGİT'i bölgesel bir örgüt olarak güçlendirme. Ayrıca 1991 Stratejik Kavramı'ndan itibaren ortaya çıkan köklü değişiklikler karşısında NATO'nun siyasal ve askeri rollerinin ayrıntılı bir biçimde gözden geçirilmesini de gerektirmiştir. Bu ayrıntılı çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. 1998 yılının ilk yarısında, bu konular üzerinde gözden geçirme çalışmasında ele alınacak kavramsal tartışmalar yapılmıştır. Bir dizi taslak metinler aracılığıyla İttifak Stratejisi'nin gözden geçirilmesi için başlangıç noktasını belirlemişlerdir. Gözden geçirme çalışmaları 15 aydan fazla sürmüş ve mevcut son konular 23-24 Nisan 1999 tarihindeki Washington Zirvesi'nde karara bağlanmıştır.¹³⁰

1999 Washington Zirvesi'nde NATO "Yeni Stratejik Konsept"i kabul etmiştir. Burada uluslararası çevrenin belirsizliğini koruduğu belirtilmiştir. Bu belirsizlikler Avrupa-Atlantik bölgesinde ve çevresindeki istikrarsızlıklar, etnik ve dinsel rahatsızlıklar, toprak anlaşmazlıkları, ciddi ekonomik sosyal ve siyasal sorunlar, insan haklarının ihlali ve devletlerin dağılması olarak ortaya çıkan tehditler ve tehlikeler olarak tanımlanmıştır. 1999 NATO Stratejik Konsepti'ne göre, ittifak Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini ve istikrarını sağlamak için kriz yönetimi operasyonlarına angaje olabilecektir. Bu çerçevede, NATO '5.madde dışı krizlere müdahale operasyonları' kavramını ortaya atarak, doğrudan bir NATO üyesine saldırı gerçekleşmediği durumlarda da müdahale edebileceğini kabul etmiştir.¹³¹ Yeni Stratejik Konsept'te BİO'nun Ortakları arasında pratik güvenlik bağları oluşturulmakta ve Ortaklarla NATO arasında birlikte çalışılabilirlik kuvvetlendirilmektedir. Ortakların bireysel yetenek çıkarlarını yansıtan ayrıntılı programlar vasıtasıyla NATO ile Ortaklar; ulusal savunma planlama ve bütçelerinde şeffaflık, savunma kuvvetlerinin demokratik kontrolü, sivil afetlere ve diğer acil durumlara karşı hazırlıklı olma ve NATO önderliğindeki BİO operasyonları da dahil her zaman birlikte çalışabilme becerisini geliştirme yönünde

¹³⁰ Muharrem GÜRKAYNAK : a.g.e., 141-142.

¹³¹ Bülent Sarper AĞIR : a.g.m., 122.

çalışmaktadırlar. BİO karar verme ve planlama faaliyetlerindeki rollerini artırmayı ve BİO'yu daha operasyonel hale getirmeyi amaçlamaktadırlar. Konsept'te ayrıca, NATO'nun BİO'ya faal olarak katılan bir ortağın toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına veya güvenliğine yönelik bir tehdit olduğu takdirde o ortak üye ile yoğun görüşmelerin yapılması benimsenmiştir.¹³²

21-22 Kasım 2002 tarihinde Prag'da yapılan NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde 7 ülkeye daha kapılarını aralamıştır. Bu ülkeler şunlardır: Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'dır. Bu ülkelerden üç tanesi eski Sovyet Cumhuriyeti, üç tanesi eski Varşova Paktı üyesi ve bir tanesi de eski Yugoslavya Cumhuriyeti'dir. Toplam 45 milyon nüfusa sahip olan bu yedi ülke ile üyeliğe giriş müzakereleri başlatılmış ve 29 Mart 2004 tarihinde de resmen NATO üyesi olmuşlardır. Tarihindeki en büyük genişlemeyi gerçekleştiren NATO; 26 üyeli ilk resmi toplantısını 28-29 Haziran 2004 tarihindeki İstanbul Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi ile yapmıştır.

1999'daki Washington Zirvesi'nde üye ülke liderleri İttifakın genişlemesi yönündeki görüşlerini ortaya koyarlarken, Üyelik Eylem Planı'nı (Membership Action Plan-MAP) ortaya koymuşlardır. MAP ile NATO'ya aday ülkelerin siyasal ve askeri kriterleri karşılamadaki başarı ya da başarısızlıklarını gösteren "ilerleme raporları" (Progress Reports) da düzenlenmektedir.

Bu arada Prag'daki sürece dahil olamayan Arnavutluk ve Makedonya'ya NATO'nun savunma ve güvenlik konularındaki yardımı da devam etmektedir. Ayrıca 2002 yılında MAP'a katılan Hırvatistan'ın da gelecekte NATO'ya üye olması beklenmektedir.¹³³

Prag Zirvesi'nde NATO'nun dönüşümü, örgütün hem savunma amaçlı bir askeri ittifak ve hem de proaktif bir örgüt olarak oynadığı iki rolü yansıtan ve iki boyutlu bir süreç olarak görülmüştür. NATO'nun politik çalışmalarının son

¹³² Hasret ÇOMAK : a.g.e., 29.

¹³³ Muharrem GÜRKAYNAK : a.g.e., 140-141.

zamanlarda askeri reformların gölgesinde kaldığı belirlenmiştir. Jaap de Hoop Scheffer NATO Genel Sekreteri olduğunda NATO'nun askeri dönüşümünü daha geniş bir politik gündeme yerleştirmenin önemini gündeme getirmiştir. Bu kapsamda, Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki "yakın dış ülkeler" ile kurulmuş ortaklıkların Orta Doğu ve Orta Asya'da güvenliğe yapılan katkının daha dinamik hale getirilmesi benimsenmiştir. Özellikle Çin, Japonya ve Hindistan gibi ülkelerle yapılan ortaklıkların geliştirilmesi önem kazanmıştır. Prag Zirvesi'nde İttifakın yani proaktif konumu bağlamında AB ve BM ile ilişkilerin ayrıntılı olarak gözden geçirilmesi tavsiye edilmiştir.

NATO'da dönüşümsel politik stratejisinin ana hatlarını; savunmaya dayanan bir konumdan daha çevik ve kolayca konuşlandırılabilir kuvvetlere geçiş oluşturmaktadır.

2002 Prag Zirvesi'nde alınan kararlar; Atlantik'in her iki yakasındaki ortakların mücadele konusunda istekli olduğunu göstermektedir. "Yüksek teknolojiye sahip, elastik, intikal edilebilir, sürekliliği olan ve sistemlerin, birliklerin ve kuvvetlerin birbiri ile uyumlu olduğu" bir NATO Müdahale Kuvveti'nin (NATO Response Force/NRF) oluşturulması, mevcut askeri komuta yapısının şekillendirilmesi, yeni niceliklere göre imkan ve yeteneklerin daraltılması, NATO'nun Sivil Acil Durum Planlaması'nın geliştirilmesi ve 5 nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar savunma girişiminin onaylanması kabul edilmiştir.

28-29 Haziran 2004 tarihleri arasında yapılan NATO İstanbul Zirvesi'nde; İstanbul İşbirliği Girişimi (İİG/ICI) başlatılmasına karar verilmiştir. Bu program, ilk önce Körfez İşbirliği Konseyi (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) üyeleri ile başlayarak Orta Doğu'daki ülkeler ile işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. NATO'nun Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalogu (İsrail, Mısır, Moritanya, Fas, Tunus, Cezayir ve Ürdün) ile İstanbul İşbirliği Girişimi, İttifak'ın Akdeniz ve Büyük Ortadoğu'da ortaklıklar geliştirme yaklaşımına bir temel oluşturmaktadır. Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalogu ile NATO, Akdeniz ülkeleri ile karşılıklı bir anlayış ortamı yaratmayı

hedeflemiştir. Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalogu, aynı zamanda Barselona Süreci (Avrupa Birliği) ve Akdeniz Girişimi (AGİT) gibi bu bölgede başlatılmış olan diğer girişimleri tamamlamaktadır.

Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalogu; Basın ve Enformasyon, sivil olağanüstü hal planlaması, bilim ve çevre; kriz yönetimi, savunma politikası ve stratejisi, nükleer silahların yayılmasını önleme ve askeri işbirliği programlarını içermektedir.¹³⁴

3.3 Maastricht Antlaşması ve Avrupa Birliği'nde ODGP'nin Gelişimi¹³⁵

Avrupa'da Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası alanındaki ilk çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde başlatılmıştır. 1948 yılında imzalanan Brüksel Antlaşması ile İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg; ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği ile kolektif savunma amacıyla toplanmışlar ve daha sonra Batı Avrupa Birliği (BAB) adını alacak örgütü kurmuşlardır. Ancak 1949 yılında NATO'nun kurulması nedeniyle – hukukten önemini korumasına karşın- fiilen önemini yitirmiştir. 1954 yılında Batı Almanya ve İtalya'nın da katılımıyla üye sayısı yediye ulaşmıştır. Bu ülkeler arasında askeri alanda bir entegrasyon sağlanamaması üzerine çabalar ekonomik alana kaymış ve bu alanda devam etmiştir. Aslında askeri alanda entegrasyon sağlayabilecek bir alt yapıya (silah ve organizasyon) da ulaşamamışlar, güvenliklerini NATO, dolayısıyla ABD aracılığıyla sağlamak zorunda kalmışlardır.

Siyasal alanda bir birlik oluşturma ise o yıllarda dünya politikalarına farklı yaklaşımları ve aralarındaki (özellikle Fransa ve Almanya arasındaki) temel

¹³⁴ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 36-37.

¹³⁵ Maastricht Antlaşması'nın tam metni için bkz:

< http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/pdf/12002M_EN.pdf >

siyasal sorunları halledememeleri nedeniyle mümkün olamamıştır. Ayrıca milliyetçilik ve dinsel bağnazlık da henüz varlığını korumaktadır. Bu nedenlerle, Batı Avrupa'da siyasal işbirliğine ve dolayısıyla da savunma ve güvenlik konularında daha özgün bir yapıya ulaşabilmenin yolunun, bozuk olan ekonomilerinin düzeltilmesinden geçtiğinin farkına varmışlar ve öncelikle ekonomik entegrasyonu hedeflemişlerdir. Ekonomik entegrasyon ve sonrasında da siyasal entegrasyon sağlandığında, milliyetçilik ve ulus devletlerin çıkarları ve değerleri kendiliğinden azalacak ve Avrupa güvenlik mimarisinde kalıcı bir yapılanma sağlanabilecektir.¹³⁶

1990'ların başında yaşanan gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan iki kutuplu sistemin temel taşlarını yerinden oynatmaya başladı. Soğuk Savaş döneminin temel aktörlerinden biri olan SSCB'nin çöküşü, tüm dünyada olduğu gibi, Batı Avrupa devletlerinin de güvenlik anlayışlarında değişikliklere neden olmuştur. Bunun temel sebebi, 1945 sonrası dönemde Batı Avrupa devletlerinin Sovyetler Birliği'ni temel tehdit olarak algılayarak, bütün savunma anlayışlarını bu varsayım üzerine kurmuş olmalarıdır. Öte yandan, Varşova Paktı'nın dağılması, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDA) bağımsızlıklarına kavuşması, Yugoslavya'nın parçalanması, iki Almanya'nın birleşmesi gibi gelişmelerin yanı sıra, Avrupa güvenliğiyle ilgili yeni tehditler ortaya çıkması Avrupa'daki güvenlik anlayışını yeniden şekillendirmiştir.¹³⁷

1990'lı yılların başlarından itibaren, AT üyesi ülkeler arasında gerek ekonomik gerek siyasal entegrasyon alanındaki çalışmalar büyük bir ivme kazanmıştır. Bu alanlarda atılması gereken adımları tespit etmek amacıyla 7 Aralık 1990'da Roma'da Hükümetlerarası Konferanslar süreci başlatılmıştır. Bu konferanslar sırasında, Fransa Avrupa güvenliği ile ilgili olarak, NATO'dan ayrı bir güvenlik ve savunma kimliğinin oluşturulmasını önermiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için ise, BAB ile AT arasında organik bir bağ kurularak,

¹³⁶ Muharrem GÜRKAYNAK : a.g.e., 162-163.

¹³⁷ A Future Security Agenda For Europa, Report of the Independent Working Group, Stockholm International Peace Research Institute, (Stockholm, 1996), 3.

BAB'ın AT'nin güvenlik ve savunma ayağını oluşturması fikrini ortaya atmıştır. Buna karşılık İngiltere, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki aktif rolünün devam etmesi, BAB'ın ise NATO'nun Avrupa ayağı olması yönünde tavır almıştır. Böylece İngiltere, bir taraftan, Almanya'nın Avrupa'da etkin bir güç olmasını, diğer taraftan da Fransa'nın Atlantik İttifakı'ndan ayrı bir güvenlik yapılanması oluşturmasını engellemeyi düşünüyordu. Almanya ise, NATO'nun Avrupa ayağını daha da güçlendirecek bir kuruluş olarak var olmasını destekliyor, ancak uzun dönemde MDA ülkelerinin de üyesi bulunduğu AGİT'in ön plana çıkmasını istiyordu.¹³⁸

Üye devletlerin, egemenlik haklarını belirli konularda ve şartlarda Topluluğa devretmesini, ancak egemenliğin devri ile ilgili başlangıç kararlarının ilke olarak oybirliğiyle alınmasını gerektiren hükümetler arası konferans süreci 1991 yılı boyunca devam etmiştir. Hazırlık çalışmalarının sonunda ortaya çıkan öneriler 9-10 Aralık 1991 tarihlerinde Maastricht'te devlet ve hükümet başkanları seviyesinde toplanan konferansa sunulmuştur. Ancak Topluluğun bütünleşme yolundaki bu yeni kimlik arayışı içinde, üye ülkelerin kendi görüş ve çıkarları doğrultusunda sonuçlara ulaşılabilmesi için 1991 yılı boyunca yoğun temaslar yaptıkları Komisyon'un, Avrupa Parlamentosu'nun 1991 yılı içinde dönem başkanlıklarını üstlenen Lüksemburg ve Hollanda'nın son derece yoğun çalışmalar sürdürdükleri görülmüştür.¹³⁹ Hükümetlerarası Konferans süreci 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan "AB Antlaşması"yla (Maastricht Antlaşması) sonuçlanmıştır.¹⁴⁰ Söz konusu Antlaşma , ekonomik, parasal ve siyasal birliği hedef alarak Avrupa bütünleşmesinin yöneldiği çizgiye hukuksal bir kimlik kazandırmıştır.¹⁴¹ Böylece Maastricht Antlaşması 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nı, Tek Senet'ten sonra ikinci kez değiştirerek, siyasal birlik hedefini daha somut bir hale getirmiştir. Antlaşma'da Avrupa Kıtası'nın bölünmüşlüğü'nün sona

¹³⁸ Simon DUKE : The New European Security Disorder, Macmillan, (London, 1994), 224.

¹³⁹ S. Rıdvan KARLUK : Avrupa Birliği ve Türkiye (İstanbul, 2003), 75.

¹⁴⁰ Maastricht Antlaşması'nın tam metni için bkz : <http://www.europa.eu.int/en/record/mt/top.html>

¹⁴¹ Beril DEDEOĞLU ve Mesut Hakkı ÇAŞIN : "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar", Avrasya Dosyası, Cilt 5, Sayı 4, (Ankara, Kış 1999), 171.

ermesinin tarihsel önemi belirtilerek, geleceğin Avrupası'nın oluşturulması açısından Birliğin hedefleri “*Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası uygulanması ve uzun vadede ortak bir savunma politikasının tespiti yoluyla uluslararası düzeyde bir Birlik olarak hareket ederek başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada gelişmeye, barışa ve güvenliğin artmasına katkıda bulunma şeklinde ifade edilmiştir.*”¹⁴² Maastricht Antlaşması, AB’yi üç sütun üzerine inşa etmektedir. Bunlardan birincisi mevcut Topluluk Antlaşmaları, ikincisi, ODGP ve üçüncü sütun ise Adalet ve İçişlerinde Birlik’ten oluşmaktadır.

AB’nin her zaman hukuki açıdan karmaşık bir yapısı olmuştur. Maastricht Antlaşması, ODGP ve Adalet ve İçişlerini AB yapısına eklemeyip, kurumsal yapıyı ayrı tutarak, bunu daha karmaşık hale getirmiştir. Sonuçta ortaya çıkan yapı üç sütunlu (AT Ayağı, ODGP Ayağı ve Adalet ve İçişleri Ayağı) bir tapınağa benzediğinden bu kurumsal yapıya ‘tapınak’ olarak atıfta bulunmaktadır. Bu yapıyı gösteren grafik aşağıda yer almaktadır.¹⁴³

¹⁴² European Union Treaty : Common Provisions, Art B.

< <http://www.europa.eu.int/en/record/mt/top.html> >

¹⁴³ Michael RUPP : Avrupa Birliği’nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye’nin Uyumu, İKV Yayınları, (Mayıs, 2002), 16.

Maastricht Antlaşması'nda ODGP oluşturulması ile ilgili hususlar V. Başlık J. Maddesi altında düzenlenmiştir. Buna göre J1 maddesi ODGP'yi "Birlik ve üye ülkeler ortak bir dış ve güvenlik politikasını dış politikanın tüm alanlarını kapsayacak şekilde belirleyecekler ve uygulamaya koyacaklardır." Şeklinde ifade etmektedir.¹⁴⁴ Maddenin devamında ise ODGP'nin hedefleri şu şekilde sıralanmıştır :

1. Birliğin ortak değerlerinin, temel çıkarlarının ve bağımsızlığının korunması,
2. Birlik ve üye devletlerin güvenliklerinin her alanda güçlendirilmesi,
3. Birleşmiş Milletler Şartı'nın ve Helsinki Nihai Senedi'nin ilkelerine ve Paris Şartı'nın amaçlarına uygun olarak barışın korunması ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi
4. Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi
5. Demokrasi ve hukuk devleti ile insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi.

Bu madde ile ODGP'nin amaçlarını belirleyen AB, bu araçlara ulaşmak için farklı araçlar öngörmüştür. Bunlardan birincisi, üye devletler arasında politikaların uyumlaştırılması için sistematik işbirliğinin oluşturulmasıdır. Bir diğer araç ise " ortak tutum "dur. Madde J2'ye göre, Konsey gerekli görülen durumlarda ortak tutum belirleyebilecektir. Üye devletler ulusal politikalarını oluştururken, bu ortak tutumla uyumlu olmasına itina göstermekle ve uluslararası toplantılarda ve konferanslarda ortak tutumu savunmakla yükümlü tutulmuşlardır. Daha önce saptanan ortak tutumlar üyeler için "atıf çerçevesi" oluştururken, bu antlaşmayla "uyulması gereken bir talimat" olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁵

144 European Union Treaty, Title V, Provisions On A Common Foreign and Security Policy, Art J.1
< <http://www.europa.eu.int/en/record/mt/top.html> >

145 Ömer BOZKURT : "Avrupa Birliği'nin Geleceği", AB El Kitabı, (Ankara, TCMB Yayınları, 1995), 89.

Maastricht Antlaşması'nda öngörülen bir başka araç ise "Ortak Eylem"dir. Buna göre AB üye devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu alanlarda ortak eylemleri kademeli olarak uygulayabilecektir.¹⁴⁶ Ortak eylem ilke olarak üye devletler için bağlayıcıdır, ancak özel durumlarda üye devletlerin bundan sapması mümkündür.¹⁴⁷ Ortak eylemin uygulanmasından Başkanlık sorumludur. ODGP kapsamında karar alma süreci incelendiğinde, ortak eylemi belirleme yetkisinin devlet ve hükümet başkanlarından oluşan AB Konseyi'ne verildiği görülmektedir. Maastricht Antlaşması'nın J3 maddesine göre genel yönelimler doğrultusunda ortak eylem karar alınacak konular, Konsey tarafında oybirliği ile belirlenecektir. Ancak yine aynı maddeye göre, Konsey bir ortak eylemin uygulanması aşamasında, nitelikli oy çokluğuyla karar alınıp alınamayacağını yine oybirliğiyle kararlaştırabilir. Bu maddeyle, ortak eylemin herhangi bir aşamasında nitelikli oy çokluğuyla karar alma imkanı ortaya çıkarsa, uygulamaya karşı olan ve azınlıkta kalan ülkelerin bunu engellemelerinin önüne geçilmiş olunuyordu.¹⁴⁸

Maastricht Antlaşması ile oluşturulan ODGP'de, AB'nin birincil öncelikli çıkar grubunu, yazılı olarak belirtilmemekle birlikte, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltık Devletleri oluşturmaktaydı. Rusya'nın bölgede ve bu ülkeler üzerinde olan etkisinin tekrar artmasından endişe ediliyordu. Bu nedenle AB sınır komşusu olduğu bu devletlerin demokratikleşmesi, pazar ekonomisine geçerek kalkınması için destek vereceğini açıkladı. Bu devletlerin de AB üyesi olabilmek için yapmış oldukları başvurular, AB'nin bu konuda etkili bir politika yürütmüş olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ European Union Treaty, Art J.3.

¹⁴⁷ "Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.abhaber.com/belge_tr08.htm>, 2.

¹⁴⁸ Mümin ALANAT : "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Siyasal Birlik", AB El Kitabı, (Ankara, TCMB Yayınları, 1995), 133.

¹⁴⁹ Başak KALE : "AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Değişen Perspektifler", Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 1, Sayı 10, ASAM Yayınları, (Ankara, Şubat 2001), 21-22.

Antlaşmada ayrıca ODGP'nin ileride bir savunma politikası ile tamamlanması öngörülmektedir¹⁵⁰ Böylece AB gelecekte oluşturmayı planladığı ortak savunma politikası boyutunu Antlaşma'nın maddeleri arasına koyarak, siyasal entegrasyon yolunda önemli bir adım daha atmıştır.

3.3.1 BAB'ın Avrupa Birliği Sistemine Dahil Edilmesi

Maastricht Antlaşması'nın, Avrupa güvenliği konusunda getirdiği önemli yeniliklerden birisi de, o zamana kadar AT'nin dışında tutulan BAB'ın, AB'nin savunma faaliyetleri içerisine dahil edilmesidir. Antlaşmaya göre BAB, Birliğin gelişmesinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir.¹⁵¹ Ayrıca AB, BAB'ı Birliğin savunma ile ilgili karar ve eylemlerini belirlemeye ve bunları uygulamaya koymaya davet edebilecektir.¹⁵² AB, kuruluşundan o zamana kadar etkisiz bir şekilde varlığını sürdüren BAB'ı Avrupa'nın bütünleşme sürecine dahil ederek, Avrupa savunmasında bu örgüte görev vermiştir. Bunun üzerine Maastricht Zirvesi'nde, BAB üyesi olan 9 AB ülkesi, "BAB'ın Rolü, AB ve NATO ile ilişkisi" başlıklı bir deklarasyon yayımladılar.¹⁵³ Bu deklarasyon ile BAB üyesi ülkeler, AB tarafından yapılan daveti kabul ederek, BAB'ın hem AB savunmasının bir parçası hem de NATO'nun Avrupa ayağı olarak gelişeceğini açıklamışlardır.¹⁵⁴ Böylelikle BAB, Avrupa Savunma Politikası'nı belirlemek ve bu politikaların yürütülmesi görevini kabul etmiş oldu. Aynı deklarasyonda, AB üyeleri BAB'a üye veya gözlemci olmaya davet edilmiş, ancak NATO'nun AB üyesi olmayan Avrupalı devletleri de ortak

¹⁵⁰ Maastricht Antlaşması, Madde J 4 : " ODGP zamanı geldiğinde ortak bir savunma (kavramına) götürecek şekilde ve belirli bir vadede ortak savunma politikasının tanımını içerecek nitelikte, Avrupa Birliği'nin güvenliğiyle ilgili sorunların bütününe kapsar."

¹⁵¹ European Union Treaty, Art J.4.1.

¹⁵² European Union Treaty, Art J.4.2.

¹⁵³ Bu Deklarasyon aynı zamanda Maastricht Deklarasyonu olarak da bilinmektedir.

¹⁵⁴ "Declaration On The Rol Of The Western European Union and Its Relations With The European Union and With The Atlantic Allience", 10 December 1991, Part I, par.3 < <http://www.w eu.int> >

üyeliğe çağırılmıştır.¹⁵⁵ Deklarasyonun getirdiği bir başka yenilik de BAB Konseyi ve Sekreterliği'nin Londra'dan Brüksel'e taşınmasıdır. Bu deklarasyon 19 Aralık 1991 tarihinde toplanan Kuzey Atlantik Bakanlar Konseyi tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır.

Söz konusu deklarasyondan sonra, BAB ile NATO arasındaki işbirliği hızla gelişmiştir. Bu kapsamda, BAB Konseyi ile Kuzey Atlantik Konseyi arasındaki ilk resmi toplantı 21 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra BAB Genel Sekreteri, Kuzey Atlantik Bakanlar Konseyi toplantılarına, NATO Genel Sekreteri de BAB Bakanlar Konseyi toplantılarına düzenli olarak katılmaya ve BAB ve NATO Konseyleri yılda dört defa toplanmaya başlamışlardır.

3.3.2 Petersberg Görevleri

Bu gelişmeler üzerine 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn yakınlarındaki Petersberg şehrinde toplanan BAB Bakanlar Konseyi, kabul ettiği "Petersberg Deklarasyonu" ile Avrupa'nın yeni dönemde karşılaştığı tehlikeleri belirlemiş ve bu kapsamda BAB'ın savunma anlamında üstleneceği yeni rolü açıklamıştır. Deklarasyonun ilk bölümünde, bunalım yönetimi ve çatışmaların önlenmesi için AGİT ve BM çerçevesinde alınacak önlemlerde BAB'ın aktif bir rol almasının önemi vurgulanarak, söz konusu görevlerin yerine getirilebilmesi için BAB'ın hareket yeteneğinin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Deklarasyonda, BAB üyesi devletler, silahlı kuvvetlerini, BAB yönetiminde gerçekleştirilecek askeri görevlerde kullanıma sunmaya hazır olduklarını

¹⁵⁵ "Declaration On The Rol Of The Western European Union and Its Relations With The European Union and With The Atlantic Alliance", 10 December 1991, Part II.

belirtmişlerdir. BAB bünyesinde faaliyet gösterecek askeri birimler aşağıda sayılan görevlerde¹⁵⁶ kullanılabileceklerdir.

1. İnsani görevler ve arama, kurtarma faaliyetleri,
2. Barışı koruma görevleri,
3. Barış yapmak da dahil olmak üzere, bunalım yönetiminde güç kullanımı görevleri.

Bu kapsamda söz konusu görevlerin yürütülmesiyle ilgili hareket planlarının yapılması ve BAB'a karşı sorumlu askeri birimlerin komutası ve haberleşmesiyle ilgili düzenlemelerden, oluşturulacak Planlama Birimi sorumlu olacaktır.¹⁵⁷ Toplantıda İngiltere tarafından BAB'ın bağımsız bir askeri yapı oluşturmak yerine mevcut yapıları (Eurocorps, İngiltere-Hollanda Amfibi Gücü ve Çok Uluslu Hareketli Hava Tümeni gibi) kullanması önerisi kabul edilmiştir.

Ayrıca Petersberg Deklarasyonu'nda, tam üyeliğin yanı sıra gözlemcilik ve ortak üyelik gibi statülerin hak ve yükümlülükleri tanımlanmıştır. Bu kapsamda, AB üyelerinden Yunanistan BAB'a tam üye olurken, Danimarka ve İrlanda gözlemci statüsünde kalmaya karar vermişlerdir. Türkiye, İzlanda ve Norveç ise Avrupalı NATO üyeleri olarak ortak üye olmuşlardır.¹⁵⁸

3.3.3 Yugoslavya Bunalımı

AB, Yugoslavya'daki dağılma sürecinin başlarında ,kararsız bir tutum izlemiştir. Bunalımın ilk aşamalarında Almanya, Yugoslavya'daki federe

¹⁵⁶ Bunlar "Petersberg Görevleri" olarak da adlandırılmaktadır.

¹⁵⁷ Planlama Birimi 1 Nisan 1993 tarihinde faaliyete geçmiştir.

¹⁵⁸ Ortak Üyelik ve Gözlemci Üyelikle ilgili antlaşmalar 20 Kasım 1992 tarihinde Roma'da yapılan Bakanlar Konseyi'nde imzalanmıştır.

devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmesi durumunda, bu ülkeleri tanıyacağını açıklamıştır. Bundan da güç alan Slovenya ve Hırvatistan, 27 Haziran 1991’de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlığın ilanı ile de Sırpların çoğunlukta olduğu Yugoslav Halk Ordusu’na bağlı birlikler 27 Haziran 1991’de Slovenya ve Hırvatistan’a girmiştir. Çatışmaların başlaması üzerine AB bir açıklama yaparak, “Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünü” desteklediğini ilan etmiştir. Ayrıca AB, çatışmaların ilk aşamasında bir yandan gözlemci göndererek durumu kontrol etmeye çalışmış, diğer yandan da taraflar arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Ancak, bu önlemlerin etkili olmadığı ortaya çıkınca, AB Yugoslavya’ya karşı ekonomik yaptırım kararlarının uygulanmasını tartışmaya açmıştır.¹⁵⁹

5 Kasım 1991’de AB, yeni bir arabuluculuk girişiminde bulunarak savaşan tarafları Lahey’de bir araya getirmiştir. Ancak toplantıda sunulan çözüm önerisi Sırp tarafından kabul edilmemiştir. Konferans’ta bir uzlaşuya ulaşılamaması üzerine, 12 Kasım 1991’de ASİ çerçevesinde konu tartışılmış ve AB diplomatik çabalara ek olarak, Yugoslavya’ya ekonomik yaptırım kararı almıştır. Bu arada BM, Yugoslavya’ya barış gücü gönderme kararı almıştır.

Alınan ekonomik yaptırım kararı da çatışmaları durduramamıştır. Sırp’ın ilerleyişinin durmaması ve Vukovar kentini ele geçirmeleri üzerine, AB Yugoslavya’nın bütünlüğü ile ilgili politikasını değiştirerek, “Yugoslavya’dan ayrılan Cumhuriyetleri koşulların oluşması halinde 15 Ocak 1992’de itibaren tanıyabileceğini” açıklamış ve bağımsızlıklarını ilan eden Cumhuriyetlerin tanınma yeterliliklerini saptamak için bir komisyon oluşturmuştur.¹⁶⁰ Bu komisyonun yaptığı çalışmalar sonucunda AB 15 Ocak 1992’de Slovenya ve Hırvatistan’ı tanımıştır.¹⁶¹

Çatışan taraflar arasında ateşkes sağlanmış olmasına rağmen, çatışmalar zaman zaman şiddetlenerek devam etmiştir. AB’nin bütün diplomatik

¹⁵⁹ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme, 161.

¹⁶⁰ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme, 163.

¹⁶¹ AB 17 Nisan 1992’de Bosna-Hersek’i tanımış ancak Yunanistan’ın isim itirazından dolayı Makedonya’ı ise daha sonra tanımıştır.

çabalarına rağmen, çatışmaların durmaması üzerine, Fransa askeri güçle müdahale seçeneğini ortaya atmış, ancak bu öneri diğer üye ülkeler tarafından uygun görülmemiştir.

Öte yandan BM Güvenlik Konseyi 21 Şubat 1992’de Hırvat ve Sırp güçleri arasında ateşkesi korumak amacıyla BM Koruma Gücü (UNPROFOR) kurulmasını kararlaştırmıştır.¹⁶² AB üyelerinden İngiltere ve Fransa bu gücün için de aktif olarak yer almalarına karşın, Almanya anayasal engelleri öne sürerek bu güce katılmamıştır. Bundan sonraki dönemde, barışı koruma gücü görevlerini, BM şemsiyesi (UNPROFOR) altında, NATO yerine getirmiştir.¹⁶³

Yugoslavya bunalımı sırasında AB, barış konferansı düzenleme, ateşkes girişimleri, gözlemci heyetlerinin gönderilmesi ve ekonomik yaptırımlar uygulanması gibi diplomatik yöntemlerle çatışmaları önlemeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. AB’nin bu başarısızlığı, her şeyden önce, Birlik üyelerinin, gerek iç gerek dış politikalarının çatışması ve ulusal çıkarların Birlik çıkarlarının önünde tutulmasından kaynaklanmıştır.¹⁶⁴ AB’nin çatışmaları önleme konusundaki başarısızlığının bir diğer nedeni çatışmalara müdahale edebilecek bir askeri gücünün ve alt yapısının bulunmamasıdır. Daha bunalımın başında, AB’nin Yugoslavya’nın bütünlüğünün korunmasına yönelik politikasının aksine, Almanya’nın, bağımsızlığını ilan eden Slovenya ve Hırvatistan’ı tek başına tanıması, Yunanistan’ın Makedonya’nın adı nedeniyle AB ülkelerinin ortak tutum geliştirmelerini engellemesi ve çatışmalara müdahale konusunda İngiltere ile Fransa arasındaki görüş ayrılıkları, AB’nin ortak dış politika alanındaki zayıflığını göstermiş ve uluslararası alanda itibarını zedelemiştir.

Balkan krizleri, bu bağlamda AB’nin yeniden yapılanması için sonuçlar doğurmuştur. Bosna ve Özellikle de Kosova Krizi’nden sonra AB’nin kriz

¹⁶² <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof/b.htm>

¹⁶³ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme, 163-167.

¹⁶⁴ Haldun YALÇINKAYA : “Geleneksel Barışı Koruma Kavramının Yugoslavya’nın Dağılma Sürecinde NATO Harekatı İle Uğradığı Değişim”, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Sayı 2, (Ankara, 2002), 143-144.

önleme konusundaki politikalarının başarısızlığı bir kere daha ortaya çıkmış sadece ekonomik araçlarla bu krizin çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Genel anlamda kriz yönetimi, sorunları erkenden öngörebilmeyi ve uzun vadeli bir dış politikanın oluşturulmasını gerektirmektedir. Özellikle etnik çatışmaların getirdiği belirsizlik ve kriz ortamlarının aşılabilmesi için uzun vadeli stratejilerin oluşturulmuş olması ve devletlerin bireysel olarak hareket etmeleri yerine AB'nin topyekun hareket yetisinin geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁶⁵

Sonuç olarak, AB Maastricht Antlaşması ile oluşturulan ODGP ile ilgili beklentileri karşılamamanın çok gerisinde kalmış, bu da Avrupa güvenliğinde NATO'ya , daha doğrusu ABD'ye olan ihtiyacı bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

3.4 Amsterdam Antlaşması¹⁶⁶

Hükümetler arası Konferans süreci sonunda, Maastricht Antlaşması'nın bazı maddelerini değiştiren ancak mevcut hükümetler arası yapıyı büyük oranda koruyan Amsterdam Antlaşması¹⁶⁷ 16-17 Haziran 1997'de Amsterdam'da gerçekleştirilen AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi sonunda imzalanmıştır.¹⁶⁸ Amsterdam Antlaşması'nın V. Başlığı bazı değişiklikler yaparak ODGP'yi yeniden düzenlemiştir. Antlaşma'da daha önceden Maastricht Antlaşması'nda belirlenen ODGP'nin amaçları aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

1. BM Yasası'na uygun olarak, Birliğin ortak değerlerini, temel çıkarlarını, bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak,

¹⁶⁵ Başak KALE : a.g.m., 22.

¹⁶⁶ Antlaşma'nın tam metni için bkz:
< <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html> >

¹⁶⁷ Antlaşma'nın tam metni için bkz :
< <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html> >

¹⁶⁸ Amsterdam Antlaşması 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği Kronolojisi : 1946-2002, (Ankara, DPT Yayınları, 2002), 128.

2. Tüm yönleriyle Birliğin güvenliğini güçlendirilmesi,
3. BM Yasası ve Helsinki Nihai Senedi ilkelerine ve Paris Şartı amaçlarına uygun olarak, dış sınırlar da dahil olmak üzere, barışın korunması ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi,
4. Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi,
5. Demokrasi ve hukuk devleti ile insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi.

Amsterdam Antlaşması'nın bu konuda getirdiği en büyük yenilik dış sınırların korunmasının ODGP kapsamına alınmasıdır. Ayrıca BM Yasası çerçevesinde Birliğin bütünlüğünü korumak ODGP'nin amaçları arasına alınmıştır. Ancak, burada kastedilen "Birliğin bütünlüğü" kavramıyla neyin kastedildiği yeterince açık olarak anlaşılamamıştır. Ayrıca aynı madde üye devletlere karşılıklı politik dayanışmalarını geliştirmek ve güçlendirmek için birlikte çalışmak yükümlülüğünü getirmiştir.

Amsterdam Antlaşması, bu amaçlara ulaşabilmek için kullanılacak araçlar arasına, Maastricht Antlaşması'nda yer alan "ortak tutum" ve "ortak eylem" in yanı sıra "ortak stratejiler" i de eklemiştir. Buna göre ortak stratejiler; Bakanlar Konseyi'nin önerisi üzerine Avrupa Konseyi tarafından üye devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu alanlarda oluşturulan genel nitelikli politikalardır. Ortak stratejilerin uygulanması ortak eylemler ve ortak tutumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bir ortak strateji kabul edildiğinde Konsey, bu stratejiye dayanan ortak tutumlar ve ortak eylemler belirleyerek, ortak stratejinin yürütülmesini sağlar.¹⁶⁹ Ayrıca ortak stratejiler, ODGP'nin yanı sıra Adalet ve İçişleri ile Topluluklar alanındaki konuları da içerebilmekte, bunlar için yol gösterici olmaktadır.¹⁷⁰ Bu yönüyle ortak stratejiler, üç sütun arasında uyumu sağlamaya yönelik araçlardan biri olarak kabul edilebilir. Ortak stratejiler

¹⁶⁹ Amsterdam Antlaşması : Md. 13/3.

¹⁷⁰ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 141.

belirlenirken, amaçları, süreleri ve Birlik ve üye devletler tarafından kullanılma yolları açıkça belirtilmelidir.¹⁷¹ AB'nin aldığı ilk ortak strateji kararı, 1999 yılında yapılan Köln Zirvesi'nde Rusya-AB ilişkileri konusunda olmuştur.

Amsterdam Antlaşması'yla getirilen diğer bir yenilik, Siyasal Planlama ve Erken uyarı Birimi'nin oluşturulmasıdır. Bu birimin önemli bir amacı uluslararası olayların analizini yaparak, Topluluğun dış ilişkileri, ODGP ve üye ülkelerin ulusal dış politikaları arasında uyumu sağlamaktır. Diğer bir deyişle söz konusu birim, AB dış politikasındaki gecikme ve dağınıklığı ortadan kaldırmak amacıyla oluşturulmuştur.¹⁷²

Amsterdam Antlaşması'nın ODGP'ye ilişkin getirdiği bir diğer yenilik, ODGP Yüksek Temsilciliği makamının oluşturulmasıdır. İlk başlarda üye ülkeler arasında bu konu üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmasına rağmen, dönem başkanlıklarının 6 aylık periyotlarla değişmesinden dolayı meydana gelen boşlukların ve üye ülkeler arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi açısından ODGP Yüksek Temsilciliği'nin faydalı olacağı üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca bunalım dönemlerinde dönem başkanlıklarını yürüten küçük ülkelerin AB'yi yeterince temsil edemedikleri, bunun da Birliğin dış dünyadaki itibarını olumsuz yönde etkilediği düşüncesi de bu kararın alınmasında etkili olan bir diğer faktör olmuştur. Yüksek Temsilci'nin görevi "...özellikle politika kararının hazırlanmasına, oluşmasına ve yürürlüğe konulmasına katkıda bulunarak ve uygun olduğunda Başkanlığın talebi üzerine Konsey adına hareket ederek, üçüncü taraflarla siyasi diyalog yürütmek yoluyla, ODGP kapsamına giren konularda yardımcı olmak" şeklinde tanımlanmıştır.¹⁷³ Ayrıca Siyasi Planlama ve Erken Uyarı Birimi de idari bakımdan Yüksek Temsilci'ye bağlıdır. Bu özellikleriyle, Yüksek

¹⁷¹ Amsterdam Antlaşması : Md. 13/2.

¹⁷² İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 98-99.

¹⁷³ Amsterdam Antlaşması : Md. 26.

Temsilci'nin uygulamada Birliğin ODGP konusundaki sözcüsü ve temsilcisi olduğu söylenebilir.¹⁷⁴

Ancak bunlara rağmen, ODGP ile ilgili kararların alınmasında temel belirleyici etkenin üye devletler olması; finansman, yaptırım ve askeri hareketlerin hükümetlerce kararlaştırılması, Yüksek Temsilci'nin etkinliğini sınırlamaktadır.¹⁷⁵ ODGP Yüksek Temsilcisi'nin NATO Genel Sekreteri ve BM Genel Sekreteri ile karşılaştırıldığında daha zayıf bir konumda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum Yüksek Temsilciliğin üye devletlere muhtaç olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷⁶

Diğer taraftan Amsterdam Antlaşması'nda "yapıcı çekimserlik" (constructive abstention) uygulaması karar alma sürecine dahil edilmiştir. Buna göre, bir karar sırasında hazır bulunan üye ülkelerin çekimserliği bu kararın alınmasına engel teşkil etmemektedir. Söz konusu karar çekimser kalan üyelere uygulanmamakla birlikte Birlik için hüküm ifade etmektedir. Ancak çekimser kalan ülkeler, ağırlıklı oyların üçte birinden fazlasını temsil ediyorsa karar kabul edilememektedir.¹⁷⁷

Maastricht Antlaşması'nda BAB'ın AB ile birleşmesi hedefine ilişkin hükümler Amsterdam Antlaşması'nda da yinelenmiş, buna ek olarak Petersberg Görevleri ODGP kapsamına alınarak birleşme yönünde önemli bir adım atılmıştır. Antlaşma genel olarak değerlendirildiğinde ODGP'nin hükümetlerarası yapısına bir değişiklik getirmediği, sadece mevcut yapının daha iyi işlemesi için yenilikler uygulamaya koyduğu görülmektedir. Böylece yapının daha etkin ve hızlı çalışması amaçlanmıştır.

¹⁷⁴ Kori SHAKE, A. Bloch LAÏNE and Charles GRANT : "Building a European Defence Capability", Survival, Vol 41, No:1, (Spring, 1999), 25.

¹⁷⁵ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 123.

¹⁷⁶ A. Füsün ARSAVA : Amsterdam Antlaşması'nın Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları, AÜ SBF Yayınları: 589, (Ankara, 2000), 73.

¹⁷⁷ Amsterdam Antlaşması : Md. 22/3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ODGP’NİN YENİ BOYUTU : AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

4.1 Saint Malo Deklarasyonu

Amsterdam Antlaşması her ne kadar ODGP’nin gelişimi açısından önemli değişiklikler getirmiş olsa da, Avrupa’ya özgü güvenlik politikasının oluşumu açısından asıl dönüm noktası, 4 Aralık 1998 tarihinde Fransa ile İngiltere arasında imzalanan Saint Malo bildirgesi olmuştur. Saint Malo Zirvesi’nde İngiltere, uzun süredir takip ettiği AB’nin Atlantik ittifakından bağımsız bir savunma ve güvenlik politikası geliştirmesine karşı olan politikasını değiştirmiştir.¹⁷⁸

24 Ekim 1998’de Pörschach’ta (Avusturya) AB devlet ve hükümet başkanları arasında yapılan gayri resmi toplantıda Blair güçlü bir ODGP’nin, AB’nin uluslararası sahadaki etkisini daha da artıracığını, bu kapsamda İngiltere’nin güçlü bir savunma ve güvenlik politikası oluşumunu desteklediğini açıklayarak, İngiltere’nin uzun süreden beri devam eden, ODGP’nin güçlenmesine karşı olan politikasının değiştiğini ilan etmiştir. Toplantı

¹⁷⁸ Daha önce yapılan AB Zirvelerinde, İngiltere Avrupa savunmasındaki temel unsurun NATO olması gerektiğini bunun dışında AB bünyesinde oluşturulacak yeni bir askeri gücün gereksiz olduğunun savunuyor, bu kapsamda AGSK’nın NATO’nun Avrupa ayağı olarak gelişmesi yönünde, ABD’nin de desteklediği bir politika izliyordu. Bu politikanın bir gereği olarak da AB ile BAB’ın birleşmesine karşı çıkıyordu. Ancak St Malo ile İngiltere uzun zamandır izlediği politikayı sona erdirmiştir. (Robert E. HUNTER : The European Security and Defence Policy: NATO’s Compenion or Competitor, RAND Publications, 2002, 29.) <<http://www.rand.org/publications/MR/MR1463> >

sırasında Blair, ODGP'nin mevcut durumunun kabul edilemez olduğunu, Yugoslavya ve Kosova bunalımları göz önüne alındığında, ODGP'nin tam bir "zayıflık ve düzensizlik" izlenimi verdiğini ve AB'nin başarılı bir dış politika izleyebilmesi için hareket kapasitesine sahip bir askeri gücünün olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Blair BAB'ın AB'ye entegrasyonunu bu durumdan kurtulmanın yollarından biri olarak göstermiştir.

Kosova bunalımının henüz sona ermediği bir dönemde, 4 Aralık 1998 tarihinde St Malo'da bir araya gelen Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile İngiltere Başbakanı Tony Blair, AB'de savunma ve güvenlik alanında yeni bir birimin oluşturulması üzerinde uzlaşmaya vardılar. Toplantı sonunda alınan kararlarla ilgili "Avrupa Savunmasına İlişkin Ortak Deklarasyon" yayımlanmıştır.¹⁷⁹ Söz konusu deklarasyonda aşağıdaki kararlar alınmıştır.

1. Amsterdam Antlaşması'nın ODGP'ye ilişkin bütün hükümlerinin süratle uygulamaya aktarılma
2. AB'nin uluslararası bunalımlara müdahale edebilmesi açısından, yeterli bir askeri güçle desteklenen, özerk eylemler yapabilecek kapasiteye sahip olması. Birliğin uluslararası alanda etkili olabilmesi için, NATO'daki yükümlülükler de göz önünde bulundurularak AB üyesi ülkelerin uyum içinde hareket etmesi, Washington Antlaşması'nın 5. maddesi ve Brüksel Antlaşması'nın V. Maddesi çerçevesinde oluşturulan kolektif savunma taahhütlerine sadık kalınması,
3. NATO'nun bir bütün olarak yer almadığı hareketlarda, AB'nin askeri hareket kararı alabilmesi için, durumu değerlendirebilecek ve gerekli planları hazırlayabilecek uygun bir yapıya ve askeri kapasiteye kavuşturulması. Bu yapıyı oluştururken BAB'ın mevcut

¹⁷⁹ "Joint Declaration on European Defence" Issued at British-French Summit, St Malo, France, 3-4 December 1998, < <http://www.fco.gov.uk/news/newstext.asp?1795> >

varlıkları göz önüne alınarak yinelemelerden (duplications) kaçınılması,

4. AB'nin yeni risk ve tehditlere süratle karşılık verebilmesi amacıyla güçlendirilmiş silahlı kuvvetlere ihtiyacı olduğu, bunun da güçlü ve rekabetçi bir Avrupa sanayisiyle desteklenmesi gerektiği

Saint Malo'nun getirdiği en önemli değişiklik AB'nin uluslararası bunalımlara müdahale edebilmesi için askeri güçle desteklenen, özerk hareket edebilen bir kapasiteye sahip olmasının kararlaştırılmasıdır. Böylece AB, NATO'dan bağımsız olarak uluslararası bir bunalımla ilgili hareket kararı alabilme ve bunu uygulayabilme konusunda çok önemli bir adım atmış oluyordu. Bu açıdan, Saint Malo Deklarasyonu, AB'nin ortak savunma ve güvenlik politikasının gelişiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Saint Malo'da alınan kararlar ve İngiltere'nin tavır değişikliği daha sonra yapılacak zirvelerde AB'nin bağımsız bir güvenlik yapısı oluşturma konusundaki politikasını şekillendirmiştir.¹⁸⁰

Böylece, NATO projesi olarak başlayan AGSK, Saint Malo'da AGSP'ye dönüşerek, bir AB projesi haline gelmiştir. Saint Malo Deklarasyonu, 10-11 Aralık 1998'de Viyana'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi'nde onaylanarak AB belgesi haline getirilmiştir.¹⁸¹

4.2 Helsinki Zirvesi ve “Avrupa Ordusu”

10-11 Aralık 1999'da Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de toplanan AB üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanları AGSP'nin kurumsal çatısının oluşturulmasıyla ilgili Köln Zirvesi kararlarını ayrıntılı olarak ele aldı. Zirvede,

¹⁸⁰ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 103.

¹⁸¹ Robert E. HUNTER : a.g.m., 32.

AB'nin, NATO'nun tam olarak katılmadığı, uluslararası bunalımlara müdahale edebilecek, özerk bir kapasitenin geliştirilmesi konusundaki kararlılığı ifade edilerek, bu kapsamda Petersberg Görevleri çerçevesindeki hareketleri yürütmek üzere, altmış gün içinde toplanabilecek ve görev bölgesinde en az bir yıl kalabilecek bir kapasiteye sahip, 50-60 bin kişiden oluşan bir gücün¹⁸² 2003 yılına kadar oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁸³ Bu gücün oluşturulması "AB Temel Hedefi" (Headline Goal) olarak kabul edilmiştir. Söz konusu gücün faaliyetleri Petersberg Görevleri ile sınırlandırılmış ve sürekli silah altında tutulmak yerine, ihtiyaç halinde toplanacak şekilde yapılandırılması öngörülmüştür.¹⁸⁴ Bununla birlikte, AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin, özellikle de ABD'nin tepkisini çekmemek için, AB tarafından oluşturulacak bu yapının bir "Avrupa Ordusu" olmadığını ve bu gücün oluşturulması sırasında gereksiz yinelemelerden kaçınılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, hareketlerin siyasal denetimini ve stratejik yönetimini sağlamak üzere, NATO'nun karar alma mekanizmasıyla uyumlu, yeni politik ve askeri birimlerin oluşturulması kararlaştırılmıştır. NATO'ya uygun bir yapının oluşturulmasının arkasında yatan sebep, AB'nin, en azından öngörülebilir bir gelecekte, NATO'nun olanaklarına olan ihtiyacıdır.

Helsinki Zirvesi'nde, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri, AB öncülüğünde yapılacak hareketlerle ilgili karar alma mekanizmasının dışında bırakılmıştır. Sadece, bu ülkelerin bunalım yönetimine katılmaları ile ilgili uygun danışma ve işbirliği mekanizmalarının daha sonra oluşturulacağı belirtilmiştir.

¹⁸² Bu güç daha sonradan Acil Reaksiyon Gücü (Rapid Reaction Force) olarak adlandırılmıştır.

¹⁸³ Presidency Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 December 1999, par. 22.

¹⁸⁴ Çınar ÖZEN : "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Temel Özellikleri",
<http://www.ankara.edu.tr/rescenter/ataum/bulten1_2.htm >

4.3 Feira Zirvesi¹⁸⁵

19-20 Haziran 2000'de Portekiz'in Feira kentinde toplanan AB üyesi ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları, AB öncülüğünde yürütülecek harekatlara ilişkin karar verme yetkisinin AB'nin kurumsal çerçevesi içinde olacağını, bir başka deyişle, harekatlarla ilgili kararların AB tarafından verileceğini açıkladılar.¹⁸⁶ Zirvede AGSP ile ilgili olarak "NATO-AB ilişkileri" ve AB öncülüğündeki harekatlara katılım konularında iki rapor kabul edildi. NATO-AB ilişkileri Raporu'nda, Avrupa Konseyi, AB ile NATO arasında danışma ve işbirliği diyalogunun sağlanabilmesi açısından dört ayrı çalışma grubunun kurulması önerilmiştir. Bunlar:

1. Güvenlik konuları,
2. AB'nin NATO olanaklarına erişimine ilişkin düzenlemeler,
3. NATO ile AB arasında kalıcı danışma mekanizmalarının oluşturulması ile ilgili düzenlemeler,
4. NATO'nun Savunma Yetenekleri Girişimi ile uyumlaştırılması açısından AB'nin yetenek hedeflerinin belirlenmesidir.

Öte yandan, "katılım"a ilişkin diğer raporda, AB Konseyi, AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin ve AB'ye aday ülkelerin, AB öncülüğündeki harekatlara katılımını sağlamak için danışma ve işbirliği mekanizmaları geliştirmiştir. Buna göre; herhangi bir bunalımın olmadığı dönemde, AB ile AB üyesi olmayan NATO ülkeleri ve AB'ye aday ülkeler (AB+6+9) yılda iki defa bir araya gelerek görüş alış verişinde bulunacaklardır. Bunun yanı sıra AB ile AB üyesi olmayan NATO ülkeleri (AB+6) altı ayda bir ayrıca toplanacaklardır.

¹⁸⁵ Feira Zirvesi Başkanlık Sonuç Raporu için bkz:
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en0.htm

¹⁸⁶ Presidency Conclusions, Santa Mria Da Feira European Council, 19-20 June 2000, par. 6.

Yine gerekli görülen durumlarda bu ülkeler ile AB arasında ek toplantılar yapılabilecektir.¹⁸⁷

Herhangi bir bunalım sırasında ise, AB ile bu ülkeler arasındaki (AB+6+9) danışma ve diyalog toplantıları yoğunlaştırılacaktır. AB öncülüğündeki hareket sırasında, NATO imkanlarının kullanılması söz konusu olursa, AB üyesi olmayan NATO ülkeleriyle yapılan danışma görüşmelerine özel önem verilecektir. Ayrıca, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri isterlerse bu hareketlere katılabileceklerdir.

Ancak NATO varlıkları kullanılmadan yapılan hareketlere da, bu 6 ülke veya AB'ye aday ülkeler, Avrupa Konseyi'nin davet etmesi durumunda katılabileceklerdir. Bunların yanı sıra harekate önemli bir miktarda askeri güçle katılan ülke, hareketla ilgili faaliyetlerde, AB üyesi ülkelerle aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olacaktır. Ancak, burada unutulmaması gereken nokta, bir hareketin ne zaman başlatılacağı veya ne zaman sona erdirileceği ile ilgili son kararın AB tarafından verilecek olmasıdır.¹⁸⁸ AB'nin önerdiği bu sistem, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri, özellikle Türkiye, tarafından tatmin edici bulunmamıştır.¹⁸⁹

Feira Zirvesi'nde, ayrıca, AB'nin askeri olmayan bunalım yönetimi kapasitesinin artırılması kapsamında "Sivil Bunalım Yönetimi Komitesi"nin oluşturulması kararlaştırıldı.¹⁹⁰

¹⁸⁷ "Modalities of Consultation and/or Participation for Non-EU European NATO Members", Appendix I to Feira Summit Presidency Communiqué, 17.

¹⁸⁸ M. Denise GROVES : The European Union's Common Foreign and Security Policy, Berlin Information Center for Transatlantic Security (BITS) Research Report 00.3, (Berlin, November, 2000), 11.

¹⁸⁹ Hüseyin BAĞCI : "Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler", 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Der. İdris BAL, (İstanbul, Alfa Yayınları, 2001), 603.

¹⁹⁰ "Strengthening The Common European Security and Defence Policy", Feira Summit Presidency Communiqué, 11.

4.4 Nice Zirvesi¹⁹¹

7-9 Aralık 2000'de Fransa'nın Nice şehrinde toplanan AB üyesi ülkelerin liderleri, AGSP'nin ODGP'nin bir uzantısı olduğunu resmen deklare etmişlerdir.¹⁹² Ayrıca, AB'nin savunma ve güvenlik politikasının süratle faaliyete geçmesi gerektiği vurgulanmıştır. Zirve sonrasında imzalanan Nice Antlaşması'nda, karar alma mekanizmasıyla ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır. Nice Antlaşması'nda getirilen önemli yenilik, "güçlendirilmiş işbirliği" kavramı olmuştur.¹⁹³ Ancak, ODGP alanında bu yöntemle, sadece ortak eylemler ve ortak tutumların uygulamasına ilişkin konularda karar alınabilecektir.¹⁹⁴ Bu kararlar da, bunalım yönetimi yeteneğinin artırılması amacıyla askeri güç oluşturma ve diğer savunma ve güvenlik önlemlerini almakla sınırlı olacaktır.¹⁹⁵

Ayrıca Antlaşmayla, BAB'ın Petersberg Görevleri kapsamındaki işlevsel faaliyetlerinin AB bünyesine alınması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁶

Ayrıca, Zirvede, AB'nin Petersberg Görevleri kapsamındaki faaliyetleri yürütebilmesi için askeri ve siyasi alanda; Politika ve Güvenlik Komitesi (Political and Security Committee), AB Askeri Karargahı/Personeli (EU Military Staff) ve AB Askeri Komitesi (EU Military Committee) olmak üzere üç yeni birimin kurularak, bu birimlerin görevleri ve işlevleriyle ilgili düzenlemeler yapıldı.¹⁹⁷ Buna göre; üye ülkelerin üst düzey yöneticilerinden oluşan Politika ve Güvenlik Komitesi, bunalımlar karşısında AB'nin tutumunun politik kontrolü

¹⁹¹ Nice Antlaşması'nın tam metni için bkz:

< http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf >

¹⁹² İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 104.

¹⁹³ Güçlendirilmiş İşbirliği'ne göre, Birliğin ve Topluluğun amaçlarına, tüm üyelerin katılımının mümkün olmadığı durumlarda, bir araya gelen asgari sekiz ülke, öngörülen hedefler doğrultusunda karar alabilirler. (İrfan Kaya ÜLGER : a.g.e., 100-101.)

¹⁹⁴ Nice Treaty, Title V., Art.27.

¹⁹⁵ İrfan Kaya ÜLGER : Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 101.

¹⁹⁶ Nice Treaty, Title V., Art.17.

¹⁹⁷ Nice European Council, Presidency Conclusions, December, 7-9 2000, "Annex VI, On the European Security and Defence Policy, II. Establishment of Permanent Political and Military Structures"

ve stratejik yönelimini belirlemekle görevlendirildi. Söz konusu Komite çalışmalarının, sadece bunalım dönemleriyle sınırlı kalmaması, diğer zamanlarda devam etmesi öngörülmüştür. AB ülkelerinin Savunma Bakanlıkları'nın üst düzey temsilcilerinden oluşan AB Askeri Komitesi, üçüncü ülkelerle ve uluslararası örgütlerle askeri ilişkileri sürdürmek ve bu alanlarda önerilerde bulunmakla görevlendirildi. AB Askeri Karargahı'nın görevleri ise, askeri gelişmeleri izlemek, askeri planlama yapmak ve strateji belirlemek, üye ülkeler arasındaki askeri koordinasyonu sağlamak olarak tanımlandı.

Zirve öncesinde ABD, AB'nin NATO olanaklarını kullanması durumunda tamamen kendi bağımsız yapısını oluşturma olasılığından çekiniyordu. Zirve sırasında, AB güvenlik yapılanmasının NATO'dan bağımsız olmasını isteyen Fransa ile buna karşı çıkan İngiltere arasında yoğun tartışmalar yaşandı. Ancak sonuçta, İngiltere'nin de ısrarıyla, AGSK'nın "bağımsız" değil "özerk" bir yapıya sahip olması kararının çıkması ABD'yi rahatlattı.

Öte yandan, Zirve sırasında en çok tartışılan konulardan biri, AB öncülüğündeki harekatlarda AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin statüsü olmuştur. Başkanlık Sonuç Bildirgesi'nde, NATO ülkelerinin taahhütlerine zarar verebilecek tartışmalı ifadeler, İngiltere Başbakanı Blair'in son andaki girişimi ile çıkarılmıştır.¹⁹⁸

Bununla birlikte, AB üyesi olmayan diğer ülkelerin AB'nin bunalım yönetimi harekatlarına ilişkin olarak Feira Zirvesi'nde alınan kararları detaylandığı görülmektedir. Nice Zirvesinde, AGSP'ye ilişkin olarak aşağıdaki kararlar alınmıştır.

1. AB+15 ve AB+6 toplantılarında, koşullar gerektirdiği takdirde ek toplantılar yapılabilecektir. Her başkanlık kendi döneminde yapılacak toplantıların planlanan zaman ve gündemini bildirecek, ilgili ülkeler gündeme ilişkin önerilerde bulunabilecektir.

¹⁹⁸ Hüseyin BAĞCI : a.g.m., 603.

2. AB üyesi olmayan ülkelerden her biri istediği takdirde AB nezdindeki temsilciliğinden bir kişiyi AGSK konularını izlemek ve Politika ve Güvenlik Komitesi'nin muhatabı olmak üzere atayabilecektir.
3. Konsey'in askeri stratejik seçeneklere karar vermesinden sonra, hareket planı, harekata yapacakları katkının büyüklüğü ve tipini belirleyebilmeleri için, AB üyesi olmayan NATO ülkelerine sunulacaktır.
4. AB, NATO planlama olanaklarının garantili ve daimi bir şekilde erişimine sahip olacaktır.

AB'nin NATO'nun planlama olanaklarına garantili ve daimi erişim kararı, AB üyesi olmayan NATO müttefiklerine, özellikle de Türkiye'yi memnun etmemiştir. Zirve sonrasında, Türkiye'nin, AB öncülüğünde yapılacak hareketlerin karar mekanizmasında yer almaması durumunda NATO olanaklarının kullanımına izin vermeyeceği yönündeki açıklamaları, AB Ordusu'nun faaliyete geçmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmüştür.¹⁹⁹

AB'nin NATO olanaklarını kullanma konusundaki ısrarının temel nedeni, fonksiyonlarını AB'ye devreden BAB'ın alt yapısı dahil olmak üzere, AB'nin NATO'nun sahip olduğu komuta-kontrol, istihbarat, uydu gözetleme, iletişim ve planlama gibi olanaklara sahip olmamasıdır. AB'nin, silahlı kuvvetlerinin stratejik kabiliyetlerini, NATO yapıları ve olanaklarına ihtiyacı olmadan bunalım yönetimi görevlerini yerine getirebilecek şekilde güçlendirmesi yüksek maliyetlerin ortaya çıkmasına neden olacak, ayrıca bunların

¹⁹⁹ Nathalie TOCCI and March HOUBEN: "Accommodating Turkey in ESDP", CEPS Policy Brief, No.5, (2001), 11.

gerçekleşmesi uzun zaman alacaktır.²⁰⁰ Bu noktada, AB'nin NATO olanaklarını kullanması AB açısından en iyi alternatif gözükmemektedir.²⁰¹

Öte yanda, Nice Zirvesi'nin ardından, 14-15 Aralık 2000'de Brüksel'de yapılan NATO Dışışleri Bakanları Toplantısı'nda, AB'nin NATO'nun Planlama olanaklarına güvenceli erişimi konusu Türkiye'nin baskıları sonucu kabul edilmemiştir. Bu toplantıdan sonra 29 Mayıs 2001'de Budapeşte'de gerçekleştirilen NATO Dışışleri Bakanları toplantısında Türkiye'nin ısrarını sürdürmesi, AB üyesi ülkelerin, Avrupa Ordusu'nu oluşturmasıyla ilgili endişelerini artırmıştır.

Türkiye'nin bu ısrarlı tutumu üzerine, ABD ve İngiltere, Türkiye'nin de kabul edeceği bir çözüm bulunabilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Taraflar arasındaki 2001 yılı boyunca devam eden toplantılar süreci, 2 Aralık 2001'de Ankara Metni üzerinde uzlaşmaya varılmasıyla sona ermiştir.²⁰²

Ancak, 10 Aralık 2001 tarihinde yapılan AB Genel İşler Konseyi'nde; Yunanistan, Türkiye, ABD ve İngiltere tarafından geliştirilen Ankara Metni'ne itiraz ederek söz konusu metnin AB tarafından onaylanmasını engellemiştir.

4.5 Laeken Zirvesi²⁰³

15-16 Aralık 2001 tarihlerinde Laeken'de gerçekleştirilecek olan AB Zirvesi'nde, AGSP'yi işlevsel hale getirmeyi planlayan AB üyesi ülkeler, Zirve

²⁰⁰ Franz-Joseph MEIERS : “Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Karşılaşılan Zorluklar”, Avrasya Dosyası, Cilt 5, Sayı 4, (Kış 1999), 239-240.

²⁰¹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Charles GRANT-Kori SCHAKE andDimitry DANILOV, “The EU's Rapid Reaction Capability”, ESF Working Paper, No.4, (October 2001).

²⁰² Ankara Metni'nde taraflar, AB'nin oluşturacağı Acil Reaksiyon Gücü'nün Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de kullanılmaması ve AB gerçekleştireceği bir hareket sırasında, nakliye uçakları gibi stratejik sayılmayan olanaklarını, büyük bir işleme gerek kalmaksızın kullanılabilecek, buna ancak , komuta yapıları, istihbarat ve Awacs erken uyarı uçaklarının kullanımı gibi stratejik olanakları, ancak NATO Konseyi onaylarsa kullanılabilecektir.

²⁰³ Laeken Zirvesi Başkanlık Sonuç Raporu Metni için bkz:

http://www.evropska-unie.cz/download/eng/Linked/Laeken_Summit_Pres_Conclusions.pdf

öncesinde, Yunanistan'ın yaklaşımını değiştirmek için yoğun çaba göstermişlerdir. Ancak Laeken Zirvesi'nde Yunanistan'ın katılım konusunda geliştirilen Ankara Metni'ni veto etmesine engel olamamışlardır. Buna rağmen söz konusu zirvede AGSP işlevsel ilan edilmiştir.²⁰⁴

Yunanistan'ın Türkiye ile varılan uzlaşma metnini kabul etmemesi, Türkiye'nin AB'nin NATO olanaklarına güvenli ve daimi erişimini engellemeye devam edeceği anlamına gelmektedir. Bu durumda, AB'nin gerçekleştireceği her bir harekatta, NATO olanaklarını kullanabilmek için NATO'nun onayını almak zorunda kalacaktır. Bu durumda AB'nin gerçekleştireceği hareketlerin karar mekanizmasında, AB üyesi olmayan NATO müttefikleri de söz sahibi olacaktır. Bu da AB'nin AGSP kapsamında bağımsız karar almasını engelleyecektir.

Bütün bunlara rağmen AGSP'nin işlevsel hale getirilmesi, AB'nin kendi güvenlik yapılanmasını oluşturması açısından çok önemli bir adımdır.

4.6 Sevilla Zirvesi²⁰⁵

21-22 Haziran 2002 tarihleri arasında Sevilla'da gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde, AB'nin kriz yönetimi görevlerini üstlenecek durumda olduğu açıklanmıştır.²⁰⁶

²⁰⁴ Presidency Conclusion, European Council Laeken, 14-15 December 2001, Annex II, Declaration on the Operational Capability of the Common European Security and Defence Policy, par. A.

²⁰⁵ Sevilla Zirvesi Başkanlık Sonuç Raporu Metni için bkz: <http://www.ecre.org/seville/sevconc.pdf>

²⁰⁶ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/SevillaZirvesi.sonuc.htm>

4.7 Brüksel Zirvesi²⁰⁷

24-25 Ekim 2002 tarihleri arasında Brüksel’de düzenlenen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde; -Türkiye, İngiltere ve ABD arasında, AGSP içinde NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin AGSP’ye katılımları ile ilgili durumları tanımlanarak Aralık 2001’de kabul edilen – Ankara Dokümanı üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Bu yeni doküman NATO ve AB’ye, Kuzey Atlantik Konseyi’nin 13 Aralık 2002 tarihindeki kararına dayanarak bir antlaşma yapmalarının yolunu açmıştır. NATO ile AB arasında stratejik ortaklık temelinde, 16 Aralık 2002 tarihinde NATO-AB Ortak Deklarasyonu imzalanmıştır.²⁰⁸

4.8 AGSK – AGSP Ayrımı

İlk kez 10-11 Ocak 1994 tarihleri arasında Brüksel’de gerçekleştirilen NATO Zirvesi’nde gündeme getirilen AGSK terimi, NATO’nun Avrupalı ortaklarınca “kendilerinin doğrudan sahip olmadıkları” NATO imkan ve yetenekleri ile güvenlikle ilgili görevlerde daha fazla yük üstlenebilmelerine imkan sağlamak için düşünülmüş teknik, askeri bir düzenleme olarak ortaya çıkmıştır.²⁰⁹ Burada ana düşünce, NATO çerçevesi dışına çıkmadan Avrupa’ya daha geçerli ve güvenilir bir güvenlik rolü kazandırılması olmuştur. NATO’nun AGSK konusunda yaktığı yeşil ışık daha sonra AGSK’ya ilave

²⁰⁷ Brüksel Zirvesi Başkanlık Sonuç Raporu Metni için bkz:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72968.pdf

²⁰⁸ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/af/secure.htm#11> (27.04.2003).

²⁰⁹ Cengiz OKMAN : “AGSK Yapısında Karar Alma Süreci ve Diğer Uluslararası Örgütlerle İlişkiler”, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye’ye Etkileri, (İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 2001), 134.

olarak AB Avrupa Konseyi'nin Saint Malo, Köln ve Helsinki Zirveleri'nde AGSP olgusuna gidecek oluşumu başlatmıştır.

AGSK, bir NATO projesi olup NATO içerisinde başlatılmıştır. AGSP ise kesin hatları ile AB çerçevesi ile sınırlandırılmış girişimlerin ifadesi olmaktadır. AGSK, NATO içerisinde bir proje olarak kalmış, AGSP ise ileriye yönelik daha sistemli ve “planlı hareket” olarak ortaya çıkmıştır. AGSK, NATO ve Avrupa koşullarının yönlendirdiği fiili bir gerçektir. AGSP ise AB'nin askeri güç oluşturma yönündeki yaklaşımlarının ve rasyonel açılımlarının bir göstergesidir. AGSP sürecinin ortaya çıkma ve gelişmesinde önemli rol oynayan AGSK konseptinin daha geniş kapsamlı ve ileriye yönelik boyutlarının varlık ve niteliğinin ABD tarafından anlaşılması ve kabulü, bu iki yönlü kurumsal gelişimin uyumlaştırılması bakımından önem arz etmektedir. Aslında bu iki sürecin zincirleme bir şekilde ortaya çıkmasında rol oynayan etkenler arasında ABD dış politika eğilimlerinin önemli bir katkısı olmuştur. ABD Kongresi'nin Avrupa ile güvenlik ve savunma ilişkilerinde yük paylaşımını rasyonel temellere oturtulması yönünde uzlaştırıcı politikalar oluşturduğu görülmektedir.

AGSK, yapılanma açısından değerlendirildiğinde; NATO'nun, AB'nin gereksinimlerini dikkate alarak yeniden yapılanmasını ve gelecekte ortaya çıkabilecek krizlere müdahale edebilecek bir organizasyona kavuşmasını esas almaktadır. AGSP ise AB'nin Kolektif Güvenlik yaklaşımı çerçevesinde yer alan bir yapılanmadır. AGSK, NATO merkezli bir yapılanmayı içermekte ve AB ile etkili ve verimli bir koordinasyonu öngörmektedir. AGSP ise AB merkezli ve Kolektif Güvenlik konseptinde bir yapılanmayı esas almakta ve NATO ile koordinasyona önem vermektedir.²¹⁰

NATO çevreleri ilk başlarda AGSP gibi bir oluşumun AGSK'nın önüne geçmesini istememişlerdir. NATO kaynaklarına bağlılık ve işbirliğinin AGSK

²¹⁰ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 55-56.

vasıtasıyla olması gerektiğini benimsemişlerdir. Ayrıca AGSP'nin ortaya çıkmasıyla oluşacak hızlı bir yol ayrılığı sürecine de olasılık vermemişlerdir.²¹¹

Oysa AGSP'nin amacı NATO'nun düşüncelerinden farklıdır. AGSP, NATO ile sadece yük paylaşma konusunda bir amaç edinmemiş, aksine ve onun ötesinde NATO ve ABD'den bağımsız olarak Avrupa Birliği'nin kendine has bir savunma örgütü/politikası olmasını amaçlamıştır. AB, "birlik" olma yolunda ve bir "Avrupa Birleşik Devletleri" kurma idealinde, bunun sadece ekonomik birlik kurarak değil, aynı zamanda bir siyasal bütünleşme ile mümkün olduğunun farkındadır.²¹² AGSK terimi, AB içerisinde tam anlamıyla bir savunma politikası oluşturulmasını istemeyen üye devletler tarafından da kullanılmıştır. Ancak, zaman içinde ve özellikle İngiltere'nin ikna edilmesi ile AB'nin, ortak savunmadan çok, sınırlı ölçüde askeri operasyonlar için askeri imkanlar ile donatılması konusunda bir uzlaşmaya varılmıştır.²¹³

4.9 AGSP'nin İşleyişi ve Yapısı

AGSP, uzlaşmaya dayanan saf bir hükümetlerarası politikadır. Oybirliği zorunludur, ne olursa olsun nitelikli çoğunluk için tolerans yoktur, üye devletler oylamayla yenilmezler veya kendi istekleri dışındaki operasyonlar için güçlerini ortaya sürmeleri ve masrafları karşılamaları hususunda zorlanamazlar. Bir uzlaşma yoksa ortak bir politika da yoktur. Eğer hiç kimse güç ve imkanlarını sunarak katkıda bulunmazsa, bir operasyon da olmaz. AGSP ile alakalı hükümler ne hukuksal olarak bağlayıcıdır, ne de varolan antlaşmalara dahildir. İlgili bir müktesebat mevcut değildir. Gerekli kaynakların neredeyse hepsi üye devletlerin kontrolü ve otoritesi altındadır.

²¹¹ Robert E. HUNTER: "NATO in the 21st Century: A Strategic Vision" Parameters, US Army War College, (Summer 1998), 15.<[http:// www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/98summer/hunter.htm](http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/98summer/hunter.htm)>

²¹² Steven EVERTS : Shaping a Credible EU Foreign Policy, (London, CER, February 2002), 122.

²¹³ Michael RUPP: a.g.m., 26.

NATO'dakinden daha az olsa bile herhangi bir askeri bütünleşme ve ayrıca Savunma Bakanları Konseyi dahi yoktur. Komisyon, AGSP'nin sivil kanadında sadece çok küçük bir rol oynarken, ilgili kararlar Dışişleri Bakanları tarafından alınmaktadır.

1999 yılında ortaya çıkışından bu yana, kısaltılmış ifadesiyle AGSP spesifik bir politikayı ve ona tahsis edilmiş bir takım kurumları da kapsamaya başlamıştır.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, ortak Avrupa savunmasının-BAB terminolojisinden alındığı şekliyle ekseriyetle “kriz yönetimi” ile özdeşleştirilmiştir. AB “kriz yönetimi” sadece askeri boyutla sınırlı değildir ve ayrıca sivil bir boyutu da kapsamaktadır. Aslında, resmi olarak Ocak 2003'te başlayan AGSP, Bosna-Hersek'teki AB Polis Misyonu'ndan (EUPM) (sivil) Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki Artemis'e (askeri) ve Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ndeki Concordia'dan (askeri) Proxima'ya kadar uzayan bir takım kriz yönetimi operasyonlarında sivil uygulamaya dökülmüştür. Askeri operasyonlar NATO'nun desteği ile (Concordia) veya desteği olmaksızın (Artemis) yürütülebilir.

AGSP üzerindeki temel siyasal kararlar, AB Dışişleri Bakanları'nın Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi (GAERC) veya uygun olduğu veya gerektirdiği hallerde bizzat Hükümet ve Devlet Başkanları Konseyi olsun, en yüksek seviyede ele alınır.²¹⁴

4.91 Yüksek Temsilci

Amsterdam Antlaşması'nın 26. maddesi ile oluşturulan ODGP Yüksek Temsilciliği, ODGP konularında, AB Başkanlığı'na yardımcı olmakla

²¹⁴ Antonio MISSIROLI: “AGSP-Nasıl İşler”, AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Ed: Nicole GNESOTTO, Çev: Serkan KORKMAZARSLAN, (İstanbul, TASAM Yayınları, 2005), 59-60.

görevlendirilirken; bu görevi kapsamında ODGP ile ilgili siyasi kararların uygulanması, hazırlanması ve formülasyonuna katkı yapmak ve gerektiğinde AB Konseyi Başkanlığı'nın istemiyle AB Bakanlar Konseyi adına hareket ederek üçüncü kişilerle siyasi bir diyalogu yürütmekle yetkilendirilmiştir.²¹⁵

İlk sırada şu anda Javier SOLANA tarafından yürütülen bir pozisyon olan ODGP Yüksek Temsilciliği gelir. Başlangıçta Fransa tarafından önerilen, bu yeni işlev, Haziran 1997'de Amsterdam Antlaşması'yla oluşturulmuş ve esasen Maastricht Antlaşması'nda zaten var olan Konsey Genel Sekreteri'nin işlevlerine eklenmiştir.

Yüksek Temsilci ile bağlantılı olarak, daha sonraki yıllarda AGSP'nin, özellikle Konsey Sekreterliği'ne yüklediği artan politika oluşturma ve uygulama yüküyle baş etmek amacıyla ilave organ ve pozisyonlar meydana getirildi.²¹⁶

4.9.2 Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC)

AB Avrupa Konseyi'nin 7-8 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice'de yapılan Zirvesi'nde AB'nin Askeri Yapısı belirlenmiştir. Bu yapı;

- Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC),
- AB Askeri Komitesi (EUMC),
- AB Askeri Personeli (EUMS)'dir.

²¹⁵ Barış ÖZDAL, Mehmet GENÇ : a.g.e., 162.

²¹⁶ Antonio MISSIROLI: a.g.m., 61,63.

Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC), AB'yi oluşturan Antlaşmanın 25. maddesinde belirtilen bütün görevleri yerine getirecektir. Bu kapsamda; ODGP alanında uluslararası gelişmeleri dikkatle izleyecek, Konsey'in isteği ile ya da kendi isteği ile konsept belirleyip politika üretilmesine yardım edecektir. AB'yi oluşturan antlaşmanın 207. maddesine önyargısız olarak kabul edilen politikaların uygulanmasını denetleyecektir. ODGP içerisindeki konular hakkında diğer Komiteler için rehberlik sağlayacak ve aynı zamanda Yüksek Temsilci / Genel Sekreter ile Özel Temsilciler arasındaki ilişkileri düzenleyecektir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi aynı zamanda Askeri Komiteye rehberlik edecek, Askeri Komite'nin düşünce ve önerilerini inceleyecek ve gerekli durumlarda bu Komitenin yerini alacaktır. Kriz yönetiminde sivil kuruluşların düşünce, bilgi ve tavsiyelerini alacak ve rehberlik edecektir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi aynı zamanda konunun ana hatlarını göndereceği raporlarda detaylı olarak açıklayacak ve kendi yeteneğince ve antlaşmalarda belirtilen formlarda siyasi diyaloga liderlik edecektir. NATO ile ilgili belgelerde belirtilen düzenlemeler gereğince ODGP hakkında özel imtiyazlı diyalog sağlayacaktır. Konsey yardımları altında AB'nin cevap vermeyi düşündüğü kriz tiplerini dikkate alarak askeri yeteneklerin gelişmesinin siyasi yönetimde sorumluluk üstlenecektir. Askeri yeteneklerin gelişmesinin bir parçası olarak AB Askeri Personeli tarafından desteklenen Askeri Komite düşüncesini Siyasi ve Güvenlik Komitesi'ne sunacaktır.

Siyasi ve Güvenlik Komitesi, kriz durumuyla ilgilenen AB'nin tek kurumsal organıdır. Bu kapsamda önyargısız olarak her aşamada karar verme ve uygulama yetkisine sahip Konsey bünyesindeki bir kuruluştur. Bu Komitenin hazırlık görevini COREPER yapmaktadır. Konsey ve Komisyon, her biri kendi alanında ve antlaşmalarda belirlenen prosedürlere uygun olarak aynı güçlere sahiptir. COREPER AB'yi oluşturan antlaşmanın 207. maddesinin ve Konsey prosedür kurallarının 19. maddesini incelemekle görevlidir. COREPER toplantılarına Siyasi ve Güvenlik Komitesi Başkanı gerekli durumlarda katılır. COREPER'in görevi ODGP müzakerelerine sürekli katılır ve bu konudaki tartışmalarda sürekli koordinasyon sağlar. Herhangi bir krizde AB'nin krize

yönelik olarak cevabını hazırlamak için Konsey'in kriz durumunda katılım amaçlı tutarlı opsiyonlar sunmak ve AB tarafından izlenecek siyasi amaçların belirlenebilmesi için Savunma ve Güvenlik Komitesi'nin teklifi gerekmektedir. Özellikle Komite, birleşik bir hareketi benimseyecek görüşünü Konsey'e önerebilir. Bu arada Komisyon rolünü önyargısız olarak benimseyen ölçütlerin uygulamalarını ve onların etkilerini denetler, Komisyon, Savunma ve Güvenlik Komitesi'ne benimsediği ölçütleri bildirir.

Siyasi ve Güvenlik Komitesi, AB'nin krize askeri müdahalesinin siyasi kontrol ve stratejik yönünü inceler bunun sonucunda düşünceler Askeri Komite'nin tavsiyeleri temelinde özellikle komuta, operasyon konsepti, operasyon planı ve diğer stratejik askeri opsiyonlar şeklinde Konsey'e sunulur ve Konsey tarafından gerekli değerlendirmeler yapılır. Savunma ve Güvenlik Komitesi aynı zamanda gelişmeler paralelinde Yüksek Temsilci / Genel Sekreterliği'nin durum merkezindeki aktiviteleri yönetir. Kriz yönetimine ilişkin uygun bilgi ve istihbarat sağlar.²¹⁷

4.9.3 Avrupa Birliği Askeri Komitesi (EUMC)

Askeri Komite (EUMC) bütün AB ülkelerinin savunma konusundaki en üst düzey yetkililerinden veya uygun olduğu takdirde onların askeri temsilcilerinden oluşmaktadır. Askeri personele yön verirken Siyasal ve Güvenlik Komitesine askeri konularda tavsiye vermekte ve önerilerde bulunmaktadır. Başkanı, üç yıllık bir dönem için seçilmektedir ve savunma boyutları olan kararlar alınacağı zamanlar Konsey toplantılarına katılır. Askeri Komite'nin bir özelliği de, bazı üyelerinin ayrıca NATO'nun Askeri Komitesi'nde yer almasıdır. Böylece fiili olarak "çifte görevli"dir. Bu bütün

²¹⁷ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 66-67.

ittifakın AB üyeleri için geçerli değildir, fakat bazı ittifak dışı ülkelerin askeri temsilcileri de ittifak organlarına yardımcı olmaktadır.²¹⁸

4.9.4 Avrupa Birliği Askeri Personeli (EUMS)

Helsinki Zirve Sonuç Bildirisi'nde belirtildiği gibi²¹⁹, AB Askeri Personel organizasyonu AGSP'de AB liderliğindeki operasyonların yürütülmesi dahil, askeri bilgi ve destek sağlar. Bu amaçla AB Askeri Personeli, ulusal ve uluslararası kuvvetlerin kimliklendirilmesini gerçekleştirir. Aynı zamanda Petersberg Görevleri için askeri personel erken uyarı, durum değerlendirmesi ve stratejik planlamalar yapar. AB Askeri Personeli'nin rol ve nitelikleri şunlardır:

- AB'nin askeri yeterliliğinin kaynağıdır,
- AB Askeri Komitesi ile AB'nin askeri kaynakları arasında ilişki kurar, Askeri komite tarafından yönlendirildiği takdirde AB'nin organlarına askeri personel verir,
- Erken uyarı niteliğini sağlar. Kriz yönetimi konsepti ve genel askeri strateji açısından planlamalar ve değerlendirmeler yapar ve önerilerde bulunur,
- Askeri Komite'nin kararlarını ve tavsiyelerini uygulamaya koyar,
- AB liderliğindeki bütün operasyonlarda AB'nin ister kendi yetenekleri, isterse NATO'nun imkan ve yetenekleri ile yapılsın Askeri Komite'yi durum değerlendirmesi ve stratejik planlama konularında destekler,
- Ayrıntılandırma, değerlendirme ve yetenek hedeflerinin gözden geçirilmesini sağlar, üye ülkelerin NATO Savunma ve Planlama Prosedürü ve Barış İçin Ortaklığın Planlama ve Değerlendirme Prosedürüne uygunluğunu sağlar,

²¹⁸ Antonio MISSIROLI: a.g.m., 64.

²¹⁹ Helsinki Zirve Sonuçları, Kısım II, Madde 28.

- Eğitim, tatbikat ve ortak hareketlerde AB'ye üye ülkeler tarafından sağlanan kuvvet ve yetenekleri göz önünde tutarak değerlendirme, denetleme ve önerilerde bulunur.²²⁰

Son olarak, yeni siyasal-askeri organlara verilmiş işlevleri “izleme” görevini yerine getirmek için Konsey Sekreteryası’nda bir durum merkezi (SITCEN) oluşturulmuştur. İlave olarak, Konsey Genel Sekreteryası’ndaki önceki ODGP birimi, “siyasi-askeri” işleri de kapsamak için genişleyerek ve BAB, NATO ve ulusal bakanlıklardan konuyla ilgili tecrübeye sahip yani memurlarını içermek için yeniden yapılandırılarak, bir genel müdürlüğe dönüştürüldü. Bu, halihazırda, üç ana alt müdürlüğü kapsamaktadır:

1. Genişleme, kalkınma ve çok-terafli ekonomik işler,
2. ODGP ve bölgesel işler,
3. AGSP ve operasyonlar (hem askeri hem de sivil).

Yakın zamanda, tavsiye amaçlı bir Sivil Kriz Yönetimi Komitesi kurulurken, bir Polis Birimi de meydana getirildi. Bununla birlikte, bütün olarak, Brüksel temelli AGSP güçleri 200 memurdan biraz daha fazladır. Bu rakam, ulusal bakanlıklarla veya Komisyon’un ilgili genel müdürlükleri ile karşılaştırıldığında çok azdır. Son fakat önemli bir nokta olarak da, iki eski BAB organı-Madrid’deki Uydu Merkezi (SATCEN) ve Paris’te kurulu Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (EUISS)-Konsey’in duruma mahsus bütçe ve statüsü olan “özerk ajansları” olarak AGSP mekanizmasına bağlanmıştır.²²¹

AGSP’nin şekillenmesinde rol oynayan diğer yapılar, Birliğin değişik bakanlıklarından memurlarının oluşturduğu istişari yapıya sahip “Sivil Kriz Yönetimi Komitesi” ve yeni oluşturulmuş olan potansiyel kriz durumlarını gözlemek ve bunları Konsey’e bildirmekle yükümlü olan “Durum Merkezi (SITCEN)”dir. AB ayrıca, Temmuz 2001’de genelde ODGP ve özelde de

²²⁰ Hasret ÇOMAK : a.g.e., 69-70.

²²¹ Antonio MISSIROLI: a.g.m., 65.

AGSP bağlamında destek olması için BAB bünyesinden iki ajansı da kendi yapısına transfer etmiştir. Bu ajanslar aşağıda açıklayacağımız üzere “Uydu Merkezi” ve “Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü”dür.

4.9.5 Avrupa Birliği Uydu Merkezi (SATCEN)

BAB tarafından 1993 yılında oluşturulan SATCEN’in merkezi, İspanya’nın Torrejon kentindedir. Merkezin görevi AB ve üye devletler için uydu görüntülerine ve bilgilerine dayanan analiz ve belgeleri sağlamaktır. Bunun yanında Petersberg Görevleri gibi misyonlarda Birliğe destek sağlamaktır. Üstlendiği görevler şunlardır.

- AB’nin ilgi alanı olan bölgelerin genel güvenliğini gözetim altında tutmak,
- Antlaşmaların doğrulanmasına ve teftişine destek vermek,
- Silahlanma ve nükleer yayılmanın kontrolüne destek vermek,
- Denizlerle ilgili gözetim/kontrol,
- Çevreyle ilgili gözetim/kontrol,
- Uluslararası terörizmle savaşa destek vermek,
- İlgili kuruluşların uygulamalarını desteklemektir. (AB, NATO, EUCORPS vs...)²²²

²²² Antonio MISSIROLI: “ESDP Bodies”, Institute for Security Studies, 2-3. < <http://www.iss-eu.org/esdp/08-bodies.pdf> >

4.9.6 Avrupa Birliği Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (EUISS)

Özerk statüsü ve entelektüel bağımsızlığı ile EUISS hiçbir şekilde ulusal çıkarları savunmamakta veya temsil etmemektedir. Amacı stratejik tartışmaları zenginleştirmek ve Birliğin çıkarlarını sistematik olarak artırmak için Avrupa Güvenlik Kültürü'nün yaratılmasına yardımcı olmaktır. EUISS, ODGP'nin gelişimine üç fonksiyonu ile katkıda bulunmaktadır.

- AB ile ilgili temel güvenlik ve savunma konularını araştırmak ve tartışmak,
- Konsey ve Yüksek Temsilcilik için öngörü çalışmaları yapmak,
- Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada ile olan transatlantik diyalogunu güvenlikle ilgili tüm konularda geliştirmek.²²³

4.10 AGSP Operasyonları

4.10.1 Askeri Operasyonlar

4.10.1.1 Concordia Operasyonu (Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti EUFOR - Concordia)

EUFOR-Concordia, AB'nin ilk askeri operasyonudur. Makedonya Cumhurbaşkanı'nın daveti üzerine AB kuvvetleri Ohrid Çerçeve Antlaşması'nın (Makedonya'da 2001 yılındaki çatışmaları çözen antlaşma)

²²³ Antonio MISSIROLI: "ESDP Bodies", 3.

uygulanmasını kolaylaştırmak ve güvenli bir ortam temin etmek amacıyla NATO Operasyonu'nu (Allied Harmony) 18 Mart 2003'te devralmıştır.²²⁴ İrlanda ve Danimarka hariç bütün AB üye devletleri de dahil 26 devlet, yaklaşık 350 hafif silahlı askeri personeliyle göreve yardımda bulunmuştur.²²⁵ Fransa'nın komutasını üstlendiği AB Barış gücü, Makedonya'nın etnik Arnavut nüfusunun yaşadığı Arnavutluk, Sırbistan ve Kosova ile sınır bölgelerinde devriye görevine başlamıştı. 30 Eylül'de komuta görevi Fransa'dan Avrupa Acil Müdahale Gücü EUFOR'a devredilmiştir. Bu düzenleme, 15 Aralık 2003'te görevin tamamlanmasına kadar sürdürülmüştür. Concordia, sadece AB üye devletleri imkanlarına dayanmamış, ABD'nin de katıldığı NATO tarafından sağlanan planlama ve lojistik desteği ile gerçekleştirilmiştir. Böylece AB'nin ilk askeri operasyonu olmasına ek olarak, Concordia aynı zamanda, 2002'de bir işbirliği mekanizması olarak kurulan ve "Berlin-plus" olarak adlandırılan AB-NATO arasındaki stratejik düzenlemenin ilk uygulaması olmuştur.²²⁶

Bu operasyon refah içinde, demokratik ve barışçıl, uluslararası güvenlik gücüne artık ihtiyacı olmayan ve istikrarlı ülkeler arasına girmiş olan bir ülke oluşturmayı başarmaya yönelik çabalara katkıda bulunmuştur.²²⁷ Concordia Operasyonu'nun yukarıda da belirttiğimiz gibi 15 Aralık 2003 tarihinde sona erdirilmesini takiben görev, kısa sürede daha sonra da bahsedeceğimiz Proxima adı verilen bölgedeki yeni AB Polis Gücü tarafından devralınmıştır.²²⁸

²²⁴ Permanent Representation of France to European Union : "Brief Guide to The European Security and Defence Policy (ESDP)", (December 2005), 31. < www.rpfrance-ue.org >

²²⁵ Bu 13 AB ülkesi Avusturya Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık'tır. O tarihlerde NATO üyesi olup AB üyesi olmayan 6 devlet Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İzlanda, Norveç, Polonya ve Türkiye'dir. Yine o tarihlerde AB ve NATO üyesi olmayan 7 ülke ise Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'dır.

²²⁶ Gustav LINDSTROM: "Harekat Alanında: AGSP Operasyonları", AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Ed: Nicole GNESOTTO, Çev: Serkan KORKMAZARSLAN, (İstanbul, TASAM Yayınları, 2005), 117.

²²⁷ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=594&lang=en&mode=g

²²⁸ Gustav LINDSTROM: a.g.m., 118.

4.10.1.2 Artemis Operasyonu (Kongo Demokratik Cumhuriyeti), 2003

Haziran 2003'te AB, kendi askeri kabiliyetleri için de bir test niteliği taşıyan yaklaşık 2000 kişilik barış koruma gücünü, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin kuzey doğusundaki istikrarsız Ituri Bölgesi'ne göndermiştir. Mayıs'tan bu yana, Hema ve Lendu militanları arasındaki etnik çatışma kargaşanın yayılmasına, yüzlerce insanın ölmesine ve binlerce insanın yerlerinden çıkartılmasına neden olmuştur. Daha önceki on yıllık dönemde, 50 000'den fazla insan öldürülmüş ve 500 000'denfazla kişi de yerlerinden edilmiştir. Kargaşa ülkenin barış sürecinin raydan çıkması ve daha geniş bir bölgede istikrarsızlık tehlikesini doğurmuştur. Artemis olarak adlandırılan operasyon, AB'nin NATO yardımı almadan ve Avrupa'nın dışında konuşlandığı ilk askeri görevi olmuştur.²²⁹ Operasyona 1700 askeriyle katılan Fransa komuta etmiş ve Fransa Operasyon Planlama ve Kontrol Merkezi de Artemis Operasyonu'nda karargah olarak kullanılmıştır. İsveç'in Fransa'dan sonraki ikinci büyük katılımcı (70 görevli) olduğu operasyonun kuvvet karargahı ise Uganda'daki Entebbe'de konuşlanmıştır. Buraya gönderilen gücün görevi, şehirde, mülteci kampları ve havaalanı ile BM Personeli, insani yardım çalışanları ve sivillerin güvenliğini sağlamaktır.²³⁰ Artemis Operasyonu, 2003 Eylülü'nün başında, sorumluluğu daha geniş yetkiye, güçlü bir yönetime ve daha büyük güce sahip BM Barış Koruma gücüne geri vermesinden sonra sona ermiştir.²³¹

²²⁹ Gustav LINDSTROM: a.g.m., 119.

²³⁰ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 32.

²³¹ Gustav LINDSTROM: a.g.m., 120-121.

4.10.1.3 Althea Operasyonu (Bosna-Hersek, EUFOR - ALTHEA)

Althea Operasyonu, AB Barış Gücü'nün (EUFOR) NATO Barış Gücü (SFOR)'nden Dayton Antlaşması'nın yürürlüğe konmasını garanti altına almak ve Bosna-Hersek'te kalıcı ve çok kültürlü bir barışı tesis etmek üzere görevi 2 Aralık 2004 tarihinde devralmasıyla başlatılmıştır.²³² NATO müttefiklerinin 1995 Dayton Antlaşması'ndan sonra güçlerini bölgeye yerleştirmeye başladığında, karşıt görüşlü partilerin ellerine tekrar silah almalarını önlemek için 60 000'den fazla asker gerekiyordu. 2004'ün sonlarında Bosna-Hersek'teki istikrar gücü 7000 askere kadar azalmıştır.²³³ Althea, şimdiye kadar AB'nin giriştiği üçüncü ve en büyük AGSP operasyonudur. EUFOR olarak bilinen AB Barış Gücü, AGSP'nin bir göstergesidir.²³⁴ Operasyon Berlin-plus Antlaşması çerçevesinde NATO imkan ve kabiliyetlerinden faydalanılarak planlanmış ve yürütülmüştür. Bölgede güvenliği sağlamak olan asli askeri görevinin yanında, AB Barış Gücü, AB Özel Temsilciliği'ni ve Birleşik Polis Birimi'nin (IPUs) organize suçlarla savaşabilmesi için askeri komuta altında eğitimini desteklemek görevlerini de üstlenmiştir.²³⁵ AB liderliğindeki bu operasyon, istikrar ve işbirliği içerisinde Bosna-Hersek'e yardım etme misyonunun yanında bu ülkenin AB bütünleşmesine doğru daha ileri bir aşamada hazırlanmasını ve böylece AB'nin politik hedeflerini desteklemesi açısından da önemlidir.²³⁶

²³² Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 32-33.

²³³ "Supporting Bosnia On The Way To The EU", ESDP Newsletter, Issue 1, (December 2005), 21.
< http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/051214_NewsletterFinal.pdf >

²³⁴ <http://www.euforbih.org/history/history.htm> (EUFOR Resmi Sitesi).

²³⁵ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 33.

²³⁶ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=745&lang=en

4.10.2 Sivil Operasyonlar

4.10.2.1 Bosna-Hersek AB Polis Misyonu (EUPM)

Bu operasyon 2003 yılında başlatılan ilk AGSP operasyonudur. AB Polis Misyonu buradaki görevi, Barışı Uygulama Konseyi Yönetim Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi'nin Mart 2002'de almış olduğu 1396 sayılı karara göre BM Barış Gücü'nden devralmıştır. Görev 30'dan fazla ülkeden katılan yaklaşık 500 polis memuru ile yürütülmekte ve görevin yıllık bütçesi de 38 milyon Euro'yu bulmaktadır. 1 Ocak 2003'ten 31 Aralık 2005'e kadar EUPM Dayton/Paris Antlaşması'nın uygulanmasına özellikle polisiye alanda katkıda bulunmuştur. EUPM şu görevleri icra etmiştir.

- Bağımsız, depolitik ve şeffaf Bosna Polis Gücü'nün oluşturulmasını desteklemek,
- Üst düzey polis memurlarına profesyonel meslek yetenekleri kazandırmak,
- Konu ile ilgili uzmanlar yetiştirerek organize suçlarla mücadelede yardımcı olmak ve konu üzerinde uzmanlaşmış devlet kurumları kurmak,
- Mahalli ve bölgesel polis güçleri için kalıcı ve uygulanabilir finansal plan hazırlamak,
- Polis gücünün zengin etnik yapılı karakterini garanti altına almak için polis memurlarının eğitim ve işe alım süreçlerine katılmak,
- Devlet güvenlik kurumlarının profesyonelliği ve kurumsal temellerini sağlamlaştırmak:
- Devlet Enformasyon ve Koruma Ajansı ve Devlet Hudut Hizmetlerinin bütünleşmesini sağlamak.²³⁷

²³⁷ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 33-34.

Bu görevleri başarmak için EUPM, Suç Polisi Programı, Adli Ceza Programı, İçişleri Programı, Polis İdaresi Programı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Programı, Devlet Hudut Hizmetleri (SBS) Programı ve Devlet Enformasyon ve Koruma Ajansı (SIPA) Programı adı altında 7 değişik program uygulamaktadır.²³⁸

1 Ocak 2006'da başlayarak Bosna-Hersek'te yeni bir polis misyonu (EUPM II), Yerel Hukuk Uygulamaları Ajansı'nın, organize suçlarla mücadelesine yardım etmek için, EUPM'den görevi devralmıştır. EUPM II, 180 polis memuru ile görevini yürütmektedir.²³⁹

4.10.2.2 PROXIMA Operasyonu ve AB Polis Danışma Timi (EUPOL PROXIMA and EUPAT)

Proxima Operasyonu, daha önce de bahsettiğimiz üzere, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nde 15 Aralık 2003 tarihinden sonra Concordia Operasyonu görevinin bitirilmesi ve görevin yeni AB Polis Gücüne devredilmesi ile başlamıştır. AB Polis Uzmanları Makedon Polisine organize suçlarla mücadele için gözlem, yol gösterme ve tavsiyelerde bulunurken Avrupa Polis standartlarını da yükseltmişlerdir.²⁴⁰ Aralık 2003'te başlatılması ve Aralık 2005'e kadar süresinin uzatılması süresi içerisinde EUPOL Proxima Polis Misyonu, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ndeki siyasi ve güvenlik durumunun sağlamlığının temelini oluşturan Ohrid Çerçeve Antlaşması'nın uygulanmasına ve pekiştirilmesine yardımcı olmuştur. Üye ülkelerden ve üçüncü ülkelerden katılan 200 polis memuru görevlisiyle, AB Polis Gücü, etnik karşılaşmalara sahne olan bölgelerde daha güçlü bir varlık

²³⁸ Gustav LINDSTROM: a.g.m., 114-115.

²³⁹ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 34.

²⁴⁰ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=584&lang=en

göstererek Makedon Polis Teşkilatının bölgesel yönetimleriyle çalışmaktaydı. Proxima şu konularda yardımlarda bulunmuştur:

- Hukuk ve düzeni kalıcı hale getirmek ve hukukun üstünlüğünü pekiştirmek,
- Birleştirilmiş Hudut Yönetimi Politikası maksadıyla, sivil personel kullanarak sınır güvenliğini sağlamak,
- Polis ve güvenlik üzerinde daha güçlü bölgesel işbirliği,
- Makedon Polisi ve toplum arasındaki sosyal bağları geliştirmek.

AGSP enstrümanlarından AB Komisyonu tarafından yürütülen toplumsal projelere doğru yumuşak geçişi sağlamak maksadıyla 1 Ocak 2006'dan başlayarak Proxima'nın tamamlanması AB Polis Danışma Timi'nin (EUPAT) kurulması vasıtasıyla garanti altına alındı.²⁴¹ Erwan Fouere (İrlanda) 17 ocak 2005 tarihinde Makedonya Yugoslav Cumhuriyetine AB özel temsilcisi olarak Michael Sahlin'in yerine atanmıştır ve Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ndeki bütün AB politikaları ve faaliyetlerinden sorumludur.²⁴² Proxima Operasyonu 14 Aralık 2005'te son bulmuş ve akabinde AB Polis Danışma Timi göreve başlamıştır. Bu görev de 14 Temmuz 2006 yılında sona erdirilmiştir.²⁴³

4.10.2.3 Gürcistan Hukukun Egemenliği Misyonu (EUJUST Themis)

Nisan 2004 tarihinde Gürcistan Cumhurbaşkanı Michail Saakashvili AB'den, ülkesindeki ceza yasaları sistemi ile ilgili düşündüğü reforma yardımcı olmasını istedi. Adalet Sistemi Saakashvili'nin ele almak istediği ilk

²⁴¹ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 34-35.

²⁴² http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=584&lang=en

²⁴³ Presidency Report on ESDP: Council of the European Union, (Brussels, 12 June 2006), 4.

meselerden biriydi.²⁴⁴ AB 16 Temmuz 2004 tarihinde Gürcistan için AB hukuk egemenliğini üstün kılma görevini başlattı. Bu, AGSP bağlamında AB'nin başlatmış olduğu ilk hukuk egemenliği göreviydi. Bu görev çerçevesinde yüksek dereceli ve tecrübeli personel, desteklenen, yol gösterilen ve tavsiyede bulunulan bakanlar, yüksek dereceli memurlar ve uygun kişiler merkez hükümette dengelenmişlerdir. Sylvie Panz hukuk egemenliğini üstün kılma görevinin başına getirilmiştir. AB Güney Kafkasya Özel Temsilciliği görevine de Heikki Talvitie'nin yerine Peter Semneby getirilmiştir. Themis görevi Gürcistan'daki suçlarla ilgili adalet sistemindeki belirtilen acil durumlarda hükümeti desteklemek, reform süreci için geliştirilen kapsamlı yaklaşım ortaklığında Gürcistan hükümetine yardımcı olmak için dizayn edilmiştir. Operasyon amaçlarını başarmış ve 14 temmuz 2005'te görevini tamamlamıştır.²⁴⁵ AB Özel Temsilciliği (EUSR) Destekleme Timi, Gürcistan'daki faaliyetlerine hukuk egemenliğini oluşturma görevini üstlenen Themis Misyonu ve Hudut Destek Timi (BST)'nin tamamlanmasından sonra devam etmiştir. AB'nin hukuk egemenliği alanında Gürcistan'a olan desteği Avrupa Topluluğu programları vasıtasıyla sağlanmaktadır. BST'nin görev süresi Şubat 2007 tarihine kadar uzatılmıştır.²⁴⁶

4.10.2.4 Kinşasa AB Polis Misyonu

(Kongo Demokratik Cumhuriyeti, EUPOL Kinshasa)

Aralık 2003'te AB Konseyi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki BM faaliyetlerini ve özellikle de tüm Kongolu politik grupları birlikte temsil edecek

²⁴⁴ Sylvie PANTZ: "EUJUST THEMIS", Press Conference on 14 April 2005, ESDP Newsletter, Issue 1, (December 2005), 24.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/051214_NewsletterFinal.pdf

²⁴⁵ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=701&lang=en

²⁴⁶ Presidency Report on ESDP: Council of the European Union, (Brussels, 12 June 2006), 5.

Müşterek Polis Birimi'ni (IPU) kurma planını destekleme kararı almıştır. Müşterek Polis Birimi projesi üç aşamada uygulanmıştır:

- Eğitim merkezi oluşturmak ve basit teçhizatların hazırlanması,
- IPU'nun gelecekteki üyelerinin eğitimi,
- Son olarak da bunların bölgeye konuşlandırılmasıdır.

Komisyon ilk iki aşamadan sorumluydu. Buradaki polis memurlarına gözlem ve tavsiyelerde bulunmak için Konsey, AGSP tavsiye ve yardım misyonunu Ocak 2005'te BM ile sıkı bir koordinasyon içerisinde başlatma kararı almıştır. Görevin başına Adilio Custodio (Portekiz) getirilmiştir. Görev altı üye ülke ve iki de üçüncü ülkelerden gönderilen 30 polis görevlisiyle sürdürülmektedir. Bu görevin maliyeti ise yaklaşık 4,3 milyon Euro'dur.²⁴⁷ Kinşasa Görevi 31 Aralık 2006 tarihine kadar uzatılmıştır ve karara göre 2006 seçimleri boyunca, kontrol birimleri takviye edilecektir.²⁴⁸ EUPOL Kinşasa, AGSP ve BM arasında Afrika'daki kriz yönetimi faaliyetlerindeki yapıcı birlikteliği örneklemektedir.²⁴⁹

4.10.2.5 Irak Hukukun Egemenliği Misyonu (EUJUST LEX)

AB Konseyi, Irak geçici hükümetinin daveti üzerine 21 şubat 2005'te hukukun egemenliğini üstün kılma misyonunu başlatmaya karar verdi.²⁵⁰ Bu misyon, Irak polis güçlerinin, hakimlerin ve cezaevi görevlilerinin birlikte çalışmalarında yeteneklerini geliştirmek amacıyla hukuk kurallarını güçlendirmek için başlatılmıştır. Görev Brüksel'de bulunan bir koordinasyon ofisi ve Bağdat'ta bulunan bir irtibat ofisi ile sürdürülmektedir. Temmuz

²⁴⁷ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 36.

²⁴⁸ Presidency Report on ESDP: Council of the European Union, (Brussels, 12 June 2006), 7.

²⁴⁹ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 36.

²⁵⁰ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=823&lang=en

2005'ten beri, Iraklı yüksek dereceli memurlar AB üye devletlerinde eğitime tabi tutulmaktadır. Bu görevde en fazla sorumluluğu Fransa üstlenmiş ve ülkesinde AB adına 200 yüksek dereceli memuru iki polis koleji ve hukuki hizmet kolejinde eğitime tabi tutmuştur.²⁵¹ 15 Mayıs 2006 tarihinde AB, Irak'ın istekleri ve ihtiyaçlarına karşılık olarak, görevi 18 ay daha bu memurlara temel ve uzmanlık kursları için imkan verebilmek maksadıyla uzatma kararı almıştır.²⁵²

4.10.2.6 Batı Balkanlar AB Denetim Misyonu (EUMM)

Aralık 2000'de AB Konseyi, AB Denetleme Misyonu'nu politik ve güvenlik gelişmelerini sınırlara, mültecilerin dönüşüne ve inter-etnik sorunlara özel ilgi göstererek, denetlemek için Batı Balkanlar'da konuşlandırma kararı aldı. 120 uluslararası gözlemci ve 75 yerel personelden oluşan görev, Saraybosna ve Bosna-Hersek'i kapsayan bölge, Hırvatistan, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Arnavutluk ve Sırbistan-Karadağ'dan yönetilmiştir. Erken uyarı mekanizması ve gruplar arasında güven temini için aracılık gibi konular AB'nin bölgedeki istikrar politikası için en önemli koşullardır.²⁵³

4.10.2.7 Moldova ve Ukrayna'ya AB Sınır Destek Misyonu (EU BAM Moldova/Ukraine)

30 Kasım 2005 tarihinde Acil Müdahale Mekanizması altında başlatılan ve AB üye devletlerinden yüksek sayıda yardımcı uzmandan oluşturulan misyon, Moldova ve Ukrayna otoritelerini kanunsuz ticaret, insan kaçakçılığı, kaçakçılık, organize suçlar ve yolsuzlukla olan mücadelelerinde desteklemek,

²⁵¹ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 36-37.

²⁵² Presidency Report on ESDP: Council of the European Union, (Brussels, 12 June 2006), 6.

²⁵³ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 37.

bu ülkelerin etkili sınır izleme ve kontrol yeteneklerini temin etmek için uygun operasyonel ve kurumsal kapasitelerini artırmak ve böylece çatışmaların çözümüne katkıda bulunmak amacındadır. EU BAM Başkanlığı ayrıca Moldova için AB Özel Temsilciliğine yüksek politik danışmanlık görevini ifa etmektedir. EU BAM görev süresi, AB Komisyonu tarafından 1 Haziran 2006 tarihinde 18 ay süre için uzatılmış ve TACIS Projesi adı altında alanı da genişletilmiştir. AB Özel Temsilciliği'nin yetki süresi de 28 Şubat 2007'ye kadar, Sınır Timi'ni de içerecek şekilde uzatılmıştır.²⁵⁴

4.10.2.8 AB Aceh Gözlem Misyonu (AMM)

Bu görev, 15 ağustos 2005'te Endonezya hükümeti ve Serbest Aceh Hareketi (GAM) tarafından imzalanmış olan "Uzlaşma Memorandumu"nda düzenlenmiş barış anlaşmasının çeşitli açılardan uygulanmasını gözlemek için düzenlenmiştir.²⁵⁵ AMM, AB'nin kriz yönetiminde bölgesel katkının olması amacıyla yakın bir şekilde bu operasyona katılmalarını istediği 5 ASEAN ülkesinin ortaklığı ile yürütülmüştür. AB, Güney Doğu Asya ülkeleri ile arasındaki stratejik ortaklığı geliştirmek amacı da taşımaktaydı. Görev 100 tanesi bahsedilen 5 ASEAN ülkesinden olmak üzere toplam 250 gözlemci ile yürütülmüştür.²⁵⁶ Bu görev, 15 eylül 2005'te GAM silahlı güçleri, yapısal olmayan askeri yerleştirmeler ve politik güçler çekilmeye başladığında operasyonel hale getirilmiştir.²⁵⁷ AB bu görevi Mart 2006'da 3 aylığına uzatmış ve bu sürenin dolmasından sonra da Haziran 2006'da 15 Eylül 2006'ya kadar olan son bir süre daha eklemiştir. AMM, Asya'daki ilk AGSP misyonudur. Bu misyon ayrıca AB-Endonezya ilişkileri için de önemli bir

²⁵⁴ Presidency Report on ESDP: Council of the European Union, (Brussels, 12 June 2006), 5.

²⁵⁵ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=961&lang=en

²⁵⁶ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 38.

²⁵⁷ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=961&lang=en

basamak teşkil etmektedir. Misyon, AB'nin barış için olan taahhütleri ve Asya'nın istikrarı için yapılmış elle tutulur bir göstergedir.²⁵⁸

4.10.2.9 Filistin Polisine Destek İçin Oluşturulan “Avrupa Koordinasyon Ofisi” (EU COPPS) ve Filistin AB Polis Misyonu (EUPOL COPPS)

Konsey tarafından kararlaştırılan “Orta Doğu Barış Projesi Faaliyet Planı” gereğince 1 Ocak 2005'te, Filistin Polisi'ne destek için bir Avrupa Koordinasyon Ofisi oluşturuldu ve Barış Süreci ile ilgili olan AB Özel Temsilcisi Marc OTTE'nin sorumluluğu altına verildi. Bu Ofis, Filistin Yönetiminin gizli servisinde reform için plan kurulmasını teşvik etmek amacıyla hazırlıklar yapmakta ve yönetime destek vermektedir.

Filistin'in yardım isteğine daha etkili bir şekilde yanıt vermek amacıyla, özellikle İsrail'in geri çekilmesinden sonra, AB, Ocak 2006'dan başlamak üzere Filistin'de bir AGSP Polis Misyonu konuşlandırmaya karar verdi. Kısa adı EUPOL COPPS olan bu misyonun görevi Filistin Yönetimini kalıcı ve etkili polislik/güvenlik düzenlemeleri yapmasında desteklemektir. Bu misyon şunları amaçlamaktadır:

- Filistin Polisi'ne “Polis Geliştirme Programı”nın uygulanmasında tavsiye ve yakın gözlemlerle yardım etmek
- AB üye devletleri yardımını koordine etmek ve kolaylaştırmak ve istenilen yerlerde Filistin polisine uluslararası yardım etmek,
- Ceza yasalarında polisle ilgili olan konularda tavsiye vermek.

Bu misyon ABD ve Mısır ile yakın koordinasyon içerisinde yürütülmektedir. Çoğunluğu AB üyelerinden gönderilen yaklaşık 33 silahsız personelden

²⁵⁸ Presidency Report on ESDP: Council of the European Union, (Brussels, 12 June 2006), 9-10.

oluşmaktadır.²⁵⁹ AB, işgal edilmiş topraklardaki AGSP misyonunu, yeni Filistin Yönetimi ve Filistin Polisi arasındaki ilişkinin uyumunu sağlamak ve kontrol etmek amacıyla devam ettirmektedir.²⁶⁰

4.10.2.10 Rafah Geçiş Noktası (Gazze-Mısır sınırı) Avrupa Birliği Sınır Yardımı Misyonu (Rafah AB SYM)

21 Kasım 2005'te Konsey, Rafah Geçiş Noktası'nda (Gazze-Mısır), ESDP çatısı altında, bir Avrupa Birliği Sınır Yardımı Misyonu kurmaya karar verdi. Misyonun "Hareket ve Geçiş Anlaşması" temelinde kurduğu, kod adıyla Rafah AB SYM, İsrail ve Filistin Yetkilileri (PA) arasına, PA ve İsrail hükümetinden gelen daveti takiben, 15 Kasım'da ulaştı. Misyonu kurmak iki haftadan az sürdü: AB hareketi için yapılan istekten sadece 10 gün sonra misyon geçiş noktasına yerleşmişti.

Rafah AB SYM'nin amacı, Avrupa Komisyonu'nun kurum oluşturma çabalarıyla işbirliği içerisinde olmak, katkıda bulunmak, Rafah Geçiş Noktasını açmak ve PA ile İsrail hükümeti arasında güven oluşturmak üzere Rafah Geçiş Noktasında Üçüncü Kişi varlığı sağlamaktır. Bunun sonucunda Rafah AB SYM:

- APRC'nin (Rafah Geçiş için Anlaşmaya Varılan Prensipler) uygulanması uyarınca PA performansını etkin olarak izleyecek, onaylayacak ve değerlendirecek ve yetkileriyle, Filistin Yetkilileri'nin Rafah Geçiş Noktasıyla ilgili tüm kurallar ve düzenlemeler ile APRC'nin tüm maddelerini uygulamasını sağlayacak;
- Sınır kontrolü ve gümrük uygulamaları için Filistin'in kapasite-inşasına yardım edecek;
- Rafah Geçiş Noktası'nın yönetimiyle ilgili her konuda, Filistin, İsrail ve Mısır otoriteleri arasındaki iletişime katkıda bulunacaktır.

²⁵⁹ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 38-39.

²⁶⁰ Presidency Report on ESDP: Council of the European Union, (Brussels, 12 June 2006), 6.

Rafah AB SYM, çoğunlukla AB Üyesi Ülkelerden seçilecek yaklaşık 70 personelden oluşacaktır. Rafah AB SYM Misyonu'nun başına General Pietro Pistolese (İtalya) atanmıştır.²⁶¹

4.10.2.11 Darfur Afrika Birliği (AU) AB Sivil ve Askeri Destek Hareketi

AB ve onun üye ülkeleri, Ağustos 2004'ten beri, Afrika Birliği'nin Darfur bölgesinin istikrarını sağlama çabalarına etkin destek sağlamaktadır. Siyasi desteğin yanı sıra (Abuja müzakereleri ve Ceasefire Komisyonu), Afrika Birliği AMIS I ve II misyonlarına büyük mali yardım (Avrupa Geliştirme Fonu (EDF) tarafından finanse edilen Afrika Barış Organı'ndan 92 milyon Euro ve Üye ülkelerden 30 milyon Euro) ve personel desteği (Ceasefire Komisyonuna Başkan Yardımcısı gözlemciler ve planlamacıların sağlanması) sağlanmıştır. Ayrıca toplam 445 milyon Euro'luk yiyecek ve insani yardım ulaştırılmıştır.²⁶²

AU'nun, AMIS Misyonu'nun personel sayısını 3000'den 7000'e yükseltme kararını ve AU'nun ek AB desteği isteğini takiben, Konsey Haziran 2005'te sivil ve askeri destek hareketini üstlenme kararı vermiştir. Bu hareket Üye Ülkelerin beraber ve etkin yardımlarıyla olmalıdır. Bu, operasyonun yönetimini alan AU'ya destek amaçlı bir misyondur. 26 Mayıs 2005 tarihinde Addis Ababa'da yapılan Donor konferansında, SG/HR bir AB paketi sunmuştur; bu ek ölçütler sivil bir unsur da içermektedir (polis komuta zincirine destek vermek, AU dahilinde bir polis birimi kurulmasına destek vermek, eğitim, uygulama) ve bir askeri unsur (malzeme temini, emir zincirine teknik ve planlama yardımı, Afrika birliklerinin eğitimi, stratejik nakliye, askeri gözlemcilerin sevk edilmesi). Ayrıca Üye Ülkeler Sudan'a sahada koordinasyon amacıyla bir AB özel temsilcisi göndermede anlaşmıştır. Aynı zamanda, AU'dan gelen bir isteği takiben, NATO ayrıca katıldı ve *inter alia*,

²⁶¹ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 40.

²⁶² http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=956&lang=en&mode=g

AU stratejik nakliyesi önerdi. AB ve NATO, iki organizasyon tarafından sağlanacak stratejik nakliye için pratik düzenlemelerde anlaşmaya vardı.²⁶³

4.10.2.12 Kongo Demokratik Cumhuriyeti Güvenlik Alanında İşbirliği Misyonu (EUSEC DR Congo)

Konsey 2 Mayıs 2005'te Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Kongo Yetkili Kurumlarına güvenlik alanında reform çabaları için tavsiye ve yardım misyonunu (EUSEC DR Congo) başlatma kararı almıştır. Şu an için küçük çaplı bir misyona EUSEC DR misyonu (Fransa, Belçika, Portekiz, İngiltere, Hollanda ve Macaristan) Fransız bir general tarafından komuta edilmektedir. Misyon ayrıca ODGP bütçesinden finanse edilmektedir. (1.6 milyon euro)²⁶⁴

İç savaştan sıkıntı çeken bir ülke için ordu güçlerinin reformu en önemli faktördür. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki durumda hedef düzenli ordudan ve eski isyancı gruplardan savaşçıları terhis etmek ve/veya karşılıklı olarak birbirine karıştırarak birlikte çalışmalarını sağlamaktır. Uluslararası toplum ve bağışçılar daha önceden terhis etme ve silahsızlandırma programlarına çok yatırım yapmışlardı. Dünya Bankası'nın desteği ile yürütülen bu alandaki politikaların başarısızlığı AB'nin ekonomik ve gelişmeyle ilgili faaliyetlerinin, savunma sektöründeki kurumsal reform için destek sağlamasıyla artmasına neden olmuştur.

EUSEC DR Kongo'nun ikinci aşaması iki aşamadan oluşacaktır. Kongo Savunma Bakanlığı ödeme silsilesi reformu ve AB'nin bir ya da daha fazla karşılıklı karıştırma merkezi denetimi.²⁶⁵

²⁶³ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 40-41.

²⁶⁴ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=909&lang=en&mode=g

²⁶⁵ Permanent Representation of France to European Union : a.g.m., 41-42.

4.11 AGSP ve ABD

AB çerçevesinde ADGP ve AGSP girişimlerinin Soğuk Savaş döneminden beri Batı'nın savunma örgütü olan NATO üzerinde etkileri vardır. NATO içerisinde en büyük ağırlığa sahip olan ve AB ile hem ekonomik hem de politika ve güvenlik alanlarında sıkı ilişkilere sahip olan ABD'nin, AB'nin güvenlik ve savunma konularında attığı adımlar hakkında ne düşündüğünü de değerlendirmek gerekir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri Avrupa içerisindeki bütünleşme çabalarını destekledi. Ancak AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturma çabaları ABD'de bazı kaygılara neden olmuştur. Dışişleri bakan yardımcısı Strobe Talbott 1999'da Londra'da yaptığı bir konuşmada AGSK'nın önce NATO içinden çıkan daha sonra NATO dışında gelişen ve nihayet NATO'dan ayrı olarak ona rakip bir organizasyona dönüşmesini ABD'nin istemediğini belirtmiştir.²⁶⁶ Amerikan yönetiminin diğer bir kaygısı da, Avrupa ülkelerinin ne derece askeri operasyonlara kaynak ayırmaya istekli oldukları noktasındadır. ABD, 60 bin kişilik Avrupa Acil Müdahale Gücü oluşturulmasının konuşulduğu bir ortamda AB üyesi ülkelerin savunma harcamalarını artırmamalarını hatta Almanya'nın azaltmasını çelişki olarak görmektedir. Savunma harcamalarını artırmayan AB üyesi ülkelerin bir de ortak Avrupa Ordusu kurma çabası içerisine girmeleri bunların NATO çerçevesindeki yükümlülükleri için gerekli mali kaynağı bulamamalarına neden olabilir. Avrupa savunma sanayii alanında da girişimlerde bulunmaktadır. ABD için önemli olan savunma sanayiinde Avrupa'nın korumacı mı yoksa açık bir politika mı izleyeceğidir. Teknolojik alanda ABD'nin gerisinde olan Avrupa, ABD'den teknoloji transferi istemektedir. ABD

²⁶⁶ Strobe TALBOTT: "America's Stake in a Strong Europe", A Conference of the Future of NATO, The Royal Institute of International Affairs, (London, 7 October 1999)'dan naklen: Kamer KASIM: "NATO'ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası", Ankara Üniversitesi, ATAUM, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, (Bahar 2002),93.

ise, Avrupa'ya aktarılabilecek teknolojinin başka bazı ülkelerin eline geçmesinden kaygılıdır.

AB'nin AGSP ile güvenlik ve savunma konularında attığı adımların NATO'ya muhtemel etkileri ve Avrupa ile Atlantik arasındaki bağın zayıflaması ihtimali ABD'de endişeye neden olan konulardır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa'da barış, demokrasi ve istikrarın korunmasında önemli rol oynayan NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte oluşan yeni stratejik ortamda da önemli görevler yüklenmiştir. AB'nin ayrı bir savunma örgütlenmesine doğru gitmesi NATO'yu zayıflatacaktır. Avrupa'da ABD'nin tek süper güç konumunu dengeleme politikasına doğru bir gidişin olması ve bu çerçevede AB ile ABD arasındaki bir rekabet ister istemez NATO'yu olumsuz etkileyecektir.

Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanan AGSK'ya bazı NATO kaynakları aktarılabilecektir. Bu kaynaklar istendiği an NATO tarafından geri alınabilir ve ABD'nin burada veto hakkı vardır. Ancak ABD'yi kaygılandıran en önemli konulardan biri AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan ülkelerin durumudur. Bunlara yönelik ayrımcı bir politikaya ABD yönetimi karşıdır.

ABD, AB'nin Avrupa Kıtası'nın güvenliği konusunda daha fazla rol almasını ve daha çok kaynak aktarmasını istemektedir. Amerikanın dışarıdaki operasyonlara kaynak ayırması ABD ekonomisi için bir yük teşkil etmektedir. Buna karşın AB'nin savunma ve güvenlik alanında NATO ile işbirliği yerine ona rakip bir yapılanmaya doğru gitmesi ve NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan ülkelerin bu çerçevede dışlanması Avrupa Kıtası'ndaki etkisinin azalmasına neden olacağı için ABD tarafından istenen bir gelişme değildir.

ABD, Avrupa ile ilgili güvenlik ve savunma konuları AB düzeyinde değil ikili ilişkiler ile yürütmüştür. Ekonomik konularda AB'yi bir aktör olarak gören ABD yönetimi savunma konusunu ise İngiltere, Fransa ve Almanya ile ikili ilişkiler düzeyinde ele aldı. AB içerisinde İngiltere'yi en önde gelen müttefiki olarak gören ABD yönetimi için Almanya da savunma ve güvenlik konularında

giderek önem kazandı. ABD, Fransa'nın AB içerisinde NATO'dan bağımsız bir savunma gücü kurma ve AGSP'yi NATO'dan tamamen ayrı bir yapılanmaya dönüştürme çabası karşısında Almanya'yı bir dengeleyici güç olarak görmektedir. NATO'nun genişlemesi konusunda da Almanya ve ABD arasında tam bir görüş birliği görülüyor. Fransa'nın politikasına karşı, İngiltere'nin de AB içerisinde daha aktif bir politika izlemesi ABD'nin isteğidir. İngiltere'nin ABD ile olan özel ilişki biçimi bu ülkeyi hem AB'nin güvenlik ve savunma konularında NATO'dan kopmaması hem de ABD'nin kaygılarının giderilmesi konusunda önemli kılıyor.

4.12 AGSP ve Rusya Federasyonu

Rusya'nın Batı ile ilişkileri üç ayrı kategoride incelenebilir: Entegrasyon, ortaklık ve geniş bir Avrupa'nın inşası. Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa ile ekonomik ve güvenlik konularında işbirliği yolunu tercih etmiştir. Karşılaşılan ekonomik problemlerin çözülebilmesi için Batılı gelişmiş ülkelerin desteğinin gerektiği gerçeğini Rusya kabul etmiştir. Bunun için Avrupalı devletler ile yakın ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır.

Rusya'nın önem verdiği konuların başında ekonomik güvenliğin diğer bir ifadeyle istikrarın ve refahın sağlanması gelmektedir. Bu amaçla AB ile ilişkilere ülkenin karşılaşmış olduğu ekonomik problemleri çözmede önemli rol oynayacağından önem verilmiştir.²⁶⁷ 1990'dan sonra dönemin ilk yıllarında iyi olan Avrupa-Rusya ilişkileri, Rusya'daki iç siyasi gelişmeler ve Rusya'nın dışındaki gelişmeler sonucu kötüleşmeye başlamıştır. Bu iki etken birbirini etkilemektedir. NATO'nun genişleme kararı alarak genişleme sürecini başlatması Rus iç politikasını etkileyerek Rusya'nın Avrupa Güvenlik

²⁶⁷ Fahrettin CANBAŞ: "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Avrupa Güvenlik Politikası", Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel, Cilt 5, Sayı 4. (Ankara, 1999), 90-91.

Politikası'nı oluşturmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonraki Avrupa-Rusya ilişkileri ortaklık ve yakın ilişkiler bazında çok fazla devam etmemiştir. Rusya önceki Batı ya da Avrupa yanlısı politikasından vazgeçerek daha realist politikalar takip etmiştir.²⁶⁸

1994'den itibaren NATO'nun eski Doğu Bloğu üyesi Avrupalı ülkeleri üye olarak kabul edebileceğini duyurmasından sonra Rusya Federasyonu NATO'nun bu politikasını Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Rusya'yı çevreleme politikasının bir devamı olarak görmüştür. Ayrıca, Rusya'yı Doğu Avrupalı ülkelerinin kısa süre içerisinde Batı ile bütünleşmelerinin önemli ekonomik kayıplara da yol açması endişelendirmekteydi. Zira, Sovyet döneminin ekonomik entegrasyonu ve ekonomik bağımlılıkları nedeniyle aralarındaki ticari ilişkiler ve ticari bağımlılık kopacağı için büyük zararlara sebep olacağını düşünmekteydiler. Boris Yeltsin Aralık 1994'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde yaptığı konuşmada NATO'nun genişleme politikasını düşmanca bir tavır olduğunu belirtmiştir.²⁶⁹

AGSP'ye yönelik Rusya'nın başlangıçtaki tepkisi ihtiyatlı olmuştur. Bununla beraber Rusya ile NATO arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi, AGSP ile ilgili AB bünyesinde gerçekleştirilmeye çalışılan çabaların desteklemesine neden olmuştur. Çünkü böylece AB uluslararası alanda bağımsız bir aktör haline gelecek ve ABD'nin Avrupa güvenliği ve NATO'daki öncü rolü erozyona uğrayacaktır. Bu sayede de Rusya tekrar eski güçlü konumuna daha kolay ulaşabilecektir. "Primakov Doktrini" ile de bunu sağlamaya çalışmaktadır. 1996-1998 yılları arasında Rusya'nın Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Yevgeny Primakov'un adıyla anılan bu doktrine göre, iki kutuplu dünya düzenin yıkılması ve Rusya'nın eski gücünü kaybetmesiyle, AB'nin etkin olduğu tek kutuplu dünya düzeni yerine, çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşması sağlanmalıdır. AGSP'yi geliştirmeye yönelik ilk dönem

²⁶⁸ Fahrettin CANBAŞ: a.g.m., 93.

²⁶⁹ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 246.

gelişmelerden beri, Rus diplomasisi AB ile güvenlik alanında iki taraflı işbirliğinin korunması konusunda sağlam bir diyalog kurmuştur. AB'nin bu politikaya cevabı, Ekim 2000 tarihinde Paris'te yapılan AB-Rusya Zirvesi'nde gelmiştir. Bu Zirvede AB ile Rusya arasında savunma ve güvenlik alanlarında danışmalarda bulunmanın açık tutulacağı ilan edilmiştir. Rusya, AB tarafından gerçekleştirilecek olan barışı destekleme operasyonlarına katkıda bulunmayı ve planlama sürecine katılma konusunda hazır olduğunu bildirmiştir. Ayrıca BM veya AGİT tarafından idare edilecek bu gib operasyonları da destekleyeceğini ifade etmiştir. Bir yıl sonra Rusya, AGSP'nin temel karar alma organı olan, AB'nin Siyasal ve Güvenlik Komitesi (COPS) ile aylık değerlendirmelere katılan ilk, üye olmayan, ülke durumuna gelmiştir.

Rusya'nın AB ile olan ilişkileri, NATO ile olan ilişkilerinden daha gerçekçi olmuştur. Çünkü Rus karar vericileri tarafından Rusya'nın jeopolitik çıkarlarına yönelik olarak AB, NATO'dan daha az düşmanca algılanmaktadır.²⁷⁰ Rusya, ABD odaklı tek kutuplu bir politik ve askeri sistemin dünya barışını tehdit en önemli etken olarak görmektedir. Rusya kendisinin ABD'den daha fazla Avrupa güvenliği ile ilgili olduğunu düşünmekte ve ABD'siz bir Avrupa arzulamaktadır. Rusya eğer Avrupa'da Batı dünyasının bir parçası olmak istiyor ise kendisinin Avrupa güvenliğine bir tehdit oluşturmadığını Avrupalılara inandırması gerekir. Rusya'nın bugün Avrupa güvenliğine bir katkısı yoktur. Ancak güvensizliğine de bir katkısı yoktur. Rusların geçmişte Avrupa'da güvensizliğin en önemli faktörü olduğunu hatırlayarak bugün gelinen noktanın önemli olduğunu düşünebiliriz.²⁷¹

²⁷⁰ Muharrem GÜRKAYNAK: a.g.e., 210-213

²⁷¹ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 253.

4.13 AGSP'nin Temel Sorunları

Kendi güvenlik sistemini kurmak için 1950'li yıllardan beri birçok çaba içerisine girmiş olan AB, bu yolda birçok problem ile karşılaşmış ve karşılaşmaya da devam etmektedir. Ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturmak ve bu politikayı sorunsuz sürdürmek AB gibi bir yapıda zor görünmektedir. AGSP'nin geliştirilmesinin önündeki temel engelleri şu şekilde izah edebiliriz.

4.13.1 Askeri Yetersizlikler ve NATO'ya Bağımlılık

AB Helsinki Zirvesi'nde Avrupa savunma sanayiinin yeniden yapılandırılması çabalarının artırılmasını kararlaştırmıştır. Bununla birlikte, askeri yapıların ve personelin kriz durumlarına etkili ve hızlı bir biçimde müdahale edecek şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Çünkü AB üyesi devletler, askeri yapılarını ve stratejilerini genel bir konvansiyonel saldırıya göre hazırlamışlardır. AB üyesi devletlerin 1990'lı yılların aşından itibaren kara kuvvetlerinde önemli sayıda personel indirimine gitmiş olmaları bir başka zorluktur.²⁷² Bu yetersizliklerin aşılması, AB üyesi devletlerin askeri kapasitelerini artırmalarına ve savunmaya daha fazla kaynak ayırmalarına bağlıdır.

Üye devletlerce desteklenen AB, 60 gün içinde konuşlandırılabilir olan 60 bin kişilik bir birlik kurmayı kararlaştırmıştı. O esnada bu düşünce, adeta Avrupa'nın güvenlik ve savunma konularındaki tüm zayıf noktalarının çözümü

²⁷² Bülent Sarper AĞIR: "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış", Avrasya Doyası Güvenlik Özel, Cilt 9, Sayı 2. (Ankara, Yaz 2003), 117.

olarak övülmekteydi. Geçen seneler bu hedeflere ulaşmanın gerçekçilikten ne kadar uzak olduğunu gösterdi.

AB örneğin, sadece 60 bin askerden bahsetmiyordu. Çünkü rotasyon ihtiyacı dikkate alındığında bu rakam en az 180 bin asker demektir. Bunun için sadece ABD'nin Irak'taki kara kuvvetleri için üç veya hatta altı aylık aralarla yalnızca bir çift asker çizmesini temin etmesindeki zorluklara bakmak yeterlidir. Ayrıca askerler, onları besleyecek, koruyacak, nakledecek, tedavi edecek ve dinlenmelerini temin edecek kuvvetlerle de desteklenmek zorundadır. AGSP'nin peşini bırakmayan en büyük problemlerden biri de ciddi oranda kaynak eksikliğidir. Bu durumda, AGSP'yi askeri veya barış koruma güçlerinin ihtiyaç duyduğu yeterli düzeyde eğitilmiş askerden yoksun bırakmaktadır.²⁷³

Çabaların önündeki engellerin diğeri AB üyesi devletlerin parasal katkı konusundaki isteksizlikleri ve bu konuda kamuoylarından aldıkları tepkilerdir. Çünkü AB üyesi devletler savunma bütçelerini ortalama %30-40 oranında artırmak zorundadırlar. Bununla birlikte, Maastricht Ekonomik Kriterleri'ni karşılamak amacıyla savunma harcamalarını ortalama %20 düzeyinde düşürmüş olan üye devletler, önemli bir çıkmaz ile karşı karşıyadırlar. Bu nedenle, AB'yi göz önünde bulundurmadan savunma alanında daha fazla harcama yapmak önemli bir sorun teşkil etmektedir.²⁷⁴

Avrupa'nın özellikle stratejik hava taşımacılığı, haberleşme ve lojistik hizmetleriyle ilgili imkanlar konusunda eksikleri vardır. Komutanlığını Ağustos 2003'te NATO'nun devraldığı Afganistan'daki BM destekli Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (ISAF) asker göndermeye karar verdiği sırada, Almanya bu askerleri havadan taşıyacak nakliye gücüne bile sahip değildi. Bu askerler, Türkiye'den trenle gönderilmiş ve kötü hava koşulları onların varışını geciktirmişti. Diğer bir deyişle, Avrupa'nın güvenlik ve savunma politikasını

²⁷³ Judy DEMPSEY: "Aktörler ve Tanıklar" (Söyleşi), AB Güvenlik ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl, Ed: Nicole GNESOTTO, Çev: Serkan KORKMAZARSLAN, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005,

²⁷⁴ Bülent Sarper AĞIR: a.g.m., 117-118.

etkileyen en büyük engeller; gerçekçi olmayan büyük beklentiler, tecrübesizlik ve çoğu durumda da Soğuk Savaş günlerinden beri esaslı bir şekilde yeniden yapılandırılmayan silahlı kuvvetlerdir. AB, küresel bir aktör haline gelmekte ciddi ise o halde en büyük önceliği, kendi savunma endüstrisini ve silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması olmalıdır. Bu yapılmadan AGSP'nin saygınlığı sınırlı kalacaktır. Atlantik İttifakı, Avrupa'nın ilerideki savunma ve güvenlik politikasını, kendisine bir rakip veya tehdit olarak telakki etmeye devam etmektedir. Ama AB ve NATO'nun savunma imkanları aynı madalyonun iki yüzü gibidir. Atlantik İttifakı'nın ve AB'nin yakın zamanlarda gerçekleşen iki genişleme hamlesinden sonra oluşan tabloda AB'ye üye 25 devletin 19'u NATO, NATO'nun 26 üyesinden 19'unun da AB üyesi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bir taraftaki olanakların gelişmesi diğer tarafı da etkilemektedir.²⁷⁵

AB'nin bu gibi konulardaki yetersizliği, O'nun NATO'ya olan bağımlılığını bir anlamda mecbur kılmaktadır. ABD her ne kadar NATO'daki ve dolayısıyla Avrupa güvenliğindeki yükünü hafifletmek istese de bu durum, aslında ABD'nin de işine gelmektedir. Çünkü NATO'dan bağımsız bir AGSP demek NATO'nun Avrupa'da ikinci plana düşmesi demektir. Bu da ABD'nin bugünkü çıkarlarına terstir.

4.13.2 Üye Ülkeler Arasındaki Görüş Farklılıkları

AGSP'ye sorun çıkartan diğer bir husus, güvenlik ve savunma politikasının net rolü konusunda Londra ve Paris arasında ortaya çıkan belirsizliktir. İdeolojik açıdan, İngiltere hala, AGSP'yi Avrupa'nın askeri imkanlarını iyileştirecek ve arkasından Atlantik-Ötesi bağlantıyı kuvvetlendirecek bir yol olarak görmektedir. Fransa ise, buna rağmen, uzun dönemde Avrupa'nın

²⁷⁵ Judy DEMPSEY: a.g.m., 191-192.

bağımsız savunma gücüne sahip olabileceğine ve bunun olması gerektiğine inanmaktadır.²⁷⁶

Maastricht Antlaşması ile AB'nin ortak politikaları arasına sokulan dış politika ve güvenlik konuları, uluslar üstü yönetim mekanizmalarının dışında bırakılmıştır. Dış politika ve güvenlik konuları ile ilgili karar alma sürecinde hükümetler arası konferanslar sistemi benimsenmiştir. Bu anlamda, tek bir Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası'ndan çok üye ülkeler arasında işbirliğine ve koordinasyona vurgu yapılmıştır. Bu durum, tek bir üye devletin ODGP kararlarının uygulanmasını engelleyebileceği anlamına gelmektedir.²⁷⁷ ODGP'nin etkinliğinin sınırlı olması ve dağınık bir görünüm taşıması bundan kaynaklanmaktadır. AB üyesi ülkelerin birbirinden çok farklı taleplerinin en düşük ortak paydada uzlaşısı sonucu oluşan ODGP, ne üye ülkeleri tatmin etmiş ne de AB'nin dış dünyadaki “ekonomik dev-siyasi cüce” imajının değişmesine katkı sağlamıştır.²⁷⁸ Bununla birlikte Nice Zirvesi'nde alınan kararlar bu engeli aşmak için bir takım önlemler içermektedir. Karar alma sürecinde oybirliği kural olarak kalırken, karar almayı daha kolay hale getirmek için iki seçenek sunulmuştur. Yapıcı çekimser oy, bir karar uygulandığı zaman üye bir devletin resmi deklarasyon ile çekincesini açıklaması anlamına gelmektedir. Nitelikli oy çoğunluğu ise, ortak eylemler ve genel pozisyonlar ile genel stratejilerin uygulanmasına yönelik kararlar da uygulanmaktadır. Bu kararların alınmasında en az 10 üye ülkenin oyu gereklidir.²⁷⁹

4.13.3 AB Bütçesi ve Genişlemesi

AB'nin Ortak Dış ve Savunma Politikası ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kurumsallaşma noktasında çok yavaş ilerlemektedir. Zira ODGP bütçesi oldukça düşük düzeydedir.²⁸⁰ Avrupalılar'ın güvenliklerine eskiye

²⁷⁶ Judy DEMPSEY: a.g.m., 193.

²⁷⁷ Bülent Sarper AĞIR: a.g.m., 118.

²⁷⁸ İrfan Kaya ÜLGER: a.g.e., 169.

²⁷⁹ Bülent Sarper AĞIR: a.g.m., 118.

²⁸⁰ Judy DEMPSEY: a.g.m., 195.

nazaran daha fazla mesai harcadıkları malumdur. Ancak Avrupalılar'ın güvenliklerini sağlayabilmeleri için daha fazla kaynak tahsis etmesi ve daha fazla kararlılık göstermesi gerekir.²⁸¹ AB'ye Mayıs 2004'te üye olan devletler Birliğin bütçesine de ek külfetler getirmişlerdir. Bu ülkelerin Maastricht Kriterlerini karşılayabilmeleri için Birlik tarafından yapılan yardımlar zaten pek de iyi olmayan Birlik bütçesini iyice zor duruma sokmuştur. Ayrıca AB, ABD gibi güvenlik ve savunma alanında dışa açık ve aktif politikalar yürütmekten ziyade, daha çok içe yönelik ve vatandaşlarının refahını artırıcı politikalar izlemektedir. Savunma ve güvenlik alanına bütçeden daha fazla para ayrılması demek, halkın refah seviyesinin ve yaşam kalitesinin düşmesi demek olacağından, AB üyesi ülke vatandaşları da bu tarz girişimlere karşı çıkmaktadır. Ayrıca daha önce de söylediğimiz gibi ODGP ve AGSP uluslar üstü yönetim mekanizmaları içerisinde olmadığı için, bu konularda her üye devletin ayrı ayrı, ortak bir hedefe yönelik adım atması gerekmektedir ki, bunun zorluğu da aşıkardır.

4.13.4 Siyasi İrade Eksikliği

AB içerisinde üye ülkeler arasında ortak politikalardan söz etmek, özellikle dış politika ve savunma alanlarında, pek mümkün olmamaktadır. AB karar mekanizmasının yapısından da kaynaklanan bu durumun belki de en önemli nedeni üye ülkelerin birbirine karşı olan samimiyetsizliğidir. Bu durum NATO ve ABD ile ilişkilerde de böyledir dünyadaki olaylara yaklaşım tarzlarında da. Tabloya bir de yeni katılan üye devletleri katarsak AB'nin siyasal alanda iradesinin ne kadar zayıf kaldığını görürüz. Siyasal irade eksikliğinin en son örneğini ABD'nin Irak'a müdahalesi esnasında üye devletlerin birbirinden oldukça farklı olan tutumlarında görmekteyiz. Birlik içerisinde bir grup üye ABD'yi ve operasyonunu desteklerken bir diğer grup üye ise buna karşı çıkmıştır. Avrupa ülkeleri tek bir "Avrupa Devleti" gibi hareket edemedikleri ve

²⁸¹ Haydar ÇAKMAK: a.g.e., 243.

dış politika, savunma ve güvenlik konularında ulusal çıkarlarını farklı gördükleri için ortak bir siyasi irade de sergileyememektedirler.

Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkelerin, gelecekte federal bir ülke oluşturabilmeleri için, ortak değerler ve amaçlar etrafında toplanmaları ve aralarındaki farklılıkları bir an önce gidermeleri gerekmektedir. Güçlü bir yapılanma oluşturmaları ve bağımsız bir aktör olarak hareket edebilmeleri için bu şarttır. Ancak bu günden böyle bir oluşumun ne zaman olacağı veya olup olmayacağını tahmin etmek oldukça güçtür. Çünkü Avrupa tarihi ABD tarihinden çok farklı bir seyir izlemiştir. Avrupalı ülkelerin aralarındaki farklılıklar yüz yıllardır devam etmektedir ve imparatorluklardan ayrılıp birer bağımsız devlet olmaları da bu farklılıklar nedeniyle gerçekleştiğinden, kısa sürede bunların uyumlaştırılması beklenmemelidir.²⁸²

²⁸² Muharrem GÜRKAYNAK: a.g.e., 243.

SONUÇ

Temelleri Paris ve Roma Antlaşmaları'na dayanan Batı Avrupa'daki bütünleşme süreci başlangıçtan bugüne kadar geçen evrede ekonomik alanda kayda değer ilerlemeler kaydetmiş olmasına karşın siyasal bakımdan aynı başarıyı yakalayamamıştır. Bu durumun temel sebebi, AT üyesi ülkelerin bütünleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak algıladıkları ortak dış politika ve güvenlik politikası alanlarını Topluluklar karar mekanizması içine almada tereddüt etmeleridir. Bir başka ifade ile Batı Avrupa bütünleşmesinin ekonomik boyutundan farklı olarak siyasal boyutunda AT ülkeleri arasında mutabakat sağlanamamıştır. ODGP'nin etkinliğinin sınırlı olması ve dağınık bir görünüm taşıması bundan kaynaklanmaktadır. AT üyesi ülkelerin birbirinden çok farklı taleplerinin en düşük ortak paydada uzlaşısı sonucu oluşan ODGP, ne üye ülkeleri tatmin etmiş, ne de AT'nin dış dünyadaki "ekonomik dev-siyasi cüce" imajının değişmesine katkı sağlamıştır.

Avrupa Birliği'nin dış politikası üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; üye ülkelerin ulusal dış politikası, Topluluklar düzeyinde izlenen ekonomik içerikli dış politika ve ODGP'den oluşmaktadır. Hükümetlerarası karakter taşıyan ODGP'de nihai kararlar üye devletlerin oyları ile alınmaktadır. Gerek Avrupa Konseyi gerekse Bakanlar Konseyi üyeleri, ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışan devletlerin temsilcileridir. Devletlerin ulusal çıkarları çerçevesinde ortaya koydukları tercihler, ODGP'nin şekillenmesini sağlamaktadır. Başlangıçtan bugüne kadar ODGP süreci, üye ülkelerin birbiriyle çelişen çıkarlarının dengelenmesi temelinde işlemiştir.

ODGP'nin mevcut hükümetlerarası yapısı, oluşum süreci ve içeriği de aslında ulusal çıkarların uzlaşısını yansıtmaktadır. AT ülkeleri nihai tahlilde, ortak güvenlik politikası ve ortak dış politikanın Topluluk karar mekanizmaları içerisine alınmasını ulusal çıkarları ile bağdaşır bulmamışlardır. ODGP içerisinde bir açılım olarak ortaya çıkan AGSP de aynı bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Üye ülkeler AB'nin Avrupa ve dünyada etkinliğini

artırmak için, Petersberg Görevleri olarak da bilinen insani görevler ve barışı koruma görevleri, kriz yönetimi ve barış gücü operasyonları alanlarında işbirliği yapmayı, bu tip faaliyetler içerisinde aktif olarak yer almayı ulusal çıkarları bakımından yararlı görmüşlerdir. Yinelemek gerekirse ODGP sürecinde nihai karar mercii üye devletlerdir; alınan kararlar ve izlenen politikalar üye devletler arasında uzlaşmayı yansıtmaktadır.

Avrupa'da güvenlik, Soğuk Savaş dönemi boyunca tabu olarak değerlendirilmiş, NATO dışında yeni arayışlar olmamıştır.²⁸³ Gerçekten de NATO bu dönem boyunca Avrupa güvenlik ve savunmasının temel kurumu olmuştur. Avrupa için en büyük tehdit o dönemde SSCB/Komünizm tehlikesi olduğundan güvenlik politikalarını NATO'ya dolayısıyla ABD'ye dayamıştır. Bu dönemde kurulan BAB fazla etkili olmamış NATO asli güvenlik örgütü olarak Avrupa güvenliğini sağlamıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dünya yepyeni bir hal almış ve güvenlik algılamaları da değişmiştir. Bu dönemde farklılaşan ve artan tehditler devletleri yeni arayışlara itmiştir. Ayrıca bu dönem NATO'nun rolünün de sorgulanmaya başladığı dönem olmuştur. Bir grup NATO'nun Soğuk Savaş'ın bir ürünü olduğunu, SSCB tehdidine karşı kurulduğunu, SSCB'nin/Varşova Paktının dağılmasıyla beraber artık NATO'nun da işlevini yitirdiğini savunurken, bir diğer grup SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitişiyile beraber güvenlik tehditlerinin değiştiğini ve NATO'nun da değişen bu tehdit algılamalarına göre yapılanması gerektiğini, NATO'nun güvenliği sağlayacak temel ve en iyi organize olmuş savunma ittifakı olduğunu savunmuştur. Bu tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun da kendi içinde revizyona gittiğini ve değişen şartlara kendini uydurduğunu söylemek doğru olacaktır. Yeni konseptine göre NATO değişen tehditlere karşı kendisine bir saldırı olmasını beklemeden müdahale edebilecek; terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme gibi konularda da müdahil olabilecektir. Böylece NATO, küresel bir savunma örgütü haline gelmeye başlamıştır.

²⁸³ İrfan Kaya ÜLGER: Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, 169-176.

Avrupa ülkeleri her ne kadar savunma ve güvenliklerini NATO'dan ayrı olarak sağlama yoluna gitmek isteseler de sahip oldukları olanaklar açısından bunun sadece daha küçük çaptaki sorunlara müdahale şeklinde olabileceğini de anlamışlardır. Zaten AGSP operasyonlarına baktığımızda bunların kapsamlı birer askeri operasyon olmaktan ziyade, küçük çaplı polis misyonları şeklinde yürütüldüğünü görmekteyiz.

NATO'nun 1999 yılında gerçekleştirmiş olduğu Kosova müdahalesi, ABD ile müttefikleri arasındaki askeri ve teknolojik boşluğun ne kadar büyüdüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Müdahale neredeyse tamamen ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyan Avrupalı ülkeler, bir taraftan NATO'dan ayrı bir savunma politikası geliştirmeye çalışırken, diğer taraftan ortaya çıkan bu boşluğu kolay kapatamayacaklarının farkına varmışlardır. ABD'nin içinde olmayacağı bir savunma ve güvenlik yapılanmasını yakın gelecekte gerçekleştiremeyecekleri durumuyla karşı karşıya kalmalarına rağmen, bu yöndeki çabalarına da devam etmektedirler.²⁸⁴

Bugünkü durumda Avrupa ülkelerinin NATO'dan ayrı olarak kendi savunma ve güvenliklerini sağlayabilecekleri sorunsuz bir sistem kurmaları kısa ve orta vadede mümkün görünmemektedir. Bugün, küçük çaptaki operasyonlar için bile AB, NATO imkan ve kabiliyetlerine ihtiyaç duymaktadır. Avrupa'nın güvenliği yaklaşık 60 yıldır NATO tarafından sağlanmaktadır ve bu durum yine kısa ve orta vadede böyle sürecektir. NATO artık sadece Avrupa-Atlantik bölgesinin savunmasını ve güvenliğini üstlenen bir örgüt olmaktan çıkmış, onun da ötesinde global bir savunma örgütü haline gelmiştir. Ayrıca Avrupa'nın NATO'dan tamamen kopması için öncelikle Birlik içerisindeki sorunlarını halletmesi gerekmektedir.

Aslında AB'nin, küçük çaplı da olsa, AGSP kapsamında bazı operasyonlar yapması Birliğin bu konuda uzun vadeli hedeflerinin olduğunun göstergesidir. Bugün için NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin askeri imkan ve kabiliyetlerine muhtaç olan AB gelecek için uzun vadeli planlar yapmaktadır. Uzun vadede,

²⁸⁴ Muharrem GÜRKAYNAK: a.g.e., 238-239.

operasyonel kabiliyetlerini artırmak istemekte ve ortak bir Avrupa savunma anlayışını yerleştirmeye çalışmaktadır. Son tahlilde bu çabalar, AB'nin küresel bir güç mü olacağı yoksa sadece ekonomik anlamda bir topluluk olarak mı kalacağını da gösterecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

A Future Security Agenda For Europa. Report of the Independent Working Group, Stockholm International Peace Research Institute. Stockholm, 1996.

ALCOCK, Antony. A Short History of Europe From the Greeks and Romans to the Present Day. 2002.

ARI, Tayyar. Uluslararası İlişkilere Giriş. İstanbul, 1996.

ARMAOĞLU, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995. Alkım Yayınları, 12. Baskı.

ARSAVA, A. Füsün. Amsterdam Antlaşması'nın Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları. Ankara, 2000.

Avrupa Birliği Kronolojisi. 1946-2002. DPT Yayınları, Ankara, 2002

CANBOLAT, İbrahim S. Uluslarüstü Siyasal Sistem Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği Örneği. Bursa, 1994.

COWLEY(Ed)Robert. The Cold War: A Military History, Paperback, November 7, 2006.

ÇAKMAK, Haydar. Avrupa Güvenliği. Ankara, 2003.

ÇAYHAN, Esra ve Nurşin Ateşoğlu GÜNEY. Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye. İstanbul, 1996.

ÇOMAK, Hasret. Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye. İstanbul, 2005.

DEMİRKENT, Işın. Haçlı Seferleri. 1997.

DUKE, Simon. The New European Security Disorder. London, 1994.

EVERTS, Steven. Shaping a Credible EU Foreign Policy, CER, London, February 2002.

FISHER, H.A.L. A History of Europe From the Beginning of the 18th Century to 1937. London 1952.

GROVES, M. Denise. The European Union's Common Foreign and Security Policy, Berlin Information Center for Transatlantic Security (BITS) Research Report 00.3. Berlin, 2000.

GÜRKAYNAK, Muharrem. Avrupa'da Savunma ve Güvenlik. Ankara, 2004.

HOGAN, Willard N. International Conflict and Collective Security, University of Kentucky Press, Lexington, 1955.

HUNTER, Robert E. The European Security and Defence Policy: NATO's Companion or Competitor. 2002.

KARLUK, S. Rıdvan. Avrupa Birliği ve Türkiye. İstanbul, 2003.

KENNEDY, Paul. Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev: Birtane KARANAKÇI. İstanbul, 2002.

LIGHTBODY Bradley. The Cold War, Routledge Publishing, 1999.

LIPGENS, Walter. A History of European Integration, Vol. I, 1945-1947. Oxford, 1982.

NATO El Kitabı. Brüksel, 1998.

ÖZDAL, Barış ve Prof. Dr. Mehmet GENÇ. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye – AB İlişkilerine Etkileri. Bursa, 2004.

ÖZEN, Çınar: Uluslarüstü Bir Bütünleşme Deneyimi: Avrupa Birliği, Ankara, 2000.

Presidency Conclusions, Helsinki European Council. 10-11 December 1999.

RENOUVIN, Pierre. Birinci Dünya Savaşı 1914-1918, Çev: Adnan CEMGİL. İstanbul, 1982.

RICKARDS, Maurice. The First World War. London, 1975.

ÜLMAN, A. Haluk. Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol. Ankara, 1972.

RUNCIMAN, Steven. Haçlı Seferleri Tarihi, Çev: Prof. Dr. Fikret İŞILTAN, Cilt 1-2-3, Ankara 1989.

RUPP, Michael. Avrupa Birliği'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu. İKV Yayınları, Mayıs, 2002.

SANDER, Oral. Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e. Ankara, 1999.

SANDER, Oral. Siyasi Tarih 1918-1994. Ankara, 1996.

TELLİ Ferhat. İdeolojilerin Dünya Savaşı / Soğuk Savaş, YGS Yayınları, İstanbul, 1998.

Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, İstanbul 25-27 Haziran 1997. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

MAKALELER

AĞIR, Bülent Sarper. "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış", Avrasya Doyası Güvenlik Özel, Cilt 9, Sayı 2. Ankara, Yaz 2003. 107-127.

ALANAT, Mümin. "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Siyasal Birlik", AB El Kitabı, Ankara, 1995.

AYDIN, Mustafa. "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", Türk Dış Politikası, Cilt 1, Der. Baskın ORAN, İstanbul, 2004, 399-479.

BAĞBAŞLIOĞLU, Arif. "Avrupa Güvenlik ve Savunma Yapılanmalarının Tarihsel Arkapları ve Son Gelişmeler", Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Avrupa Birliği Uzmanlık Programı 4. Dönem, Yayınlanmamış Bitirme Çalışması, Ankara, 2004.

BAĞCI, Hüseyin. "Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler", 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Der. İdris BAL. İstanbul, 2001.

BOZKURT, Ömer. "Avrupa Birliği'nin Geleceği", AB El Kitabı. Ankara, 1995.

BOZTEMUR, Recep. "Avrupa'nın Uzun Ondokuzuncu Yüzyılı", Doğu-Batı Dergisi, Sayı 14, (Şubat 2001), 53-69.

BRZEZINSKI, Zbigniew. "The Cold War and Its Aftermath", Foreign Affairs, Güz, 1992. 38-56.

CANBAŞ, Fahrettin. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Avrupa Güvenlik Politikası", Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel, Cilt 5, Sayı 4. Ankara, Kış 1999, 89-100.

DARBY, H. D. "The Face Of Europe On The Eve Of The Great Discoveries", New Cambridge Modern History, Vol 1. Cambridge, 1961.

"Declaration On The Role Of The Western European Union and Its Relations With The European Union and With The Atlantic Alliance", 10 December 1991. <http://www.weu.int>

DEDEOĞLU, Beril ve Mesut Hakkı ÇAŞIN. "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar", Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel, Cilt 5, Sayı 4, Ankara, Kış 1999. 155-197

DEDMAN, Martin. J. "The Origin and Development Of The European Union 1945-1995", A History Of European Integration, Routledge, London, 1996.

DEMPSEY, Judy. "Aktörler ve Tanıklar" (Söyleşi), AB Güvenlik ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl, Ed: Nicole GNESOTTO, Çev: Serkan KORKMAZARSLAN, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005,

ERHAN, Çağrı. "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Der. Refet YINANÇ, Hakan TAŞDEMİR. Ankara, 2002. 55-81

ERDEM, Engin İ. " Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği", Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel, Cilt 5, Sayı 4. Ankara, Kış 1999, 197-211.

ERDOĞAN, Koray. "Değişen NATO Mu Stratejileri Mİ?", <http://us.geocities.com/begunay/Z7.htm?20064>, 8-10.

GRANT Charles, Kori SCHAKE and Dimitry DANILOV, "The EU's Rapid Reaction Capability", ESF Working Paper, No.4, October 2001.

Haldun YALÇINKAYA : "Gelenksel Barışı Koruma Kavramının Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde NATO Harekatı İle Uğradığı Değişim", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Sayı 2, Ankara, 2002.

HUNTER, Robert E. "NATO in the 21st Century: A Strategic Vision" Parameters, US Army War College, Summer, 1998.
< [http:// www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/98summer/hunter.htm](http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/98summer/hunter.htm) >.

KALE, Başak. "AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Değişen Perspektifler", Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 1, Sayı 10, Ankara, 2001. 19-24.

KASIM, Kamer. "NATO'ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası", Ankara Üniversitesi, ATAUM, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2002.

LINDSTROM, Gustav. " Harekat Alanında: AGSP Operasyonları", AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Ed: Nicole GNESOTTO, Çev: Serkan KORKMAZARSLAN, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005, 111-129.

MEIERS, Franz-Joseph. "Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Karşılaşılan Zorluklar", Avrasya Dosyası, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999, 236-248.

MISSIROLI, Antonio. "AGSP-Nasıl İşler", AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Ed: Nicole GNESOTTO, Çev: Serkan KORKMAZARSLAN, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005, 57-73.

MISSIROLI, Antonio. "ESDP Bodies", Institute for Security Studies, < <http://www.iss-eu.org/esdp/08-bodies.pdf> >.

OKMAN, Cengiz. "AGSK Yapısında Karar Alma Süreci ve Diğer Uluslararası Örgütlerle İlişkiler", Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖZEN, Çınar. "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Temel Özellikleri" http://www.ankara.edu.tr/rescenter/ataum/bulten1_2.htm

PANTZ, Sylvie. "EUJUST THEMIS", Press Conference on 14 April 2005, ESDP Newsletter, Issue 1, December 2005. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/051214_NewsletterFinal.pdf

PELLING, Nick. "Metternich: Success or Failure?", New Perspective, Volume 4, Number 2, (December 1998), <http://www.users.globalnet.co.uk/~semp/metternich.htm>

SHAKE, Kori A. Bloch LAÎNE and Charles GRANT. "Building a European Defence Capability", Survival, Vol 41, No:1, Spring, 1999.

TALBOTT, Strobe. "America's Stake in a Strong Europe", A Conference of the Future of NATO, The Royal Institute of International Affairs, London, 7 October 1999.

TOCCI Nathalie and March HOUBEN. "Accommodating Turkey in ESDP", CEPS Policy Brief, No.5, 2001.

ÜLGER, İrfan Kaya. "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları", Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Der. Refet YİNANÇ, Hakan TAŞDEMİR. Ankara, 2002. 83-112.

İNTERNET KAYNAKLARI

Avrupa (Birliği) Konseyi Zirve Sonuçları. <<http://ue.eu.int/en/info/eurocouncil>>

European Union Treaty : Common Provisions, Art B.
<http://www.europa.eu.int/en/record/mt/top.html>

“Joint Declaration on European Defence” Issued at British-French Summit, St Malo, France, 3-4 December 1998,
<http://www.fco.gov.uk/news/newstext.asp?1795>

National Strategy of the United States, August, 1991,
<http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm> , (25 Haziran 2001).

Permanent Representation of France to European Union. “Brief Guide to The European Security and Defence Policy (ESDP)”, December 2005,
< www.rpfFrance-ue.org >.

“Supporting Bosnia On The Way To The EU”, ESDP Newsletter, Issue 1, December, 2005.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/051214_NewsletterFinal.pdf

The Single European Act, Title III, Article 30, (Luxemburg, 17 February 1986), 20-22.
<http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/single_europeanact.pdf >

<http://www.age-of-the-sage.org/historical/biography/metternich.html>

www.weu.int/home

<http://www.nato.int>

<http://www.europa.eu.int>

<http://www.abhaber.com>

<http://www.un.org>

<http://eur-lex.europa.eu>

http://tr.wikipedia.org/wiki/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F

<http://www.osce.org/>

<http://www.belgenet.com/>

<http://www.findarticles.com>

<http://ue.eu.int/>

<http://www.evropska-unie.cz>

<http://www.mfa.gov.tr/>

<http://www.ecre.org/>

<http://eur-lex.europa.eu/>

<http://www.consilium.europa.eu/>

<http://www.euforbih.org> (EUFOR Resmi Sitesi).

ÖZET

Avrupa bütünleşme sürecinde, ilk somut adımlar Birinci Dünya Savaşı ertesinde atılmıştır. Avrupalılar o dönemde “Birleşik Avrupa”, “Avrupa Birleşik Devletleri” gibi fikirler ortaya atsalar da aralarındaki husumetler tam olarak ortadan kalkmadığı için yeni bir Dünya Savaşı’nı engelleyememişlerdir.

Avrupa’da asıl bütünleşme girişimleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Altı Batı Avrupa ülkesinin kurduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu, günümüzde Avrupa Birliği adını almış organizasyonun ilk adımıdır. Ne var ki Avrupalılar ekonomik alanda elde ettikleri başarıyı siyasal alanda tam olarak sağlayamamışlardır. Avrupa’da siyasi alanda ve güvenlik alanında bütünleşmeye yönelik Avrupa Siyasi İşbirliği ve Avrupa Savunma Topluluğu gibi çabalar hep sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca bu dönemde kurulmuş olan Batı Avrupa Birliği (BAB-WEU) de, NATO’nun Avrupa savunmasında temel örgüt olmasından dolayı işlevsiz kalmıştır.

Soğuk Savaş yılları boyunca güvenliklerini NATO ve dolayısıyla ABD aracılığıyla sağlayan Avrupalılar, Demir Perde’nin çöküşüyle birlikte NATO’nun rolünü de sorgulamaya başlamışlardır. Bazı Avrupalı ülkeler NATO’nun artık bir işlevinin kalmadığını, Avrupa savunmasının Avrupalılar tarafından yapılması gerektiğini savunurken, bazıları da NATO’nun temel savunma örgütü olduğunu ve değişen koşullara ayak uydurması halinde, Avrupa savunmasının yine bu örgüt tarafından sağlanmaya devam etmesini savunmuşlardır.

Avrupa’da siyasal alanda birlik çabalarının belki de en önemli adımı 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması olmuştur. Bu Antlaşmaya göre Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası, (ODGP-CFSP) bir “Topluluk Politikası” haline getirilmiştir. Ayrıca BAB da AB sistemine dahil edilmiştir. 17 Haziran 1997’de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile de ODGP ayrıntılı olarak şekillendirilmiştir. Ancak, gösterilen bunca çabaya rağmen, Avrupalı ülkeler siyasal alanda ve güvenlik alanında yeterli ilerlemeyi sağlayamamışlardır. Bu başarısızlığın ardında üye ülkeler

arasındaki görüş ve tutum farklılıkları yatmaktaydı. Fransa'nın başını çektiği ülkeler Avrupa güvenliğini sağlamak için ABD'den bağımsız bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası önerirken, İngiltere'nin başını çektiği ülkeler, Avrupa'nın kendi savunmasında daha fazla söz sahibi olmasını desteklemekte ancak bunun NATO, dolayısıyla ABD ile işbirliği içerisinde olmasını önermekteydiler.

Avrupa'ya özgü güvenlik politikasının oluşumu açısından asıl dönüm noktası, 4 Aralık 1998 tarihinde Fransa ile İngiltere arasında imzalanan Saint Malo Deklarasyonu olmuştur. Saint Malo Zirvesi'nde İngiltere, uzun süredir takip ettiği, AB'nin Atlantik ittifakından bağımsız bir savunma ve güvenlik politikası geliştirmesine karşı olan politikasını değiştirmiştir. Saint Malo'nun getirdiği en önemli değişiklik AB'nin uluslararası bunalımlara müdahale edebilmesi için askeri güçle desteklenen, özerk hareket edebilen bir kapasiteye sahip olmasının kararlaştırılmasıdır. Bu açıdan, Saint Malo Deklarasyonu, AB'nin ortak savunma ve güvenlik politikasının gelişiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Daha sonra imzalanan antlaşmalarla Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP-ESDP) ODGP'nin bir uzantısı olduğu deklare edilmiştir.

Günümüze kadar gelinen aşamada AGSP'nin başarılı bir şekilde işletildiğini söylemek güçtür. AB, NATO'nun imkan ve kabiliyetleri olmadan büyük çaplı bir operasyona girişememektedir. Üye ülkeler arasında fikir ayrılıklarının olması, bütçe sorunları, askeri yetersizlikler ve siyasi irade eksikliği AGSP'nin önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.

Avrupa ülkeleri her ne kadar savunma ve güvenliklerini NATO'dan ayrı olarak sağlama yoluna gitmek isteseler de sahip oldukları olanaklar açısından bunun sadece daha küçük çaptaki sorunlara müdahale şeklinde olabileceğini de anlamışlardır. Bu bağlamda kısa ve orta vadede Avrupa'nın, NATO'dan bağımsız olarak kendi güvenliğini sağlayabileceğini söylemek zordur. Ancak şunu da vurgulamak gerekir ki, Avrupa ülkeleri, süreç her ne kadar ağır işlese de, bu konuda bir irade ortaya koymuşlardır. Diğer problemlerini aştıktan sonra savunma ve güvenlik konusuna da eğileceklerdir.

ABSTRACT

In the European integration process of which its intellectual foundations date back to the medieval age, the first concrete steps were taken after the First World War. Although Europeans, who did not want to experience the devastating effects of the war again, had introduced ideas like “United Europe”, “United States of Europe”; they could not prevent a new World War due to the hostilities between one another that had not been completely eliminated.

The main integration attempts in Europe began after the Second World War. The European Economic Community founded by six Western European countries was the first step towards the organization named as the European Union today. However, Europeans could not completely achieve success in the political field in comparison to their success in the economic field. The endeavors like the European Political Cooperation and the European Defense Community towards the integration in the political and security areas in Europe have always been inconclusive. Moreover, the Western European Union (WEU) founded in that period had also become nonfunctional, as NATO was the major organization in the defense of Europe.

Europeans who had ensured their securities during the Cold War Era thanks to the NATO and accordingly to U.S.A., started to question the role of NATO after the downfall of the Iron Curtain. While some European countries argued that NATO had no longer a function and the European security should be exercised by the Europeans, some countries defended that NATO was the major defense organization and if it kept up with the changing conditions, this organization should continue to ensure the defense of Europe.

The most significant step in the political unity in Europe had been probably the Maastricht Treaty signed on February 7, 1992. According to this Treaty, Common Foreign and Security Policy (CFSP) had become a “Community Policy”. Moreover, WEU had also been incorporated into the EU

system. With the Treaty of Amsterdam signed on June 17, 1997, CFSP had been particularly developed. However, despite all these efforts, the European countries had not achieved satisfactory progress in the political and security areas.

The main milestone in the formation of European security policy was the Saint-Malo Declaration signed between France and United Kingdom on December 4, 1998. In the Saint-Malo Summit, United Kingdom changed its policy against the development of a defense and security policy of the EU independent from the Atlantic Alliance, which it had followed for a long time. The most significant change brought by the Saint-Malo Summit was the decision of EU's having the capacity to interfere in the international crisis, which is supported by military force and which can act autonomously. Thus, EU had taken a very important step towards taking an operation decision regarding an international crisis and implementing it independent from NATO. The decisions taken in the Saint-Malo Summit and the attitude change of United Kingdom have formed EU's policy to constitute an independent security structure in the subsequent summits. In the treaties signed afterwards, it has been declared that the European Security and Defense Policy (ESDP) is the extension of the CFSP.

By looking at the level reached today, it is hard to say that ESDP has been managed successfully. EU can not undertake a large-scale operation without the capacity and capabilities of NATO. The differences of opinions among the member countries, budget problems, military incapacity and lack of the political will are the main obstacles for the ESDP.

Although European countries want to ensure their defense and security separate from NATO, they have understood that it would be only interfering small-scale problems, when their capabilities are taken into account. In this context, it is hard to say that Europe can ensure its security independent from NATO in the short and medium term. However, it is necessary to emphasize that European countries expressed their will in this issue no matter how slow the process is. After they overcome their other problems, they will deal with the issue of defense and security.